

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**HİCRİ 1102 (1691) TARİHLİ SURRE-İ HÜMAYUN
DEFTERLERİNİN ANALİZİ**

AHMET DURAK

**TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

MAYIS 2018

HİCRİ 1102 (1691) TARİHLİ SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİNİN ANALİZİ

Ahmet DURAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MAYIS 2018

Ahmet DURAK tarafından hazırlanan “Hicri 1102 (1691) Tarihli Surre-i Hümayun Defterlerinin Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/ ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hamza KELEŞ

Ortaöğretim Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

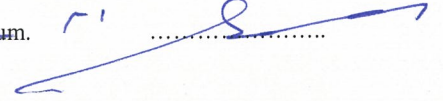
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum.~~

Danışman : Prof. Dr. Mustafa ALKAN

Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

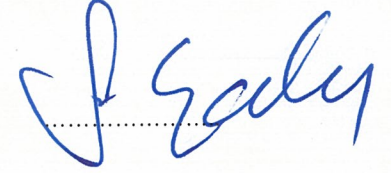
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum.~~

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sıddık ÇALIK

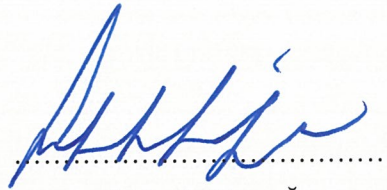
Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum.~~

Tez Savunma Tarihi: 30/05/2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Saliha AĞAÇ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ahmet DURAK

30/05/2018

HİCRİ 1102 (1691) TARİHLİ SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİNİN ANALİZİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmet DURAK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Mayıs 2018

ÖZET

Surre kelimesi Arapça 'da para kesesi, para veya cüzdan anlamlarına gelmektedir. Bu tabir İslam dünyasındaki liderlerin ve Osmanlı padişahlarının kutsal mekânlara gönderdikleri yardımları tanımlamaktadır. Haremeyn halkana yardımlar gönderilmesi ilk olarak Abbasiler zamanında üçüncü Halife el-Mehdi (775-785) zamanında başlamıştır. Yine Abbasiler zamanında Halife el-Muktedir (908-932) bu yardımları sürdürüp bunu bir gelenek haline getirmiştir. Osmanlıda ise ilk olarak surrenin Çelebi Mehmed zamanında gönderildiği belirtilmektedir. Surre gönderilmesi Yavuz Sultan Selim zamanına kadar düzensiz bir şekilde devam etmiştir. Yavuz'un Mısır'ı almasından sonra surre gönderme işi daha düzenli bir hale gelmiştir. Surre gönderme geleneği Osmanlı'nın son dönemlerine kadar devam etmiştir. Bu çalışmada da 1102/1691 tarihli surre defterleri analiz edilerek ele alınmıştır. 1691 tarihli 10 adet defter bulunmakla beraber bu defterlerin tamamı II. Ahmed zamanında Mekke ve Medine'ye gönderilmiştir.

Bilim Kodu : 10191091
Anahtar Kelimeler : Surre, Mekke, Medine, Osmanlı'da Surre, Harem-i Hümayun
Sayfa Adedi : 166
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa ALKAN

HİJRİ 1102 (1691) ANALYSIS OF THE SURRE-İ HUMAYUN BOOKS
(M.S. Thesis)

Ahmet DURAK

GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

May 2018

ABSTRACT

The word of surre means money cuts, money or wallet in Arabic. This term describes the aids sent by the leaders of the Islamic world and the Ottoman sultans to the sacred places. The practice of sending aids to the people of Haremeyn (Mecca and Medina) first took place in the reign of Caliph Al-Mahdi (775-785) of Abbasids. During the reign of Caliph Al-Muqtadir (908-932), the practice continued and became a tradition. Surre sent until the time of Sultan Yavuz Sultan Selim continued irregularly. After Yavuz took Egypt, the job of sending surre became more regular. The tradition of submitting to Surre has continued until the last days of the Ottoman Empire. In this study, surveys dated 1102/1691 were analyzed and discussed. There are 10 notebooks dated 1691 and all these notebooks are included in II. Ahmed was sent to Mecca and Medina in his time.

Science Code : 10191091
Key Words : Surre, Mecca, Medina, Surre in the Ottomans, Harem-i Humayun
Page Number : 166
Supervisor : Prof. Dr. Mustafa ALKAN

TEŐEKKÖR

Bu çalışmanın her aőamasında bilgi ve yönlendirmeleri ile benden yardımlarını esirgemeyen ve aynı zamanda tez danışmanım olan sayın Prof. Dr. Mustafa ALKAN'a teőekkürü bir borç bilirim. Aynı zamanda tüm hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem Aliye DURAK ve babam Mehmet Emin DURAK başta olmak üzere tüm aileme őükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
HARİTALARIN LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SURRE KELİMESİ

1.1. Surre Kelimesi Hakkında.....	3
1.2. Osmanlılardan Önce Surre-i Hümayun	4
1.3. Osmanlılar Döneminde Surre	9
1.4. I. Bayezid (1389-1402) Döneminde Surre	10
1.5. Çelebi Mehmed (1403-1421) Döneminde Surre.....	10
1.6. II. Murad (1421-1451) Döneminde Surre.....	12
1.7. II. Mehmed (1451-1481) Döneminde Surre.....	13
1.8. II. Bayezid (1481-1512) Döneminde Surre	14
1.9. Hicaz'ın Osmanlı Hâkimiyetine Alınmasından Sonraki Dönemde Gönderilen Surre.....	15
1.10. Yavuz Selim (1512-1520) Döneminde Surre	21
1.11. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Döneminde Surre	24
1.12. II. Selim (1566-1574) Döneminde Surre.....	30
1.13. III. Murad (1574-1595) Döneminde Surre.....	30

Sayfa

1.14. III. Mehmed (1595-1603) Döneminde Surre.....	34
1.15. I.Ahmed (1603-1607) Döneminde Surre.....	37
1.16. I.Mustafa (1617-1618)-(1622-1623) Döneminde Surre.....	40
1.17. II. Osman (1618-1622) Döneminde Surre.....	41
1.18. IV. Murad (1623-1640) Döneminde Surre.....	41
1.19. Sultan İbrahim (1640-1648) Döneminden Surre.....	42
1.20. IV. Mehmed (1648-1687) Döneminde Surre.....	44
1.21. II. Süleyman (1687-1691) Döneminden Surre.....	59

İKİNCİ BÖLÜM**SURRE GÖREVLİLERİ VE SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİ**

2.1. Surre Emni 61	61
2.2. Akkambaşı ve Akkamlar 64	64
2.3. Darü's-sade Ağası 65	65
2.4. Darü's-sade Yazıcısı 65	65
2.5. Şeyhülharem 66	66
2.6. Müjdecisi..... 66	66
2.7. Nakıb ül Eşrafık (Nakibüleşraf) 67	67
2.8. Kaftan Ağası..... 68	68
2.9. Sakabaşı..... 68	68
2.10. Meşaleci 68	68
2.11. Surre-i Hümayun Defterleri..... 68	68
2.12. Gönderildikleri Merkezlere Göre Surre..... 70	70
2.12.1. İstanbul Suresi..... 70	70
2.12.2. Şam Suresi 71	71
2.12.3. Mısır Suresi..... 71	71

	Sayfa
2.13. Surre Alayı ve Surre-i Hümayun Töreni	71
2.14. Surre Alayı Güzergâhı (Hac Yolu)*	74
2.14.1. Kara Yolu	75
2.14.2. Deniz Yolu	76
2.14.3. Demir Yolu	77
2.15. Surre Alayının Dönüşü ve Dönüşteki Törenler	78
2.16. Hacı Kafilesinin Güvenlik Sorunu ve Urban Eşkıyalarının Saldırıları.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİNİN ANALİZİ

3.1. Defterlerin Genel Özellikleri.....	85
3.1.1. 436 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	85
3.1.1.1. Defterde İsmi Geçen Vakıflar ve Gönderdikleri Meblağlar	87
3.1.2. 437 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	98
3.1.3. 438 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	106
3.1.4. 439 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	114
3.1.5. 440 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	117
3.1.6. 441 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	122
3.1.7. 442 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	125
3.1.8. 443 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	128
3.1.9. 444 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	131
3.1.10. 445 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri.....	134
3.2. 1691 Yılı Gönderilen Surre-i Hümayunun Genel Toplamı Üzerine Bir Değerlendirme	136
SONUÇ.....	141
KAYNAKLAR	145

	Sayfa
EKLER.....	159
Ek-1. 1102 Tarihli Mekke'ye Gönderilen Surre Defteri İlk Sayfası	160
Ek-2. 1102 Tarihli Medine'ye Gönderilne Surre Defterinin İlk Sayfası.....	161
Ek-3. 1102 Tarihle Medine'ye Gönderilen Surre Defterinin Son Sayfası	162
Ek-4. Surre Alayı Saray-I Hümayundan Çıkarken.....	163
Ek-5. Surre Alayının Dua İle Yola Çıkması	164
Ek-6. Sultan V. Mehmed'in Medine'ye Gönderdiği Surreye Ait Meşin Para Kesesi...	165
ÖZGEÇMİŞ	166

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. II. Bayezid zamanında Mekke ve Medine'ye gönderilen paralar	15
Çizelge 1.2. Yavuz Sultan Selim zamanında Haremeyn'e gönderilen yardımlar.....	23
Çizelge 1.3. Mekke-i Muazzama ahalisinin Surre-i Mertebesi.....	27
Çizelge 1.4. Medine-i Münevvere ahalisinin Surre-i Mertebesi	28
Çizelge 1.5. Kudüs-ü Şerif ve Tarik-i hacda bulunan burke mamurlarının surreleri tertibatı	29
Çizelge 1.6. Men hissi El-Mecmu'u Surre-i hümayunun yekunu	29
Çizelge 1.7. III. Murat dönemi yapılan surre yardımlar	31
Çizelge 1.8. I. Ahmed Dönemi diğer surre defterleri	40
Çizelge 1.9. IV. Murad döneminde gönderilen diğer surreler	42
Çizelge 1.10. Sultan İbrahim dönemi surre defterleri.....	43
Çizelge 1.11. IV. Mehmed döneminden gönderilen diğer surreler	45
Çizelge 1.12. II. Süleyman döneminden gönderilen diğer surreler.....	59
Çizelge 3.1. Defterde geçen vakıf isimleri	88
Çizelge 3.2. Defterde kayıtlı meslek grupları ve unvanlar	93
Çizelge 3.3. Defterde ismi kayıtlı zaviyeler	96
Çizelge 3.4. Defterde ismi geçen mezhepler.....	97
Çizelge 3.5. Defterde geçen vakıf isimleri	99
Çizelge 3.6. İstanbul Ermeni cizyesi gönderilen miktar	100
Çizelge 3.7. Diğer gelirler	101
Çizelge 3.8. Haleb'den gelen toplam yardım miktarı.....	101
Çizelge 3.9. Defterde ismi geçen cemaatler	102
Çizelge 3.10. Defterde ismi geçen zaviyeler/ribatlar	103
Çizelge 3.11. Defter geçen meslek grupları ve unvanlar	104

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.12. Defterde ismi geçen mezhepler	105
Çizelge 3.13. Defter ismi geçen tarikatlar	106
Çizelge 3.14. Defterde ismi geçen vakıflar	108
Çizelge 3.15. Defterde ismi geçen cemaatler	110
Çizelge 3.16. Defterde geçen meslek grupları ve unvanlar	111
Çizelge 3.17. Defterde ismi geçen mektebler	112
Çizelge 3.18. Defterde ismi geçen ribatlar-zaviyeler	113
Çizelge 3.19. Defterde ismi geçen mezhepler.....	113
Çizelge 3.20. Defterde ismi geçen tarikatlar	114
Çizelge 3.21. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları	116
Çizelge 3.22. Defterde ismi geçen vakıflar	118
Çizelge 3.23. Defterde geçen cemâat isimleri	118
Çizelge 3.24. Defterde geçen ribat isimleri	119
Çizelge 3.25. Defterde geçen medrese isimleri	120
Çizelge 3.26. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları	120
Çizelge 3.27. Defterde geçen mezhep isimleri.....	121
Çizelge 3.28. Defterde geçen cemaat isimleri	122
Çizelge 3.29. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları	123
Çizelge 3.30. Defterde geçen mezhep isimleri.....	124
Çizelge 3.31. Defterde ismi geçen tarikatlar	124
Çizelge 3.32. Defterde geçen cemaat isimleri	126
Çizelge 3.33. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları	126
Çizelge 3.34. Defterde ismi geçen mezhepler	127
Çizelge 3.35. Defterde ismi geçen tarikatlar	127
Çizelge 3.36. Defter geçen cemaat isimleri.....	129

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.37. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları.....	130
Çizelge 3.38. Defterde ismi geçen tarikatlar	131
Çizelge 3.39. Defterde ismi geçen mezhepler	131
Çizelge 3.40. Defter geçen cemaat isimleri.....	132
Çizelge 3.41. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları.....	133
Çizelge 3.42. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları.....	135
Çizelge 3.43. Tüm defterlerde kayıtlı olan surre miktarları toplamı.....	137

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 2.1. Hicaz demiryolu güzergâhı (1911).....	82
Harita 2.2. Denizden hac güzergâhını gösteren harita	83
Harita 2.3. Hac yolunu ve konaklama noktalarını gösteren harita	84

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
Bak.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Cev.	Evk.: Cevdet Evkâf
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
EI.	The Encyclopaedia of Islam
EV. HMK. SR.d	Evkaf-ı Haremeyn Mukataası Surre Defterleri
HH.	Hatt-ı Hümayun
İA	İslam Ansiklopedisi
İr. Dah.	İrade-i Dâhiliye
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MVL.	Meclis-i Vâlâ
OTDS	Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü
T SMA.	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

GİRİŞ

Mekke hem İslamiyetten önce hem de İslamiyetten sonra insanlık için önemli bir mekân olmuştur. Mekke'nin bu özelliği ticari bir şehir olmasının yanında önemli bir dini mekân olmasından da kaynaklanmaktadır. Hz. İbrahim'in yaptığı Kâbe, Müslümanlar ve onlardan önceki insanlar için de kutsal bir vazife görmüştür. İslamiyetin ortaya çıkmasından sonra Mekke'nin yanında Medine de Müslümanlar için önemli bir şehir olmuştur. Kâbe'nin Mekke'de olmasından ötürü ve Medine'de de peygamberin kabrinin olması bu iki şehrin mahiyetini arttırmıştır. Bu bakımdan Abbasiler döneminden başlayarak Müslümanlar buralara büyük önem verip önemli hizmetler yapmışlardır.

Kutsal mekânlar olarak kabul edilen Mekke ve Medine'ye ayni ve nakdi yardımlar yapmak bir nevi her Müslüman yöneticinin boyun borcu olmuştur. Yardımların yanında yöneticiler bu mekanı korumakla da görevliydi. Bu korumayı üstlenen yöneticinin ismi Mekke ve Medine'deki hutbelerde zikredilirdi. Bu açıdan bakıldığında zaman Mekke ve Medine'ye yardımda bulunan yöneticiler önemli bir itibar sahibi de olmuştur.

1299 senesinde Osman Gazi tarafından kurulan Osmanlı Devleti (1299-1922) yöneticileri kendilerinden önceki Müslüman devletler gibi kutsal mekânlara ayni ve nakdi yardımlar göndermeyi ihmal etmemiştir. Yapılan yardımların yanında bu beldelerden Osmanlı topraklarına gelen seyid ve şeriflerin yanında sıradan halktan da vergi alınmamıştır.

Bu beldelere Osmanlı yöneticileri tarafından para ve hediyeler de gönderilmiştir. Yapılan bu yardımlar surre adı altında yapılmıştır. Surre yardımlarının ilk olarak ne zaman başladığı ile ilgili çeşitli tartışmalar olmasına rağmen genel görüş ilk yardımların Çelebi Mehmed zamanında yapıldığıdır. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı almasından (1517) sonra surre yardımlarının daha düzenli bir hal aldığı kayıt altına alınan defterler sayesinde tartışmasızdır.

Başkent İstanbul'dan her yıl hacı kfilesi ile beraber yola çıkan surre yardımları yapılan uzun yolculukların sonunda Mekke ve Medine'de surre emini, bölge kadısı ve vakıf memuru gözetiminde hak sahiplerine tek tek teslim edilirdi. Bu yardımlar dönemin tarihi

atılarak kime ne kadar miktarda, hangi amaç ve hizmet karşılığında verildiği şahısların unvan veya isimleriyle not edilirdi.

1691 tarihli surre-i hümayun defterlerinin analizi konusu ele alınırken birinci bölümde ilk surre defterinden (1587) başlayarak 1691 tarihine kadarki defterlerin hepsi araştırma esnasında taranmıştır. Yapılan incelemelerle bu defterlerin ne zaman, nereden-nereye, hangi padişah zamanında ve toplamda ne kadar miktarda yardım gönderildiği tablolar şeklinde gösterilmiştir. İkinci bölümde ise surre görevlileri ve surre-i hümayun töreni işlevi ele alınmıştır. Bu araştırmalar esnasında toplamda 512 adet surre defteri taranmıştır. Bu defterlerden 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihli olanlar, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylı olarak incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SURRE KELİMESİ

1.1. Surre Kelimesi Hakkında

Surre Arapça “es-Surre” kelimesinden gelmekte olup “para kesesi, para” anlamına gelmektedir. “es-Surre” kelimesi Kur’ân-ı Kerîm ve bazı hadislerde de geçmektedir. Kur’ân ve Hadislerde ilk olarak “fiil” anlamında geçerken terim olarak ifade ettiği anlamı ilerleyen zamanlarda kazanmıştır.¹ Surre kelimesi “para kesesi”² ve “para, içine akçe ve dinar³ koyulan çikin”⁴ veya “cüzdan”⁵ anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca sözlüklerde de “para çantası⁶, akçe kesesi⁷ ve para çıkını” anlamlarında da kullanılmıştır.⁸ Uzunçarşılı, ele aldığı “*Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*” adlı çalışmasında “surreyi” şu şekilde açıklar: “Mâli islahatlardan olan bu kelime, yarım yüke, yani elli bin akçeye verilen isimdir. Maaş ve muhasebe icmallerinde kullanılırdı.”⁹

İslam dünyasında Peygamberin doğduğu, İslamiyet’in yayılmaya başladığı, kutsal mekân Kâbe ve çeşitli camilerin bulunduğu Mekke’ye para ve hediyelerin gönderilmesi onur meselesi haline gelmiştir. Osmanlı sultanları da kutsal mekânlara erzak, para ve hediyeler gönderme işini bir gelenek haline getirmişlerdir. Bu parasal hayratlar, Arapça “surra” ve Türkçe “surre” veya “kese” olarak adlandırılan paketlere yüklenerek hac kervaniyla birlikte

¹ Atalar, M. (2015). *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları*. (Üçüncü Baskı). Ankara: DİB Yayınları, 23.

² Kahraman, S. A. (2008). “Imperial Surre”, N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul. Korpus Publishing House, s. 15.

³ Güler, M. (2011). *Osmanlı Devleti’nde Haremeyn Vakıfları-16. ve 17. Yüzyıllar*. (ikinci Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları, 199.

⁴ Uzunçarşılı, İ. H. (2013). *Mekke-i Mükerrerme Emirleri*. (ikinci Baskı). Ankara: TTK, 13, 35.

⁵ T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı. (2010). *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, III.

⁶ Mutçalı, S. (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.; Redhouse. J. W., (1996). *Turkish and English Lexicon*. Lebanon.

⁷ Şemseddin, S. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

⁸ Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.; Devellioğlu, F., (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Yirmi Birinci Baskı. 965). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.; Buzpınar, Ş.T. (2009). *Surre*. (Cilt 37. Sayfa 567-569). İstanbul: DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi).

⁹ Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: TTK, 385.

kutsal mekânlara gönderilmiştir.¹⁰ Tüm bu tanım ve açıklamalar göz önüne alındığında surre kelimesi hem para hem de paranın içine konulduğu kese için kullanıldığı görülmektedir.

Terim anlamı olarak eski zamanlarda Osmanlı Padişahları hac mevsiminden evvel, Recep ayında, İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye, o bölgenin fakirlerine, ileri gelenlerine, âlimlere, yaşadığı manevi hayatıyla halka örnek olan ve Kâbe hizmetlilerine, bir tören düzenleyerek gönderdiği para, altın ve hediyelerdir.¹¹ Bunların yanında kürk, inci ve elmaslarla süslenmiş elbiseler, halı, yünlü dokumalar, kadifelerin yanında yiyecekler de hazırlanıp gönderilmiştir.¹²

1.2. Osmanlılardan Önce Surre-i Hümayun

Surrenin ilk ne zaman gönderildiği ile ilgili kesin ifadeler kullanmak yanlış olabilir. Fakat Emeviler devrinden başlayarak, Mekke ve Medine halkına düzenli bir şekilde olmasa da çeşitli yardımlar gönderilmeye başlanmıştır. Gönderilen yardımların dışında hacı olmak için Mekke'ye gelen varlıklı insanlar ve halifeler de buradaki insanlara yardımda bulunmuşlardır. Abbasîlere bağlı olarak ilk emir-i hac vazifesine getirilen Haremeyn'in valisi olan Davud bin Ali, insanların Mekke ve Medine'ye hac vazifesi için rahat bir şekilde ulaşmalarını sağlamıştır. Bunun yanında Abbasiler hac vazifesi için kutsal topraklara giden halkla birlikte buradaki insanlara çeşitli hediye ve ihsan göndermişlerdir. Ebû Ca'fer el-Mansûr halifelik vazifesinden bulunduğu süre zarfında dört defa hacı olmuş ve hacca gittiği her seferde de yanında oradaki halka dağıtılmak üzere para ve hediyeler götürmüştür. 758 senesinde çıktığı hac yolculuğunda Haremeyn'in ileri gelen hanımlarına altın ve gümüş tabaklar, tüm halka elbiseler ve Kureyş'in ileri gelenlerine de 1000'er dinar dağıtmıştır. Abbasi Halifesi Mehdî-Billah başa geldiğinde o da kendinden önceki halifeler

¹⁰ İpek, S. (2006). "Ottoman Ravza-i Mutahhara Covers Sent From Istanbul To Medina With the Surre Processions". *Muqarnas*, 23, 289.

¹¹ Atalar, a.g.e., 2015, 24.; Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 35.; Güler, a.g.e., 2011, 199.; T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı, 2010, III.

¹² Atalar, a.g.e., (2015), 24.; Gövsa, İ. A. *Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi*. (5).; Pakalın. M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (İkinci Baskı. Cilt 3, 280). İstanbul: MEB.; Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*. (318). İstanbul: Enderun Kitabevi.; Bayrak. M. O. (1999). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. (386). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.; Baykal. B. S. (2000). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. (Üçüncü Baskı. 138). Ankara: İmge Kitabevi.; Akçakoyun. H. (1995). *Surre Defteri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 4.

gibi Mekke ve Medine'ye ihsanda bulunmuş ve bu iki şehre 30 milyon dirhem dağıtmıştır. Bunlara ek olarak Mısır'dan gelen 300 bin, Yemen'den gelen 200 bin dinarı ve 150 bin elbiseyi halka dağıtmıştır.¹³

Barış zamanlarında fırsat bulunduğu sürece hac yollarının bakımı yapılmış ve posta yenilemeleri yapılmıştır.¹⁴ Yenilenen yolların yanında bu güzergâh üzerinde bulunan su kuyularının bakımı yapılmış ve hacıların rahatça konaklayabilecekleri yerler tahsis edilmiştir.¹⁵

Yukarıda zikredilen yardımlar dışında Mekke ve Medine'ye surre gönderilmesi Abbasilerde el-Muktedir Bi'llah (908-932) zamanında 923 yılında âdet¹⁶ haline getirilmiştir.¹⁷ Gönderilen surrenin miktarı ise 315.426 flori¹⁸ altın¹⁹ ve bundan başka Arefe gününde, 40.000 deve ve inekle beraber 50.000 koyun göndermiştir.²⁰ Bu meblağdaki para el-Muktedir tarafından gönderilmesi her yıl yapılan bir gelenek haline gelmiştir. Hz. Peygamber zamanından beri Medine'de pişirilip halka dağıtılan deşişe²¹, Halife el-Muktedir Billah zamanında da dağıtılmıştır. Deşişe için Mısır, Şam ve Halep'teki bazı Haremeyn vakıflarının gelirleri buraya aktarılmıştır.²² Vâsık Bi'llah ve Me'mun gibi Hz. Hasan soyundan gelen halifelerin Haremeyn'e yaptıkları ihsanlar hiç göz ardı edilmeyecek

¹³ Küçükaşçı. M.S. (2007). **Abbasilerden Osmanlılara Mekke-Medine Tarihi**. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 232-233.

¹⁴ Sabri Paşa, E. (1301-1306). **Mir'atü'l-Haremeyn**, İstanbul: Bahriye Matbaası, 641.

¹⁵ Buzpınar, a.g.m., 209, 567.

¹⁶ "Muktedir Bi'llah'ın hilafetine kadar Haremeyn'e her yıl Surre gönderilmesi âdet olmadığından, halktan fakir olanlar ve Hicaz bölgesinde görevli hükümet memurları için komşu memleketlerden tertip edilmiş olan 1.500.000 krş. ile idare olunurdu ki, bu paranın: 100.000'i Yemen'den; 500.000'i Bahreyn'den; 300.000'i Ammân'dan ve 600.000'i Yemâme malından mürettib idi." Atalar, a.g.e., 2015, 25.

¹⁷ a.g.e., 25.

¹⁸ Flori: Miladi on birinci asırdan evvel Floransa şehrinde basılan ve üzerinde bir zambak çiçeği resmedilen altunlara verilen isimdir. Sonraları Avrupa ülkelerine yayılmış ve altın meskûkâta flori denmesi genelleşmiştir. Osmanlılarda da altın paralara isim olmuştur. Peçevi, Kâtip Çelebi ve Koçi Bey gibi yazarlar, Osmanlı altınlarını bu adla anmışlardır. Osmanlı Devletinin son zamanlarında 12 krş. değerindeki gümüş Avusturya parasına da bu ad verilirdi. Pakalın, OTDS, c. I., 1971, 629.

¹⁹ Atalar, M. (1990). "Türklerin Kâbe'ye Yaptığı Ekonomik Yardımlar". **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 31(1), 263.

²⁰ Elkabashi. A. M. O. (2001). **Surre Defterleri ve 1049/1639-1640 Tarihli Surre Defteri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 4.

²¹ Kelimenin aslı, "iri parçalar halinde dövülerek öğütülen buğday ve arpa" anlamına gelen Arapça çeşiştir. Genellikle bu hububatın et ve hurma karışımından elde edilmiş haline halk arasında ise deşişe denilmektedir. es-Seyid S. M. (1994). *Deşişe*. (9. 214-215). İstanbul: DİA.

²² Güler, a.g.e., 2011, 47, 148.

miktarlardadır. Bu derece yardım yapılmasının sebebi Haremeyn insanının Hz. Hasan'ın hemşerileri olmasından kaynaklanmaktadır.²³

Abbasilerin yaptığı yardımlar Bağdat şehrinde kurulmuş olan Dîvanü'n-nafakat'tan tedarik edilmekteydi. Mehdi-Billah Sıla Kanalı'nı yaptırdıktan sonra bölgeyi tarıma elverişli hale getirdi ve bu tarım işlerinden gelen geliri Haremeyn'e vakfetti. Yapılan yolların yanında posta teşkilatını da kurdu. Halife Müntasır-Billah Mekke'deki hastalar için kalacak yerler ayarlayıp ilaçlar hazırlattı.²⁴ Haremeyn'e yapılan yardımların yanında buraya giden hacı kabilelerinin korunmaları burayı nüfuzu altında bulunduran devlet için önemli bir görevdi. Emevi ve Abbasi halifeleri iktidarda buldukları sürece hacıları korumalarının yanında, hacıların izleyecekleri kuralları da koyabiliyorlardı. Örneğin 1047 ve 1048 yıllarında Hicaz'da yaşanan kıtlıktan dolayı halife tarafından o sene insanların hac vazifesine yapmalarına izin verilmedi. Yaşanan kıtlık sonucu bölgenin, gelen insanların gıda ihtiyacını karşılayamayacağından kaynaklanmıştı.²⁵

Abbasilerden başka Haremeyn'e yardımlar göndererek itibar sahibi olmak isteyen Fâtımiler ve Eyyûbiler gibi devletler de mevcuttur. İslamiyet'in merkezi konumundaki Haremeyn'i hâkimiyet altına alan devlet hem dini hem de siyasi anlamda önemli bir avantaja sahip olmuş demektir. Mekke ve Medine'ye gönderilen yardımlarla oradaki insanların gönlünü kazanmak açısından önemliydi. Bu bakımdan Haremeyn'e hâkim olan devlet ve diğer İslam devletleri arasında bir yardım gönderme rekabeti baş göstermiştir. Fâtımiler zamanında Musul Atabegi Muzafferüddin Kökböri Mekke ve Medine'ye 5000 dinar göndermiştir. Bu para oradaki yoksullara dağıtılarak su kuyularının bakımı da ayrıca yapılmıştır.²⁶ Fatımiler Hicaz'ı kendi hâkimiyetleri altına almak için her yıl Haremeyn'e 120.000 dinar göndermişlerdir. Vezir Bazuri döneminde ise Haremeyn'e gönderilen miktar

²³ Atalar, a.g.e., 2015, 26.

²⁴ Buzpınar, Ş. T., Küçükaşçı, M. S. (1997). *Haremeyn*. (16. 153). İstanbul: DİA.

²⁵ Faroqhi, S. (1995). *Hacılar ve Sultanlar-Osmanlılar Döneminde Hac (1517-1638)*. (Çev. G. Çağalı Güven) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Eserin orijinali 1994'de yayınladı), 6.

²⁶ Buzpınar, Küçükaşçı, a.g.m., 1997, 153.

200.000 dinara çıkartılmıştır.²⁷ Osmanlılara kadar hiçbir devlet bu denli yüksek miktarlarda Haremeyn'e yardımlar gönderememiştir.²⁸

Gazneli Devleti (388-582/998-1186) sultanlarından İbrahim ibn Mesud her sene çoğalttığı Kur'ân-ı Kerîm'i ve hacılar için tedarik edilmiş parayı bir kabileyle, hac görevi için Haremeyn'e gelen insanlara yetiyecek şekilde göndermiştir.²⁹

Büyük Selçuklu Devleti'nin (432-552/1040-1157) sultanı Alparslan da kendisinden önceki Müslüman devletleri hükümdarlarının yaptığı gibi Haremeyn'e yardımlar göndermiştir. Mekke Emiri'nin kendisine Kâbe'de hükümdar olarak adının okunduğunu ona söylemesi sonucunda Mekke emirini yıllık maaşa bağlayarak halka da çeşitli hediyeler göndermiştir.³⁰

İlhanlı Devleti'nin (656-736/1258-1335) daha sonradan Müslümanlığı kabul eden hükümdarı Kazan Han zamanında, vakıfların işleyişi ve şartları konusunda son derece titiz davranılmıştır. Bu bağlamda Haremeyn'e gönderilmek maksadıyla ayrılmış olan vakıf gelirlerinin kesinlikle ordu masrafları ve idari işler için kullanılmamasını emretmiştir.³¹

Eyyubiler de Haremeyn'e büyük hizmetlerde bulunmuş ve çeşitli vakıflar yaptırmışlardır. Erbil emiri Muzafferuddin (629/1232) yapılan bu yardımlarda ismi zikredilmesi gerekenlerdendir. Emir, hacılar için lazım olabilecek eşyaları ve Haremeyn fukaraları için hazırlattığı yaklaşık 5-6 bin altını her sene hac kfilesiyle Haremeyn'e göndermiştir. Bunların yanında bir de büyük miktarlarda vakıflar yaptırmıştır.³² Diğer bir hayırsever Eyyubi Sultanı Kökböri'dir. Kökböri, Arafat'a suyu getiren ilk kişidir. Fakir hacılara yardımlarda bulunmuş ve Haremeyn'deki hastalar için hastane yaptırmış ve Mekke'de de su sarnıçları inşâ ettirmiştir.³³ Selahaddin Eyyubi zamanında ise Mısır'a bağlı olan Said

²⁷ Ağca, S. (2008). "Tradition of Imperial Surre", N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul, Korpus Publishing House, s. 29.

²⁸ Atalar, a.g.m., 1990, 263.; Pakalın, OTDS, 1971, 284.

²⁹ Merçil, E., (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: TTK, 93.

³⁰ Güler, a.g.e., 2011, 52.

³¹ Köprülü, M. F., (2005). *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Müessesesi*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, 322.

³² Şeşen, R. (1987). Eyyubiler., K. Seyithanoğlu. (Editör). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. İstanbul. Çağ Yayınları, 6, s. 409-410.

³³ Bezer Öğün, G. (2002). *Kökböri*. (26. 235). İstanbul: DİA.

vilayetinde bulunan arazilerin büyük bir kısmı Mekke'nin ihtiyaçlarının karşılanması için vakfedilmiştir.³⁴ Selahaddin Eyyubi zamanında Mekke ve Medine'nin koruması Eyyubiler tarafından yapıldığı için ilk defa kendisine Haremeyn'in hizmetkârı anlamına gelen "Hâdimü'l-Haremeyn" denilmiştir.

Eyyubilerden sonra Haremeyn'e yardımlarda bulunan bir diğer devlet Memlûkler'dir (1250-1517). Mısır'ı aldıktan sonra Hicaz ahalisinin hoşgörüsünü kazanmak ve itibar sahibi olmak açısından Memlûkler her yıl zahire göndermeyi ihmal etmemişlerdir. Gönderilen bu tür yardımlara³⁵ Haremeyn'de "*Sadakat-i Mısriyye*"³⁶ denilmiştir. Memlûkler Hicaz'ı muhafaza ederken diğer İslam devletleri arasında hem itibarını arttırmış hem de Mekke ve Medine'deki şeriflerin kendilerine bağlılıklarını devam ettirmek amacıyla siyasi tedbirler almıştır. Hac maksadıyla Haremeyn'e gelen insanlara karşı itibarlarını attırmak maksadıyla her yıl Kahire'de Kâbe için hazırlanan örtü Mısır hac kafilisiyle gönderilmiştir. Mekke şerifi ve emiri Kâbe'nin örtüsünü taşıyan kervanı şehrin dışında karşılar ve kisveyi taşıyan devenin ayağını büyük bir hürmetle öperlerdi. Bu olay Mekke idarecilerinin Memlûk yönetimine bağlılığın göstergesi anlamına gelmektedir.³⁷ Fakat Hicri 843 yılında Çerkes meliklerinden Sultan Çakmak bu geleneği kaldırmıştır.³⁸

Osmanlılar kurulduktan sonra ve kendisinden önceki Müslüman devletlerin hemen hemen hepsi kutsal topraklara çeşitli yardımlarda bulunmuş, hacıların ihtiyaçları karşılanmış, hac yollarını ve su kuyularını açmıştır. Bunlar yapılırken hiçbir karşılık beklenilmeden ve devletin içinde bulunduğu maddi durum dikkate alınmadan yapılmıştır. Müslümanlar için bu beldelerin kutsallığı ve "Allah Resulünün" birer emaneti olan mekânlara sahip çıkmak duygusu, bu sorumluluğu yerine getirmede ağır bastığı söylenebilir.

³⁴ Güler, a.g.e., 2011, 53.

³⁵ Sabri Paşa, a.g.e., I, 678.

³⁶ Pakalın, OTDS, 1971, 248

³⁷ Küçükbaşçı, a.g.e., 2007, 150-154.

³⁸ Ateş, İ. (1981). "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler". *Vakıflar Dergisi*, (13), 116.

1.3. Osmanlılar Döneminde Surre

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren kendinden önceki Türk devletlerinden sosyal, iktisadi ve dini konular açısından etkilenmiş ve devlet geleneğini de bu çerçevede belirlediği söylenebilir. Durum bu hal üzere olunca, Osmanlı'daki siyasal ve askeri durumlar, bunların karakteristik özellikleri dışında da, teşkilat ve medeniyet konularının kendinden önceki Türk devletlerinin bir nevi devamı olarak kabul edilebilir.³⁹ Osmanlı bunları örnek alırken kimisini kendine göre uyarlayıp devam ettirmiş, kimisini ise olduğu gibi kabul etmiştir. Fazla değişikliğe uğramadan Osmanlıda da devam eden geleneklerden birisi de Abbasilerden sonra Haremeyn'e surre gönderilmesidir. Osmanlılar tarafından büyük önem arz eden surre gönderimi daha düzenli bir hal almış ve bir nevi gelenek haline gelmiştir.

Osmanlılar kuruluşlarını gerçekleştirdikten bir süre sonra kendinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi *seyyid* ve *şeriflere*⁴⁰ büyük hürmetler göstermiş ve onlar için bir teşkilat oluşturmuştur. Hicaz Osmanlı nüfuzu altına girdikten sonra oradaki seyyid ve şeriflere de büyük hürmetler gösterilmiştir. Osmanlı'nın kazanmış olduğu siyasi başarılarından onlar da haberdar edilmiş ve kendilerine çeşitli hediyeler gönderilmiştir. Türk memleketlerinde olup da çeşitli işlerle meşgul olanlar vergi ve gümrüklerden muaf tutulmuşlardır. Zaman zaman seyyid ve şeriflerden kusuru olanlar Hz. Peygamber soyundan oldukları için hatalarından dolayı cezalandırılmamış aksine himaye ve koruma altına alınmışlardır. Sadece peygamber torunu olanlara değil Mekke ve Medine'den olup Osmanlı topraklarına gelen insanlara da büyük hürmet gösterilmiştir.⁴¹ Osmanlı sultanları kendi ülkelerine gelen seyyid ve şeriflere ellerinden geldiğince saygı göstermelerinin yanında onlara ber'at⁴² da vermişlerdir.⁴³

³⁹ Gökbilgin, T. (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2-3.

⁴⁰ Seyyid ve Şerif denilen peygamber torunları, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma't üz Zehra ile onun oğulları olan Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan gelenlerdir. İmam Hüseyin'in soyundan gelenler Seyid, İmam Hasan'ın soyundan gelenlere ise Şerif denilmiştir.

⁴¹ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 4-5.

⁴² Osmanlı Devleti'nde belirli bir göreve atanmış olan, aylık para bağlanan, şan, nişan veya ayrıcalık verilen kişiler için çıkarılan padişah buyruğuna denilir.

⁴³ Atalar, a.g.e., 2015, 31.

1.4. I. Bayezid (1389-1402) Döneminde Surre

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı'nın kendinden önceki Türk devletlerinden sonra sürdürdüğü geleneklerden biri de Haremeyn'e surre gönderilmesidir. Abbasilerden beri devam eden bu geleneğin Osmanlı'da ilk olarak hangi padişah devrinde başladığı üzerine çeşitli tartışmalar ortaya atılmıştır.

Birçok araştırmada ilk surrenin Çelebi Mehmed (1403-1421) zamanında gönderildiği ile ilgili yorumlar yapılmıştır.⁴⁴ Münir Atalar'ın "Muhammed el-Emin el-Mekki'nin, *Hulefa-yı İzâm-ı Osmaniye Hazeratının Asûr ve Mebrûre ve Meşkûre-i Humayûnları*" adlı eserinden aldığı bilgilere göre Çelebi Mehmed zamanında Mekke ve Medin'ye 14.000 altın gönderilmiştir.⁴⁵ Başka kaynaklarda ise Yıldırım Bayezid zamanında Edirne'den ilk surre olarak 80.000 altın Haremeyn'e gönderildiği belirtilmiştir.⁴⁶

1.5. Çelebi Mehmed (1403-1421) Döneminde Surre

Âşıkpaşa-zade, Çelebi Sultan Mehmed'in imaretler yaptırdığını, buradan elde edilen gelirlerin de Haremeyn'e gönderildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu yardımların her yıl yapıldığı ve yoksullara mülkler dahi vakfettiğini eklemiştir.⁴⁷ Solakzade Tarihi'nde, Çelebi Mehmed zamanında Mekke ve Medine yoksullarına yıl yıl surre namında pek çok mal gönderdiği ve ilk önce Çelebi tarafından başlatıldığı da belirtilmiştir.⁴⁸ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi* adlı eserinde Haremeyn'e surre gönderilmesinin ilk Çelebi Mehmed zamanında başladığını yazmıştır.⁴⁹ Mehmed Neşri'de Çelebi Mehmed'in Bursa'da çeşitli medrese ve camiler inşa ettikten sonra, Mekke ve

⁴⁴ İpek, a.g.m., 2006, 289.

⁴⁵ Atalar, M. (1988). "Türkler'in Kâbe'ye Yaptıkları Hizmetler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 288.

⁴⁶ Güler, a.g.e., 2011, 201.; Akgündüz, M. (2005). "Surre-i Hûmayûn Geleneği ve İslâm Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü". *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 108.

⁴⁷ Aşıkpaşazade. (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. (Yayına Haz. H. N. Atsız). İstanbul: MEB Yayınları, 95.

⁴⁸ Çelebi Solakzade, M. H. (1989). *Solak-Zade Tarihi*. (Yayına Haz. V. Çabuk. Cilt 1). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 188.

⁴⁹ Nuri Paşa, M. (1327). *Netâyicü'l-Vukû'ât*. İstanbul: Bab-ı Ali Cedidesi Matbaası, 31

Medine'deki fakirlere hediyeler gönderip, kendi vilayetinden çeşitli yerleri de buraya vakfettiğini belirtmiştir.⁵⁰

Hazerfan Hüseyin Efendi eserinde surre hakkında şunları dile getirmiştir; “Fukaray-ı Mekke ve Medine'ye surre gönderdi....”⁵¹ Uzunçarşılı da ilk surrenin Yıldırım Bayezid oğlu Çelebi Mehmed zamanında gönderildiğini fikrini dile getirmiştir.⁵² Abdurrahman Vefik, Tarih-i Mâli adlı eserinde diğer yazarlar gibi ilk surrenin Çelebi zamanında gönderildiğini belirtmiştir. Vefik'e göre gönderilen surrenin miktarı ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir.⁵³

Çelebi Mehmed, 14.000 altın değerinde olan surrelerden ilkinin 1413 senesinde Mekke ve Medine'ye göndermiştir. İkinci sefer ise o dönemki devletin merkezi olan Edirne'den surre⁵⁴ gönderilmiş⁵⁵, fakat gönderilen surre miktarı ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Hammer'e baktığımız zaman, Osmanlı padişahları arasında ilk surrenin Çelebi Mehmed zamanında gönderildiğini belirtmiştir. Mekke ve Medine'ye hac kervanıya, iki şehrin fakirlerine dağıtılmak maksadıyla bir miktar akçe gönderildiğini yazmıştır. Bu dönemde gönderilen surreler son zamanlardaki gibi şaşalı törenlerle değil, sade bir şekilde gönderilmiştir. Ayrıca gönderilen surrenin miktarı da ihtişamlı dönemlerdekinden çok uzak olmuştur.⁵⁶

Mekke ve Medine'ye gönderilen surreler Çelebi Mehmed zamanında daimi ve resmi bir düzen içinde yapılmış bir çalışma değildi. Onun yaptığı, bu beldelerin kutsallığından kaynaklanmaktaydı. Kutsal mekânlara yardımlar yaptığı takdirde Allah'tan gelecek mükâfatı bilmiş ve bunu kazanmak için çeşitli hediyeler göndermiştir. Atalar Çelebi Mehmed zamanında sadece iki defa Mekke ve Medine'ye surre gönderildiğini belirtirken,

⁵⁰ Neşri, M. (2014). *Kitâb-ı Cihan-nümâ*. (Yayına Haz. F. R. Unat, M. A. Köymen). Ankara: TTK Yayınları, 550.

⁵¹ Hazerfan, H. E. (1998). *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âli Osman*. (Yayına Haz. S. Ülgürel). Ankara: TTK Yayınları, 41.

⁵² Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 13.

⁵³ Vafik, A. (1330). *Tarih-i Mâli*. İstanbul, 55.

⁵⁴ İkinci surre yaklaşık olarak 1421 tarihinde gönderilmiştir. Atalar, a.g.e., 2015, 33.

⁵⁵ Atalar, a.g.e., 2015, 33.

⁵⁶ Hammer, v. J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. (İkinci Baskı). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 145.

Neşri, Hammer gibi yazarların neredeyse her yıl surre gönderilme ihtimali olduğu üzerinde durduklarını belirtmiştir.⁵⁷

Çelebi Mehmed zamanında her yıl surre gönderilmesi düşük bir ihtimaldir. Çünkü o dönemde Timur ile Ankara Savaşı'ndan (28 Temmuz 1402⁵⁸) sonra Osmanlı on yıllık Fetret (1403-1413) dönemine girmiş ve ülke maddi ve manevi anlamda zorluklar yaşamıştır. Bu durumda Çelebi'nin 10 yıllık saltanatı boyunca her yıl surre göndermiş olduğunu düşünmek zorlayıcı bir çıkarım olabilir. Çelebi Osmanlı'nın içinde bulunduğu karışıklığı giderip, Haçlılar ve Karamanoğlu Beyliği'ne karşı da başarılar⁵⁹ elde ettikten sonra, Haremeyn'e surre gönderme işi daha düzenli ve sürekli bir hale gelmiş olabilir.⁶⁰

1.6. II. Murad (1421-1451) Döneminde Surre

Mekke ve Medine'ye surre gönderen üçüncü Osmanlı padişahı II. Murad'dır ve onun zamanında surre miktarında gözle görülür bir şekilde artış yaşanmıştır⁶¹. Murad da babası Çelebi ve dedesi Bayezid gibi kutsal mekânlara gereken önemi ve değeri vermeyi ihmal etmemiştir. Babasından kendisine bir nevi emanet olarak kalan yardım geleneği, ilk olarak 1424 tarihinde gönderilmiştir.⁶² II. Murad kendi şehrinde yaşayan seyyidlere her yıl bin flori altını kendi eliyle vermiş.⁶³ Ayrıca buralarda ribatlar, zaviyeler, medreseler ve camiler yaptırmış, burada okunan Kur'an, Hazreti Peygamberin ruhuna hediye edilmiştir.

Bundan başka Halil ür-Rahman'a, Mekke ve Medine'ye *şerrefehüm ul-lahü te'ala* seneden seneye üç bin beş yüz flori altın gönderilmiştir.⁶⁴ Solakzade de aynı şekilde Sultan Murad'ın özellikle Ka'be-i Muazzama, Medine-i Münevvere, Mekke-i Mükerrreme ve Kudüs'ün fukarasına yıldan yıla üç bin beş yüz sikke⁶⁵ gönderdiğini yazmıştır.⁶⁶ Ankara

⁵⁷ Atalar, a.g.e., 2015, 33.

⁵⁸ Çetin, H. (2012). *Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 145.

⁵⁹ Neşri, a.g.e., 2014, 534.

⁶⁰ Atalar, a.g.e., 2015, 34.

⁶¹ Buzpınar, a.g.m., 2009, 568.

⁶² Pakalın, OTDS, 1971, 284.

⁶³ Solakzade, a.g.e., 1989, 256.

⁶⁴ Neşri, a.g.e., 2014, 678-680.

⁶⁵ Sikke: Devletin resmi damgasıyla garanti altına alınmış ve madeni para yerine kullanılan bir isimdir. Bu defterlerde de anlam olarak nakit para anlamına gelmektedir. Uzunçarşılı, İ.H. (1984). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*. (Cilt 1). Ankara: TTK, 464.

⁶⁶ Solakzade, a.g.e., 1989, 257.

bölgesindeki Balıkhisarı adlı büyük bir subaşılık Mekke yoksullarına vakfedilmiştir.⁶⁷ Bu yardımlardan başka II. Murad yine bu bölgedeki Ergana (Uzunköprü) köprüsünü yaptırmış ve buranın gelirlerini Mekke, Medine ve Kudüs halkına göndermiştir.⁶⁸

Kutsal mekânlara gönderilen bu hediye ve vakfedilen yerler dışında II. Murad vasiyetinde de Manisa'daki malının üçte birini yani on bin flori altını da Haremeyn'e vakfetmiştir.⁶⁹ Uzunçarşılı ise II. Murad'ın vasiyetinde* Mekke ve Medine fukarasında her bir kişiye üçer bin beşer yüz altın flori tahsis ettiğini aktarmıştır.⁷⁰

M. Zeki Pakalın, II. Murad'ın ayrıca 1451 senesinde surre gönderdiği ve gönderilen bu yardımın miktarının 801 kese olup, 1443 senesinde Timur'un oğullarından Şahruh tarafından da bir miktar surrenin irsal edildiğini beyan etmiştir.⁷¹

1.7. II. Mehmed (1451-1481) Döneminde Surre

Fatih, 1453 yılında İstanbul'u fethettikten sonra bu müjdeli haberi Hacı Mehmed Zeytuni isimli bilgin aracılığıyla Mekke emirine bildirerek, kendisine Fetihnâme ve hediyeler göndermiştir. Emir'e gönderilen mektupta İstanbul tanıtıldıktan sonra, ele geçirilen kiliselerin camiye çevrildiği bildirilmiş ve bu mektup Kâbe'de halka okunmuştur.⁷² Fatih, elçisiyle beraber Mekke emirine hediye maksadıyla 2000 altın ile bazı hediyeler göndermiştir. Oradaki seyyid, şerif, derviş ve fakir halka dağıtılmak masadıyla da 7000

⁶⁷ Aşıkpaşazade, a.g.e., 1970, 95.

⁶⁸ Neşri, a.g.e., 2014, 680.

⁶⁹ Atalar, a.g.e., 2015, 35.; Buzpınar, Küçükaşçı, a.g.m., 1997, 153.

*"II. Murad'ın vasiyetnamesi: "... pes vasiyyet etti hulus-ı niyetten ve safâyı taviyyetten hamsîn ve semanemie yılında Gemaziyelulâ ayının dokuzuncu günü şeşenbih (salı) gününde (850 C. Salı) şöyle buyurdu ki Saruhan (Manisa) ilinde Manisa'da, olan malımın sülüsü vasiyyet olsun canım için. Bu maldan tayin etti on bin filori ki sarf oluna şol mucibince zikrolunur: üç bin beş yüz filori Mekke-i Şerife (iki kelime silik) ve üç bin beş yüz filori Medine-i Şerife fıkarasına şerefehullahü Teâlâ ulaştırılar ve kalan üç binin beş yüzü yine Kâbetullahı hatim arasında yetmiş bin kere Lâilâhe İllâllah dedürelor kalanını hatim okudalar ne kadar yeterse ve beşyüzüne Medine-i Şerife'de Peygamber Hazretinin Sallâllahü aleyhi ve sellem mescid-i şerifi içinde türbe-i mutahhasesine karşı yetmiş bin kere Lâilâheillâllah dedürelor kalanına hatim okudalar", Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 13. (Dipnot)

⁷⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 13.

⁷¹ Pakalın, OTDS, 1971, 284.

⁷² Atalar, a.g.m., 1990, 288.

altın irsal olunmuştur. Bunu karşılığında Mekke emiri de, padişaha karşılık olarak hediyeler göndermiştir.⁷³

Fatih bu nâme-yi gönderdiği vakit Haremeyn emirleri Memlûk devletinin nüfuzu altındaydılar. Bundan dolayı aynı şekilde Memlûk Sultanına da bir name göndermiş ve kendisini de bu durumdan haberdar etmiştir.⁷⁴

İstanbul'un fethinden sonra gönderilen hediyeler dışında Fatih devrinde düzenli bir surre gönderilip gönderilmediği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır.⁷⁵ Bu dönemde Haremeyn'e gönderilen surreler ile ilgili çeşitli düşünceler mevcuttur. Muhammed el-Emin el-Mekki 1451 senesinde 801 kese olarak yollanan surrenin Fatih tarafından gönderildiğini beyan ederken, E. Sabri ise bu surrenin II. Murad döneminde gönderildiğini iddia etmektedir.⁷⁶ Uzunçarşılı ise Fatih'in İstanbul'un fethine müteakip Haremeyn'e surre gönderdiğini, fakat diğer yıllarda herhangi bir surre ve miktarı ile ilgili bilgi mevcut olmadığını belirtmiştir.⁷⁷ Surrenin net gönderiliş tarihi ile ilgili herhangi bir tarih mevcut değildir ama kuvvetle muhtemel olan şey ise bunun 1453 senesinden sonra yapıldığıdır. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde ise hakikati olan şey Mekke ve Medine'ye Fatih tarafından yardımlar gönderildiğidir.⁷⁸

1.8. II. Bayezid (1481-1512) Döneminde Surre

Sultan II. Bayezid döneminden itibaren Haremeyn'e düzenli olarak surre gönderilmeye başlanmıştır. Bu dönemde ilk surre 1481 senesinde gönderilmiş ve gönderilen surre miktarı 14.000 duka⁷⁹ altındır. Bu surrenin yarısı Mekke'ye diğer yarısı ise Medine'ye gönderilmiştir. Hammer'den edilen bilgiye göre de II. Bayezid zamanında Mekke-i mükerreme fukarasına senelik 40 bin duka altın hediye tevzi edilmiştir.⁸⁰ Eyüp Sabri

⁷³ Ağca, a.g.m., 2008, 30.

⁷⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 7.

⁷⁵ Buzpınar, a.g.m., 2009, 568.

⁷⁶ Atalar, a.g.e., 2015, 35.

⁷⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 14.

⁷⁸ Atalar, a.g.e., 2015, 35.

⁷⁹ Duka: Dönemin doları mahiyetindeki Venedik para birimine verilen isimdir. 1481 yılında bir duka altın 47 akçe, 1491 yılında 52 akçe ve 1509 yılında ise 55 akçeye denk gelmekteydi. Sahillioğlu, H. (1989). *Akçe*. (2. 227). İstanbul: DİA.

⁸⁰ Hammer v. J. (1984). *Osmanlı Devleti Tarihi*. (Cilt 4). İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1030.

Paşanın aktarıdıklarına göre de 1482 sensinde yarısı Mekke ve diğer yarısı Medine'ye olmak üzere yıllık 14.600 duka altın gönderilmiştir.⁸¹

Arap şairi, Medineli Şeyh Şahâbeddin Ahmed b. Hüseyin el-Alîf, II. Bayezid'in göndermiş olduğu surreden ötürü Haremeyn halkının kendisine minnettar olduğunu göstermek maksadıyla bir kaside yazmıştır. Daha sonra İstanbul'a gelen şair bu kasidesini padişaha sunmuştur. Bu durumdan çok hoşnut kalan II. Bayezid kendisine 1000 altın bağışında bulunmuştur. Bunun yanında yine şaire verilmek üzere her sene 100 dinarın da surre olarak gönderileceğini belirtmiştir. Şaire ayrılan bu surrenden soyundan gelen herkesin faydalandığı rivayet edilir.⁸²

Çizelge 1.1. II. Bayezid zamanında Mekke ve Medine'ye gönderilen paralar⁸³

Nereye verildiği	Miktarı
Hacılara	21.500 akçe
Mekke ve Medine sakinlerine	3300 akçe
Mekke'de bulunan bedevilere	10.400 akçe
Haremeyn'e armağan getiren elçilere	25.500 akçe
Mekke sakinlerine	735 altın
Medine sakinlerine	1.210 altın
Mekke ve Medine fukarasına	14.442 altın
Muhtelif harcamalara	500 akçe
Toplam	65.700 akçe ve 17.198 altın

Bunların dışından II. Bayezid Mekke ve Medine'nin fakir halkı için ayrıca 2.200.000 akçe sadaka olarak göndermiştir.⁸⁴

1.9. Hicaz'ın Osmanlı Hâkimiyetine Alınmasından Sonraki Dönemde Gönderilen Surre

Osmanlı kuruluşunu tamamladıktan sonra genişleme sahası olarak Bizans toprakları hedef olarak seçilmiş ve buralara yönelik seferler düzenlenmiştir. Balkanlara yönelik yapılan

⁸¹ Sabri Paşa, II, 1301, 670.

⁸² Atalar, a.g.e., 2015, 36.

⁸³ Faroqhi, a.g.e., 1995, 84.

⁸⁴ Güler, a.g.e., 2011, 222.

akınlar sonucunda kazanılan zaferlerden Memlûk devleti de son derece memnun kalmıştır. Çünkü Osmanlı bu seferleri İslam adına yapmıştır ve her sefer öncesi ile sonrası iki devlet arasında elçiler gidip gelmiştir. Osmanlı ile Memlûk arasındaki ikili münasebetler Yıldırım Bayezid'in Malatya'yı ilhakına kadar iyi bir şekilde gelişmiştir. Bu olaydan sonra iki taraf arasında küçük krizler meydana gelmiştir. Fakat bu dönemde Doğu'dan gelen Timur tehlikesinden dolayı Yıldırım Bayezid aldığı yerleri Memlûklere geri iade ve iki farklı cephede gergi münasebetlerin ortaya çıkmasına engel olmuştur.⁸⁵

II. Mehmed zamanında da Osmanlı'nın elde ettiği başarılarından dolayı Memlûkler memnuniyetlerini dile getirerek, bunu fikren ve manen belli etmiştir. Ancak II. Mehmed'in, Balkanlar ve Karadeniz civarındaki fütûhâtının yanında, siyasi açıdan da Memlûkler'in hâkimiyetini tanımış, toprakları fethetmek istek ve teşebbüsü içinde olmasıyla iki devletin arasında tekrardan kriz çıkmıştır.⁸⁶

1458-1459 yıllarında âlim bir zat Mekke'ye yaptığı yolculuk sonucu buradaki su kuyularının harap şekilde olduğunu fark etmiş ve bu güzergâhı kullanan hacıların da bu durumdan şikâyetçi olduklarını görmüştür. Durumdan haberdar olan II. Mehmed, buradaki su kuyularını iyileştirmek maksadıyla fazlaca filori tahsis etti. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Karamanoğulları, Mısır'a bir elçi göndererek, Osmanlı'nın buraya art niyetli olarak yaklaştığı bilgisini vermiştir. Bunun yanında Osmanlı'nın Mekke Sultanına da büyük miktarda filori gönderip kendilerine karşı ayaklandıracağı dedikodusunu da yaymıştır. Bu durumdan rahatsız olan Mısır hükümeti Osmanlı'nın gönderdiği yardımları ve şahısları geri göndermiştir. Kendilerinin bu işten aciz olmadıklarını ve gerekenin yapılacağını sert bir dille belirtmiştir.⁸⁷ Daha öncesinde yaşanan bazı gerginlikler ve son olarak iki devlet arasında yaşanan Mekke'deki su kuyuları tartışması, Hicaz'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi için girişilecek seferlerin bazı nedenleri arasındadır.

Sadece hacıların güzergâhındaki su kuyularının bakımsızlığından kaynaklanan gerginlik sonucu Osmanlı Hicaz almak istememiştir. Memlûklerin son zamanlarda İslam'ın

⁸⁵ Neşri, a.g.e., 2014, 340.; Güler, a.g.e., 2011, 55.

⁸⁶ Güler, a.g.e., 2011, 56.

⁸⁷ Âşık Paşazade. (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. (Yayına Haz. K. Yavuz, M. A. Y. Saraç). İstanbul: K Kitaplığı, 301-302.

mukaddes beldelerine gerekli bakımı yapamaması ve İslam dünyasının hamilik görevini yeterli şekilde yerine getirememesi sonucu Osmanlı, Hicaz'ı nüfuzu altına almak istemiştir. Peygamberin kutsal emanetleri ve Haremeyn'in güvenliği İslam dünyası ve Osmanlı için son derece önemliydi. Bunun yanı sıra eğer II. Mehmed burayı nüfuzu altına alıp hacıların da güvenliğini sağlar ise İslam dünyası içinde önemli bir şöhret ve saygı kazanacaktır.

II. Mehmed dönemine kadar Osmanlı ve Memlûkler arasında esen dostluk rüzgârları, hac yolu üzerindeki su kuyularının bakımı ve bazı diğer siyasi nedenlerden dolayı tersine esmeye başlamış ve gerginlikler ortaya çıkmıştır.⁸⁸ Tabi ki yaşanan gerginliklerin tek sebebi bu değildi. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Müslümanlar için son derece önemli olan Mekke ve Medine bölgesini nüfuz altında bulundurmak önemli bir güç göstergesidir. Şüphesiz II. Mehmed de bunun farkındaydı ve bu nedenden ötürü buraya hâkim olmak istemiştir.

I.Selim tahta çıktığında II. Mehmed'in takip ettiği etkili fetih politikası ve bir dünya imparatoru olma arzusunu devam ettirmek niyetindeydi. Bu çerçevede şehzadeligi döneminde Trabzon'dayken bunu gerçekleştirmek için önündeki iki engelin Şah İsmail ve Memlûk Devleti olduğunun farkındaydı.⁸⁹ Esasen Osmanlı'nın Şark meselesi Yıldırım Bayezid zamanında zuhur etmiş, II. Mehmed döneminde de belirtilir iyice ortaya çıkmıştır.⁹⁰ Bu hedefler doğrultusunda I.Selim'in yaptığı ilk iş Avrupalı devletlere karşı denge siyasetini izlemek oldu. Batıdan gelebilecek olası bir tehlikeyi önlemek maksadıyla Venedik, İtalyan şehir devletleri ve diğer Avrupalı devletlere karşı barışçı bir politika takip etti.⁹¹ Bu barışçıl politikanın göstergesi olarak da Venedik devletine Osmanlı topraklarında rahat bir şekilde ticaret yapmaları için yeni bir ahidname verilecekti. Bu anlaşma padişahı tebrik etmek maksadıyla gelen elçi Antonio Giustinian'ya verildi.⁹² Osmanlı komşuları ile

⁸⁸ Atalar, a.g.e., 2015, 38.

⁸⁹ Shaw, S.J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (çev. M. Harmanlı). (Üçüncü Baskı). E Yayınları. (Eserin orijinali 1976'da yayınlandı), 110.

⁹⁰ Emecen, F. (2015). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 207.

⁹¹ Öz, M. (2006). Osmanlı Siyasi Tarihi., A.N. Turan. (Editör). *Tarih El Kitabı-Selçuklulardan Bugüne*, (İkinci Baskı). Ankara. Grafiker Yayınları, s. 157.

⁹² Bertele, T. (2012). *Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*. (çev. M.H. Şakiroğlu). Kitap Yayınevi, (Eserin orijinali 2011'de yayınlandı), 81.

ticaretin daha fazla artması için Venedik'in yanı sıra Macaristan ile de yeni ticaret antlaşması imzaladı.⁹³

I.Selim tahta çıktığında Anadolu'nun bütüncüllüğünü tehdit eden unsurlar ile mücadele etmiş, aradan çıkan çatlak seslere son vermişti. I.Selim bu olayın akabinde Anadolu'nun Doğu kısmı ile ilgilenmeyi kendisine birinci hedef olarak seçmişti. Çünkü Doğu'dan geçen baharat yolları Hindistan'a kadar uzanıyor ve buranın stratejik önemi Osmanlı padişahı tarafından da biliniyordu. Bu dönemde baş gösteren Portekiz tehlikesine karşı koyamayan Memlûk buraların güvenliğini sağlayamaz hale gelmişti. İslam dünyası açısından işin daha da ehemmiyetli tarafı Portekizliler Haremeyn'i bile tehdit edecek seviyeye gelmişlerdi.⁹⁴

Şah İsmail'in mensubu olduğu inanış şekline Anadolu'da bazı konargöçerler de destek veriyor ve Osmanlı tarafından büyük baskı altına alınıyorlardı. Bu göçebe topluluklar adeta bir kurtarıcı bekler vaziyette hayatlarına devam ediyorlardı. Onların beklediği kişi ise bu inanca siyasi bir kılıf uydurup bir devlet kurma niyetinde olan Şah İsmail olacaktı. Şah İsmail'in ilk hedefi Anadolu toprakları olmuşsa da II. Bayezid tarafından bu engellenmiş ve Şah İsmail Tebrize doğru yönelip Safevi Devleti'ni burada kurmuştu. Safeviler devleti kurulduktan sonra Anadolu'dan bazı göçebe halklar da Şah İsmail'e katılmıştı. Halkın yanı sıra devlet adamları içinden de bu harekete sempati duyanlar vardı ve padişah tarafından bazıları cezalandırıldı, bazıları ise sürgüne gönderildi. I.Selim tahta çıktıktan sonra Anadolu'da Şah İsmail taraftarları üzerinde ciddi baskılar yapmış ve daha sonra ilk hedef olarak da Safevi Devleti'ni yıkmak istemişti.⁹⁵

Safeviler'e karşı ilk olarak I.Selim ambargo başlatarak İran ipeğinin Batı'ya geçişini yasaklayarak sınır kapılarını kapattı. Bu yasaklara uymayan tüccarlar da cezalandırılıp mallarına el konuldu. Sefere çıkmadan önce I.Selim oğluna tahtını vekil olarak bırakıp, 20 Mart 1514'te Edirne'den hareket etti.⁹⁶ Safevi ordusu Osmanlı ile açık meydana savaşmaktan çekindiği için geri çekilip Osmanlı ordularını Kuzey İran dağlık bölgelerine çekmeye çalışıyordu. Sonunda iki ordu 23 Ağustos 1514'te Çaldıran ovasında karşılaştı ve

⁹³ Shaw, a.g.e., 2008, 111.

⁹⁴ Emecen, F. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Siyaset*. (İkinci baskı). Timaş Yayınları: İstanbul, 345.

⁹⁵ Emecen, a.g.e., 2015, 209-210.

⁹⁶ Emecen, F. (2009). *Selim I.* (36. 409). İstanbul: DİA.

Osmanlı bu savaştan üstünlükle ayrıldı ama Şah İsmail tehlikesini tamamen ortadan kaldıramadı.⁹⁷ Bastıran kışın etkisiyle ordu Tebriz üzerine yürümeden geri çekildi. Bir sonraki bahar ayında Kemah ele geçirildi ve Diyarbekir tarafında Safeviler ile mücadele edilmesi açısından Osmanlı Kürt aşiretler ile işbirliği yaptı.⁹⁸

I.Selim'in doğudan gelen İpek böceğine ve tüccarlara koyduğu ambargonun Memlûk tüccarlarına yönelik olmadığını elçiler ve mektuplar vasıtasıyla Memlûk Sultanına bildirmesine rağmen Sultan bu işten tedirgin olmuş ve olası bir Osmanlı saldırısına karşı harekete geçmişti. Memlûklerin bu tutumu ve az önce yukarıda da zikredildiği gibi Portekiz tehlikesine karşı etkisiz kalması Osmanlı'nın bu bölgeleri nüfuz altına almak için en önemli nedenler arasındaydı. Diğer bir stratejik gerekçe ise Kilikya limanı alınarak İstanbul'dan Payas'a kadar bir deniz yolu ele geçirileceğinden dolayı Safevilere karşı yapılacak olan seferlerde askere daha kolay ikmal yolu açılmış olacaktı.⁹⁹

1516 senesinde I.Selim'in sefere çıkarken asıl amacı Şah İsmail'in üzerine yürümekti fakat Memlûklerin Osmanlı askerlerinin kendi topraklarından geçmesine izin vermeyip Halep'e asker çıkarması, I.Selim'in sefer güzergâhında değişikliğe gitmesine neden oldu. Çünkü I.Selim bu durumu Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin Şah İsmail ile hareket edeceği yorumu yapmasına neden oldu. Bu sefer Osmanlı orduları direk memlûkler üzerine hareket etti ve iki ordu 24 Ağustos'ta Mercidabık Ovası'nda karşılaştı.¹⁰⁰ Yapılan çarpışma sonucu Osmanlı ordusu muharebeden galip ayrıldı ve Kansu Gavri de savaş meydanında öldürüldü. ¹⁰¹ Fakat çeşitli yazarlar eserlerinde Kansu Gavri'nin savaş meydanından kaçtığını da belirmelerine rağmen K. Gavri'nin savaşta öldüğü daha kuvvetle muhtemeldir. Bu sefer sonucunda dört asır boyunca sürecektir Suriye, Lübnan ve Filistin'in hâkimiyeti sağlanmış, Mısır ve Arabistan'ın yolu açılmış oluyordu.¹⁰²

⁹⁷ Shaw, a.g.e., 2008, 112.; Nuri Paşa, M. (2014). *Netayicü'l-Vuku 'at*. (Yayına Haz. Y. Kurt). (İkinci Baskı. Cilt I-IV). Ankara; Akçağ Yayınları, 106.

⁹⁸ Solakzade, M.H.Ç. (1880). *Solakzade Tarihi*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası, 378.; Emecen, a.g.m., 2009, 410.

⁹⁹ Shaw, a.g.e., 2008, 114-115.

¹⁰⁰ Emecen, a.g.e., 2015, 222.

¹⁰¹ Altundağ, Ş. (1966). *I.Selim*. (Cilt 10. sayfa 428). İstanbul: İA (MEB İslam Ansiklopedisi).

¹⁰² Baysun, M.C. (1970). *Merc-i Dâbık*. (7. 754). İstanbul: İA.

Memlûkler halifeliği ve Mekke, Medine ve Kudüs gibi önemli dini merkezleri ellerinde bulundurmakla İslam dünyasında önemli bir konumda olduklarını belirtmişlerdi. Mekke ve Medine'nin İslam dünyası içindeki önemi ve oraya hakim olan devletin sahip olacağı prestij daha önce de dile getirilmişti. Aynı şekilde Kudüs de Hıristiyanlar için kutsal bir mekân anlamını taşıyordu. Bundan dolayı Memlûkler Hıristiyan hacılardan da faydalanıyordu. Dünyadaki dört Ortodoks Patrikliğinin üçü de Memlûk topraklarındaydı. Tüm bunlar göz önüne getirildiğinde bu saygınlık ve manevi üstünlük Osmanlıların eline geçmiş oluyordu.¹⁰³

Mercidabık savaşından dört gün sonra I.Selim Halep'e doğru yürüdü ve 28 Ağustos 1516'da halk padişahı Meydan-ı erzakta karşıladı. Bu süre zarfından İslam halifeliğinin Abbasilerden Osmanlılara devredilmesi gibi çok önemli bir olay da yaşandı.¹⁰⁴ I.Selim burada cuma namazını eda ettikten sonra imam hutbede kendisinden bahsederken isminin başına Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere'nin hadimi "Hadimü'l-Haremeyn eş-şerifeyn"¹⁰⁵ vasfını da ekledi. Bu vasıf o zaman kadar Memlûk Sultanları için kullanılırken bundan sonra Osmanlı padişahları için kullanılacaktı. I.Selim imamın bu davranışından çok memnun kalmış ve kendisine 1000 dukadan değerli kaftanını hediye etmişti.¹⁰⁶

Kansu Gavri'nin yenilgisinden sonra yeğeni Tumanbay, Kahire'de Memlûk Sultanı olarak seçilmiştir. I.Selim kendisine iki elçi göndererek Osmanlı Devletinin tabiliğini ve sulhu kabul etmesi teklif edilmiştir.¹⁰⁷ Bunları kabul etmesi karşılığında ise kendisine Mısır'ın idaresi verileceği de eklenmiştir. Fakat Tumanbay kendisine gönderilen elçileri öldürterek bu sulh teklifini reddetmiştir. Gerçekleşen olay üzerine I.Selim zorlu Sina çölünü de aşarak 22 Ocak 1517'de Ridaniye'de Tumanbay'ın orduları ile karşı karşıya geldi.¹⁰⁸ Tumanbay'ın gerilla taktiği uygulamasına karşın başarılı olamadı ve yakalanıp şehir kapısında idam

¹⁰³ Atalar, a.g.e., 2015, 39.

¹⁰⁴ Öztürk, O. (1984). "Surre Alayları Üzerine". *İslam*. (13), 297.; Hitti, P.K. (2011). *Siyasal ve Kültürel İslam Tarihi*. (çev. S. Tuğ). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 970.

¹⁰⁵ Daha öncesinde Memlûk Sultanları bu unvanı "Hakimü'l-Haremeyn" olarak kullanırken 1516'dan sonra I.Selim'in isteğiyle unvan "Hadimü'l-Haremeyn" Haremeyn'in Hizmetkârı olarak değiştirilmiştir.

¹⁰⁶ Hammer, J.V. (1991). *Osmanlı Tarihi*. (çev. M. Ata. Cilt 1). İstanbul: MEB Yayınları, 395-396.

¹⁰⁷ Solakzade, a.g.e., 1989, 76.

¹⁰⁸ Nuri Paşa, a.g.e., 2014, 111.; İnalçık, H. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (çev. R. Sezer). (Eserin orijinali 1973'de yayınlandı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 39.; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. (2008). (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı. Cilt 1, 1. Kitap. Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 109.

ettirildi.¹⁰⁹ Böylece Osmanlı Memlûk ordusunu bir kez daha mağlup ederek Mısır'ı almış ve Memlûk devletine son vermiştir.

Mısır'ın alınmasından sonra başta bedeviler olmak üzere Mekke şerifleri de I.Selim'e bağlılıklarını bildirdiler.¹¹⁰ Bundan dolayı yeni bir sefer hazırlığına gerek duyulmadan Osmanlı, İslam dünyasının kutsal kentlerini ele geçirmiş oluyordu.¹¹¹ Ayrıca I. Dünya Savaşına kadar Mısır'da sürecek olan Osmanlı hâkimiyeti de sağlanmış oldu.¹¹²

Hicaz'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi İslam dünyası ve Osmanlı için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Haremeyn topraklarını tehdit edencesine etkisini bu bölgede ticari anlamda arttıran Portekiz'e karşı Osmanlı gibi bir güç dengesi ortaya çıkmıştır. Hacılar açısından hac yolu güvenliği daha sağlam hale getirilerek bu yolların bakımı da Osmanlı tarafından yapılır hale gelmiştir.

1.10. Yavuz Selim (1512-1520) Döneminde Surre

Yavuz Mısır'ı aldıktan sonra bir süre burada beklemiş kendisine gelen kutlamaları ve heyetleri kabul etmiştir. Şüphesiz gelen heyetler içinde en dikkat çekici olanı Mekke Şerifi Berakat b. Muhammed el-Hasani'nin, Kahire'ye göndermiş olduğu heyettir. Şerif bu heyetin başında Ebu Nümeys isimli 13 yaşındaki oğlunu ve Arrar isimdeki elçiyi göndermiştir.¹¹³ Heyet Yavuz'a hürmet ve ikramda bulunarak Mekke'nin anahtarlarını ve Peygamber'in emanetleri kendisine takdim etmişlerdir. Şerif'in gönderdiği elçilik heyeti

¹⁰⁹ Kinross, L. (2009). *Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*. (çev. M. Gaspıralı. Üçüncü Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 166.; Solakzade, a.g.e., 1880, 408.; *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2008, 109.

¹¹⁰ Faroqhi, S. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. (çev. E. Ertürk. İkinci Baskı. Eserin orijinali 2006'da yayınlandı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 48.

¹¹¹ Shaw, a.g.e., 2008, 116.

¹¹² Shaw, S.J. (1962). *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1.

¹¹³Arça Alpaslan, S. (2008). "Embroidered Clothes Sent to Haremeyn", N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul: Korpus Publishing House, s. 41. "923 senesi Cemaziyeâhırının on üçüncü günü (1517 Ağustos) Mekke emiri Şerif Berekât'ın oğlu Şerif Ebu Nümeys geldi, ağalar istikbal olunmak emrolundu. Onaltıncı gününde mezkûr Şerif Ebu Nümeys envai pişkeşler ile gelip divanhaneyi tal'at-ı pür nuriyle müşerref edip kazaskerle vezir-i âzam Yunus Paşa mabeyninde iskemle kurulup oturdu. Elçi olan Arrar ki İbn ammidir. İskemle ile karşıyedek oturdu. Bادهu alettirtip divan oldu varup şeref-i mülakât-ı hüdavendigâr ile müşerref olup pişkeşler çekildi, andan geru bölük ağaları devlethanesine değın gönderi gittiler. Yevmi otuz koyun ve sair riayetler bıkusur tertip olundu. Yirmi ikinci gününde devletlû Hüdavendigâr hil'at ve saltanatı için mezkûr Şerif Nümeys gelip el öptü." Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 17.

Yavuz'un huzuruna Ağustos 1517'de gelmiştir.¹¹⁴ Bu denli önemli bir heyetin Yavuz'un yanına gelip ona bağlılıklarını ifade etmeleri, Osmanlı'nın uzun yıllardır İslam dünyasında hayal ettiği prestije kavuşmasına vesile olmuştur.¹¹⁵

Yavuz, Şerif'in kendisine bağlılığını belirtmesinden hoşnut kalmış, Ebu Nüme'ye hil'at giydirerek Şerif Berekat'ı Mekke Emirliği'ne tayin ettiği menşurla beraber çeşitli hediyeler göndermiştir.¹¹⁶ Bunun yanında padişah kendi adına okunan hutbe dolayısıyla Mekke ve Medine ahalisine dağıtılmak üzere 200 bin filori altını Emir Muslihuddin'e ve beraberinde olan iki kadıya vermiştir. Bu defterin üstünde süslü olarak Mevlânâ Şerif Ebû Nüme hazretleri namına "beş yüz" atıye yazılmıştır.¹¹⁷ Bu defterde kime ne kadar pay verileceği belirtilmiştir. Mekke halkı, tüccar, asker ve çarşı halkı dışından yaklaşık 12.000 kişilik nüfusa sahipti. Mekke Şerif'i Berkât'ın da uygun görmesi sonucu, her bir kişiye "birer rub" irdeb buğdayla birer adet altın verildikten sonra dört mezhep müftülerine üçer irdeb verilerek adalet sağlanmıştır. Bu dağıtım mahalle mahalle ve tek tek yapılmış ve deftere de kaydedilmiştir. Ayrıca defter üzerinde süslü şekilde yazılmış yazıda Mevlânâ Şerif Ebû Nüme hazretleri namına 500 yüz altın atıyeye yazıldığı belirtilmiştir. Osmanlı padişahları Mekke ve Medine ahalisine zahire gönderimini ilk kez bu dönemde başlatmıştır. Sözü edilen zahire miktarı yıldan yıla artış göstermiş ve II. Mahmud zamanında bu miktar 17 bin irdebe çıkacaktır.¹¹⁸

Yukarıda zikredilen 200 bin filori bu dönemden itibaren Haremeyn halkına düzenli hale gönderilmesi kararı alınmıştır. Daha önceki dönemlerde buradaki halka gönderilen yardımlar Sadakat-i Mısıriye olarak zikredilirken, Yavuz döneminden itibaren gönderilmesine karar verilen surreye Sadakat-ı Rumiyye denilmeyi başlanmıştır. Görevlendirilen kişilerce bu surre dağıtımı yapıldıktan sonra bundan pay alanlar toplanarak hatmi şerif okurlar ve padişah için dualar ederlerdi. Bunlardan başka her gün

¹¹⁴ Hoca Sadeddin Efendi. (1862). *Tâcü't-Tevârih*. İstanbul: Matba-i Amire, 371.; Pakalın, OTDS, 1971, 284.; Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 17.

¹¹⁵ Atalar, a.g.e., 2015, 41.

¹¹⁶ Küçükkaşçı, a.g.e., 2007, m160.

¹¹⁷ Emir Muslihuddin ile beraber gönderilen bu defterin ilk Surre Defteri olma ihtimali vardır. Çünkü Surre defterlerinin mantığına bakıldığında, kime ne kadar pay verileceğinin önceden bu defterlere yazılmış olması bu ihtimali doğurmaktadır.

¹¹⁸ Sabri Paşa, a.g.e., II, 1301, 677-678., Danişmend, İ.H. (2011). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. (Cilt 2). İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 53.

Kur'an okumaları için otuz kişi belirlenir ve bunlara yıllık on ikişer altın verilirdi.¹¹⁹ Bu kişilerden başka Buharî ve Şifâ'-i Şerif okumaları karşılığında isimlerinin surre defterine yazılıp kendilerine senevi üçer altın verilmesi kararlaştırılmıştır.¹²⁰

Çizelge 1.2. Yavuz Sultan Selim zamanında Haremeyn'e gönderilen yardımlar¹²¹

Elbise ve sair giyecek eşyalar	100.000 adet
Deşişe	7000 erdep
Mısır ve Anadolu'dan	4.100.000 akçe

Yavuz'un Mısır'ı almasından sonra Hicaz bölgesinin Osmanlı yönetimine geçtiğine daha önce değinilmişti. Bu önemli olay ile birlikte bundan önceki süreçte Haremeyn'e gönderilen surre dağıtımı devam etmiş ve bu durum müesseseleştirilmiştir. Gönderilen bu surre yardımı iki katına çıkartılmış ve devletin resmi politikası haline girmiştir.¹²²

Yine Yavuz Sultan Selim zamanında Emir Muslihuddin'e yazılmış olan bir ferman ile beraber Cidde iskelesine gönderilen hububatın dağıtımı ile ilgili bilgi verilmiştir. Gönderilen hububatın içinde toplam 7.000 irdeb bulunmakta ve bunun 2.000 irdebi Medine-i Münevvere ahalisine diğer 5.000 irdebi de Mekke-i Mükerreme ahalisi için ayrılmıştır.¹²³ Hububatın dağıtımında bir haksızlık olmaması için her haksızlık olmaması için Emir Muslihuddin, seyyid ve şeriflerin de yırdımıyla Mekki'nin nüfusunu çıkarmıştır. Tüccar ile hali vakti yerinde olanlarla asker takılından başka, diğer yaşlı ve genç nüfusun sayısı 12.000 kişiden oluştuğu hesaplanmıştır. Daha sonra Mekke Şerifi Seyyid Cemaliddin Mehmet Berekat hazretlerinin de fikrinin alınmasıyla hesaplanan nüfus üzere her bir kişiye birer rub irdeb hınta ve berir adet altın verilmesinden sonra dört hak mezhebi müftülerine üçer irdeb zahire daha verilerek kaideye uyulmuştur.¹²⁴

¹¹⁹ Bu otuz kişi Kur'an'ın her bir cüzünü kendi aralarında paylaşarak, her gün aynı yerde buluşup birer hatm-i şerif okumuşlardır.

¹²⁰ Sabri Paşa, a.g.e., II, 1301, 679.

¹²¹ Güler, a.g.e., 2011, 223.

¹²² *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2010, III.

¹²³ Sabri Paşa, a.g.e., II, 1301, 679.

¹²⁴ a.g.e., 681.

Mekke ve Medine'ye gönderilen erzak Emir Muslihuddin gözetiminde dağıtılıp paylaştırılan 7.000 irdebdir. Bu miktar yıldan yıla artış göstermiş ve Sultan II. Mahmud zamanında bu miktar 17.000 irdebe kadar çıkmıştır. Daha sonraları kurnaz olan birtakım ahali kişi başı ikişer yüz irdeb hinta almaya muvaffak olmuş ve fakir fukaranın çoğu açıkta bırakılmıştır. Bundan sonra bu zahirenin Mısır'dan celb ve hazırlanması artık mümkün olmadığından, herkes dağıtılan buğdayın parasını devlet hazinesinden almaya başlamıştır.¹²⁵

1.11. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Döneminde Surre

Yavuz Sultan Selim döneminde Emir Muslihiddin'e dağıtılan hububat-i Hicaziye (1517) o dönemde Mekke ve Medine ahali için yeterli miktardaydı. Fakat zaman geçtikçe artan nüfus ile beraber gönderilen hububat miktarı gerekli olan ihtiyacı karşılamamaya başlamıştır. Bu durumdan mütevellit üç sene sonra (1519-1520) Kanuni Sultan Süleyman döneminden gönderilen hububat miktarı üç katına¹²⁶ çıkartılmış, gönderilen surre en yüksek miktara ulaşmış ve surre gönderimi adet haline getirilmiştir. Gönderilen para ve zahireler Mekke ve Medine halkı için çok önemli bir yer teşkil etmiştir. Yoksul halk geçimini gönderilen bu yardımlar ile idame etmiştir. Kendilerine yapılan bu yardımlar sonucu Haremeyn halkı padişaha dua etmişlerdir. Eyüp Sabri'ye göre surrenin önceki sultanlar zamanında gönderilmiş olmasına rağmen, Çerkes yani Memlik hükümdarları, Abbasi halefeleri Osmanlı Sultanları içinde daha evvel Sultan Süleymana kadar surre göndermeye muvaffak olan bir padişah daha yoktur.¹²⁷

Gönderilen yardımların dışından Kanuni döneminde Mekke ve Medine ihtiyaçları çeşitli şekillerde sağlanmıştır. Mısır'da birçok köy satın alınıp vakıf haline getirilmiş ve buranın topraklarından elde edilen gelirler Haremeyn halkına gönderilmiştir. Vakfedilen gelirlerle birlikte Mekke halkına 3 bin irdeb ve Medine halkına 3 bin irdeb, fukaraya dağıtılması için ise 500 irdeb Yenbu limanına, 500 irdeb de Cidde limanına gönderilmiştir.¹²⁸

¹²⁵ a.g.e., 681.

¹²⁶ Kanuni, gönderilen Sadaka-i Rumiye'yi arttırmış ve Mekke halkına gönderilen miktarı da 18 bin kırmızı eşrefi dinara çıkartmıştır.

¹²⁷ Atalar, a.g.e., 2015, 45-46.

¹²⁸ a.g.e., 2015, 46.

Her yıl Haremeyn'deki halka gönderilen zahire ve deşişe (bulgurluk buğday) Hasekiye-i Atik, Deşiş-i Kübra ve Deşiş-i Sugra, Muhammediyye ve Mısır'a ait Haremeyn-i şerifenin vakıflarından karşılanırdı. Haremeyn vakfına ait Mısır'da bulunan köylere deşişe köyleri denilirdi. Hasekiye-i atik mütevellileri Osmanlılar zamanında Mısır Azapları ocağından ve diğerlerinin mütevellileri Mısır'ın yeniçeri ocağından seçilirdi. Fakat 1690 yılından itibaren müteveli görevleri bu ocaklar tarafından suiistimal edilmesinden sonra başka kişileri müteveli görevi verilmişti.¹²⁹

Bu tahılların Haremeyn'e ulaşamaması bölge halkı ve hacılar için önemli bir sorun olarak gündeme gelmekteydi. XVII. asırda Nil nehrinin taşması sonucu Mısır'dan Haremeyn'e tahıl gönderilememişti. Bu durum bölgedeki halk için bir kıtlık dönemi yaşanmasına sebep olmuştu.¹³⁰ Bu tip sıkıntıların yaşanması hanedanın otoritesinin sarsılmasına da neden olmaktaydı.

Osmanlı tarafından gönderilen hububatlar Mekke'ye ulaştığında, hububatin zarar görmemesi ve belirli bir yerde toplanması için ambarlar yapılmıştı. Bab-ı Aclen yakınındaki Şerif Aclen Medresesi (Harem-i Şerif Müdüriyeti) odalarından ihtiyacı olanlar, ambar müdürüne verilen istihkak pusulaları ile haklarını alabiliyorlardı. Bu pusulalar ihtiyaç sahiplerine Harem-i Şerif Müdüriyeti tarafından veriliyordu.¹³¹ Pusulası olmayanlar bu haktan yararlanamıyor böylelikle olası bir haksızlığın da önüne geçilmiş oluyordu.

Sadakât-ı Cevâlî ismiyle gayrimüslim halktan toplanan cizye (baş vergisi) Kanuni zamanında başlayarak Haremeyn halkına tahsis edilmeye başlanmıştı.¹³²

Haremeyn'e yapılan nakdi ve ayni yardımlar dışından kutsal mekânların bakımı konusunda Kanuni son derece hassas davranmıştır. Önceki halifelerin yaptığı gibi Kâbe'yi tamir ve bakım için harekete geçen ilk Osmanlı padişahı Kanuni olmuştur. Bu bakım için Kanuni, Ebu's-Suud Efendi'den fetva almış ve dört mezhebin imamları ve Mekke fakihleri huzurundan tamirat yapılmıştır. Dört mezhebin kullanması amacıyla dört farklı medrese

¹²⁹ Râşid, M. (1865). *Tarih-i Râşid*. Cilt 2, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 115.

¹³⁰ Tok, Ö. (2002). "XVII. Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İşesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü". *Türkler*. (9. Cilt. s. 936-942). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

¹³¹ Sabri Paşa, a.g.e., II, 1301, 685.

¹³² Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 15.

yapılmış, bu medreseler Osmanlı medrese sistemine göre dizayn edilerek buraya talebe ve muid atanmıştır. İlk zamanlar Hz. Hatice'nin evi olup sonradan mescit¹³³ haline getirilen mekân harap hale gelmiş ve buranın bakımı yapılmış ve üzerine bir kubbe yaptırılmıştır.¹³⁴

Haremeyn ve oraya giden hacılar için diğer bir sıkıntı ise su kuyularının ve su yollarının bakımsız olmasıydı. Kanuni bu konu üzerinde de özenle durmuş ve Haremeyn'de bulunan Muslihiddin Efendi'yi Arafat ve Huneyn'deki su yollarının bakımı ile ilgili bir rapor hazırlaması için görevlendirmişti. Raporlar sonucunda Kanuni buralarının bakımının yapılması maksadıyla Emir Muslihiddin'e aynı ve nakdi tahsisatta bulundu. Şehrin içindeki su yollarının bakımı yapıldıktan sonra çeşmelerin de bakım ve tamiri yapıldı. Hac vazifesi için gelen hacıların daha uygun yollarda seyahat etmeleri için bu yolların bakımı ile ilgilenmeleri maksadıyla siyahi köleler tutuldu ve bu yolların bakımı altı yıl devam etti.¹³⁵ Ayn-i Zübeyde'de yeni kanallar¹³⁶ açılarak Mekke'de de iki havuz yapıldı.¹³⁷

Kanuni Mekke ve Medine'nin dışından başka yerlerde de hayır ve hasenatlarda bulunarak imar faaliyetlerine devam etti. Cami, şifahâne, muallim hane vb. Bağdat'ta İmam-ı Âzam Ebu Hanife türbesinin imarı yapılmış ve yanında bir cami ile bir imaret "Darü'z-Ziyafe" inşa ettirildi. Bunun yanında yine aynı şehirde bulunan Abdulkadir Geylani hazretlerinin türbesinin imareti yapılarak buralara çeşitli evkaf tahsis edildi.¹³⁸ Halep'ten Fırat'a kadar olan bölgenin yollarının bakımını yapmanın yanı sıra Halep'te yeni çeşmeler ve kuyular açtırdı.¹³⁹

Eyüb Sabri'ye göre Kanuni'ye kadar olan döneme kadar Haremeyn'e gönderilen sadakay-ı seniyenin miktarı 3.503.613 guruş¹⁴⁰ olmuştur. Buna %35 hesabıyla 1.226.264 guruş iskonto dahi ilave olursa surre-i seniyenin mikdarı 4.729.877 guruş ve 9.459 kise

¹³³ Bu mescitte bundan sonra ikinci vaktinden ve üç aylarda sabaha kadar zikrullah çekilecek ve Kur'an okunması kararlaştırılmıştır. Peçevi, İ. (1283). *Peçevi Tarihi*. İstanbul, 427.

¹³⁴ Peçevi, a.g.e., 1283, 425-427.

¹³⁵ Güler, a.g.e., 2011, 79.

¹³⁶ Seyyid Muhammed, a.g.m., 1994, 214.

¹³⁷ Güler, a.g.e., 2011, 80.

¹³⁸ Solakzade, a.g.e., 1880, 587.

¹³⁹ Çelebi, E. (2005). *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*. (Yayına Haz. Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 177.

¹⁴⁰ Kanuni döneminde zikredilen guruş tam manasıyla Osmalı Devleti'nini bizatihi bostırdığı kuruş olmaktan ziyade bu dönemde Avrupa'da piyasada olan kara guruş ve guruş olma ihtimali yüksektir. Çünkü Osmanlıda ilk guruş Kanuni sonrası zamanda 16. asırdan sonra basılmıştır.

yapmaktadır. Bu paranın 1.074.860 guruşu Mekke-i Mükerrerme'ye, 2.416.701 guruşu Medine'ye ve 11.547 guruşu Kudüs ahalisine gönderilmiştir.¹⁴¹

Aşağıdaki tablo Kanuni döneminin yanından daha sonraki süreçte Osmanlı tarafından kutsal mekânlara gönderilen yardımlar hakkında bilgiler vermektedir.

Çizelge 1.3. Mekke-i muazzama ahalisinin Surre-i Mertebesi (bazı önemli vakıflardan gönderilen yardımlar)¹⁴²

Guruş	Cins-i Vakf	Mahal-ı Sarf
72.313 37.544 332 1\2 323 300 47.153 <u>12.373 1\2+</u> 171.339	Haremeyn-i Şerefeyn hazinesinden. Evkaf-ı hümayun hazinesinden. Nevaret-i namağlum hazinesinden. Maliye-i hazine celilesinden. Haremeyn-i Şerefeyn hazinesinden. Havale-i Şam emvalinden. Haziney-i hassa-i hazreti padişahiyeden.	Mekke-i Mükerrerme ahalisine kadmen tahsis buyurulmuş ve bilahare evladından evmadına ve nesli münkata olanlardan bil istidaa ashabi ihtiyaç ve istihkaka ihtikal eylemekte bulunmuştur.
65.466 171.900 321.912 <u>82.090+</u> 812.707	Maliye-i hazineyi celilesinden Evkaf-ı mazbutadan surre-i kadimeye Maliye-i hazineyi celilesinden Evkaf-ı maşrutadan surre-i kadimeye	Surre-i kadimeye zamimi ceddeden olub müdirriyet-i idamesi mamuruyla Harem-i Şerif ağalarının vaiziyle huteba-i ve mescid Zevanı hademesinin eşrafı kiramıyla vesair zevatın ve hadem-i sairiyile kayumin haremî muhteremin vezaif ve maşatı senevileridir.
Guruş	Cins-i Vakf	Mahal-ı Sarf
2.000 12.200 4.635 4.560 16.680 3.492 6.180 15.600 <u>7.200+</u> 885.254	Sultan Abdülmecid Han Vakfından Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Nakil yekûn	Mekke-i Mükerrerme taifede kâin ketencane ve sükûthane-i hafız ketleriyle sa'atçileri müksibleri ile müvezinan-ı haremî'ş-şerif ve tahiri hale-i mamurları ve zaifane ve hafız küttabların izar-ı hendlerine ve bazı tekeya ve muhtacın ve mücavirine ve garba hastahanesi mürtebatına verilmektedir.
3.600 3.840 480 4.500 15.000 960 <u>2.100+</u> 902.234	Sultan Mahmud sani vakfından Bezmialem Valide Sultan vakfından Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik	Hanefi makamı altında mahal-ı sairede hergün sabah namazı akabinde eczay-ı şerife kıraat edenlerin ve canibi memuna (razallahu anha) türbadarın ve selef ezkarın? Makberi ve mezunlarının ve mavsimi hacda zemzem-i arife sebil edenlerin ve mesma-i şerife şerrafının vezaifi mahsuslarıdır.
2.496 1.248 128.813 <u>40.074+</u> 1.074.865	Karşuluk tedarikine meşrut evkafından T'aavizen maliye-i hazinesinden meliye ve Haremeyn hazinelerinden.	Evkafı müteferrikadan olub Hesiki Sultan ... Seraha hazretlerinin imaretleri erzakı behasıyla bazı mehacın ve mücaverine ve Mekke-i Mükerrerme menlası maaşlarına verilmektedir.

¹⁴¹ Sabri Paşa, a.g.e., II, 1301, 685-686.

¹⁴² a.g.e., 687-688.

Çizelge 1.4. Medine-i Münevvere ahalisinin Surre-i mertebesi¹⁴³

Guruş	Cins-i Vakf	Mahal-ı Sarf
146.501 1\2 43.108 4.207 1\2 886 17.648 <u>106.852+</u> 321.203	Haremeyn-i şerefeyn vakfından Evkaf-ı hümayun hazinesinden Nezaret-i nağmağlum hazinesinden Maliye hazine-i celilesinden Hazine-i hassa-i hazret-i padişehiyeden Hula-i Şam için tağvizan-ı maliyeden	Kadimen Medine-e Münevvere ahaliyi kiramına tahsis buyurulmuş olan surre-i hümayun olub evladından evlada intikal ve nesli münkıt'a olanların olanların ledel arzuhtacın saireye verilmektedir.
168.000 99.900 <u>96.880+</u> 681.983	Evkaf-ı mazbutadan Maliye-i hazine-i celilesinden Evkaf-ı hümayun hazinesinden	Zemaim-i cedide ve kadimeden olub şeyhü'l-harem-i nebevi ile haremü'ş-şerif müdürriyeti idaresi ve hazine-i nebeviyi ruznamçesi memurlarının mahsusatı senevileri olarak Bağdat ve Basrada kâin Haremeyn-i şerefeyn evkafı hasaletinden istihsal olunmaktadır.
549.600 553.860 67.005 2.400 <u>2.400+</u> 1.857.248	Maliye ve evkaf-ı hazinelerinden Kezalik Abdulmecit Han vakfından Evkaf-ı hümayun hazinesinden Evkaf-ı mazbutadan	Evkaf-ı mahlutadan olarak haremî'ş-şerif hüddam ve ağvatıyla saadet-i beni ulvi ve secde faruk-ı azmi ve secde-i kuba hademelerinin vezaifi senevileriyle haremî'ş-şerifde hatm-i şerif ve şafii ve necare-i şerif havanların maaşat-ı senevileridir.
13.680 4.380 29.940 1.500 <u>264.588+</u> 2.212.314	Evkaf-ı maşrutadan Sultan Hamid vakfından Sultan Mahmud sani vakfından Nezaret-i namağlum vakfından Hazine-i hassa-i hazret-i padişahiyeden Nakli yekûn	Evkaf-ı mahlûta-i mazbutadan olarak hamidiye medresesi müderrislerinin bazı müstahkik ve fukara-i selahanın vezaifi ve mahsusat senevileridir.
4.437 1\2 1.437 <u>8.530+</u> 2.226.719	Sultan Mahmud sani vakfından Kezalik Kezalik Yekûn	Mahmudiye medresesi hafız kâtipleriyle müderrislerinin ve Mecidiye hastahanesi tımarcı ve havancı vesair mamurun ve hademesinin mürettebat-ı senevileridir.
3.000 48.000 34.560 31.734 <u>4.992+</u> 2.349.005	Abdulmecid Han vakfından Kezalik Kezalik Kezalik Kezalik Yekûn	Sultan Abdulmecid Han Hazretlerinin medrese hafız katipleriyle feraşat-ı şerifesi vekilinin müceddeden buyurdıkları mektebi hadimesinin maslaklar sakalarıyla hastaheneleri tabib ve eczacı ve cerrah ve mekatib-i mezbure nezaretinin maaşatı senevileridir.
19.760 <u>47.976+</u> 2.416.701	Bezmialem Valide Sultan vakfından Maliye ve evkafı hazinelerinden Yekûn	Ecri Bezmilem Valide Sultan hazretlerinin ruhuna ahd olunmak üzere surre-i tebariki ve surre-i yis kiraati idenler ile Medine-i Münevvere monlalığının vazaifi ve maaşatı senevileridir.

¹⁴³ a.g.e., 689-690.

Çizelge 1.5. Kudüs-ü Şerif ve Tarik-i hacda bulunan burke mamurlarının surreleri tertibatı¹⁴⁴

Guruş	Cins-i Vakf	Mahal-ı Sarf
778 1\2 10 675 600 1.934 400 <u>147 1\2+</u> 11.547	Evkaf-ı mazbutadan Ömer bin vakfından Haremeyn-i şerefeyn vakfından Hacı Adem Efendi vakfından Evkaf-ı mazbutadan Sultan Hamid vakfından Maliye-i hazine-i celilesinden Yekûn	Kudüs'ü şerif ve tarik hacda kâin bürke mamurlarıyla merkah menzilde bulunan meşaih-i urbana bir mi'nad verilmekte olan.

Çizelge 1.6. Men hissi El-Mecmu'u Surre-i hümayunun yekunu¹⁴⁵

Surre-i Kadime	Surre-i Cedide	Yekûn Surre
270.069	804.796	1.074.865 Mekke-i Mükerreremeye gönderilmekte olan
749.346	1.667.455	2.416.701 Medine-i Münevvereye gönderilmekte olan
11.547	00000	11.547 Kudüs-ü şerife gönderilmekte olan
1.030.862	2.472.251	3.503.113 ceman yekûn

Kutsal mekânlara gönderilen surre-i hümayun miktarına bakıldığı zaman en fazla yardım Medine-i Münevvereye yapılmıştır. Bu durum burada bulunan halktan yardıma muhtaç insan sayısının daha fazla olması veya kutsal meken hizmetli sayısının çok olmasından kaynaklanmış olabilir. İkinci en çok surre-i hümayun gönderilen yer Mekke-i Mükerreredir. Mekke-i Mükerreme'ye gönderilen bir milyon yitmiş dörtbin sekizyüz altmış beş surre yardıma muhtaç kişiler, Kâbe'nin giderleri ve hizmetlileri için kullanılmıştır. Diğer iki şehre nazaran en az surre Kudüs'ü Şerife gönderilmiştir. Kudüs'e gönderilen on bir bin beşyüz kırk yedi surre buradaki yoksul halka ve Mescid-i Aksanın giderleri için kullanılmıştır.

¹⁴⁴ a.g.e., 691.

¹⁴⁵ a.g.e., 691.

1.12. II. Selim (1566-1574) Döneminde Surre

Kendinden önceki Osmanlı padişahları gibi II. Selim'in de Haremeyn'e birtakım hediyeler gönderdiği ile ilgili çeşitli örnekler mevcuttur. II. Selim başa geldiğinde Sadakatü'l-Hubb'u 3 bin irdebe çıkartmış ayrıca kadı, müderris ve müftü gibi Mekke halkından bazılarına hediyeler göndermiştir.¹⁴⁶ Mekke'de çeşitli hayır olaylarına da vesile olan II. Selim harap bir halde olan su yollarının tamirini yaptırmış ve Mescid-i Haram'ı mermer kubbelerle süslemiştir.¹⁴⁷

Mescid-i Haram'ın etrafından ahşaptan yapılmış eski çatı yıkılıp yerine kubbeli revaklar yaptırılmıştır. Daha önce yapımına başlanılmış olan Aynizübeyde su yolu II. Selim zamanında tamamlanmıştır. Ayrıca su yollarının ikmali için Mısır hazinesinden 300 altın tahsis etmiş olduğu belirtilir.¹⁴⁸ II. Selim zamanında Haremeyn'in bazı bölgeleri için çeşitli imar faaliyetlerinin yapıldığı aşikâr olmasına rağmen kesin olarak bir surrenin gönderilip gönderilmediği tam olarak bilinmemektedir.

1.13. III. Murad (1574-1595) Döneminde Surre

Haremeyn bölgesine surre gönderip çeşitli imar faaliyetlerinde bulunan bir diğer Osmanlı padişahı III. Murad'dır. Bu dönemde Mekke, Medine ve Kudüs gibi üç kutsal şehre de surre gönderimi yapılmış, bunlarla ilgili çeşitli hüküm ve surre defterleri de mevcuttur. Mısır Beylerbeyi'ne gönderilen bir hüküm bunun açık delilidir:

“Benden akdem Haremeyn-i Şerifeyn defterleri sūdde-i sa'adetime gelüp tuğrâ-yı şerifimle tuğralanub irsal olundu. Birkaç senedir ki, Mısır canibinden irsal olunmağla tebdil ve tağyir olunub bazı fukaranun hakkı zayi olur imiş. Buyurdum ki: Vusul buldukta, surre defterleri geldikte ol tarafta tebdil ve tağyir olmayıb aynı ile sūdde-i sa'âdetime gönderilsin ki, âdet-i kadime üzre tuğra-yı şerifimle tuğralanub Surre Emini'ne teslim olunub irsal oluna. Min-ba'd vaz'-ı kadim ifâ-yı is itmekden hazer idesün.”¹⁴⁹

¹⁴⁶ Atalar, a.g.e., 2015, 52.

¹⁴⁷ Turan, Ş. (1966). *Selim II.* (10. 440). İstanbul: İA.

¹⁴⁸ Emecen, F. (2009). *Selim II.* (36. 418). İstanbul: DİA.

¹⁴⁹ Atalar, a.g.e., 2015, 53.

Bu hükümden yola çıkarak, bundan önceki dönemde Haremeyn halkının ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda bazı sıkıntıların yaşandığı ve bu sıkıntıların giderilmesi için surre defteri ve yardımı hazırlanıp, bu defterin padişahın tuğrası ile mühürlendikten sonra tez zamanda ihtiyaç sahiplerine dağıtılması emredilmiştir.

1587 senesinde III. Murad'a gönderilen mektupta surre talebinde bulunulmuş, bazı hizmetler için görevlilerin atanması ve medreseye de müderris atanması istenilmiştir. Bu gelişmeler ışığında 1587 senesinde Mısır'dan Mekke, Medine ve Kudüs'e sırasıyla 18.730 sikke altun, 14.450 sikke altun ve 883 sikke altun, toplamda da 34.063 sikke altun gönderilmiştir. Bundan başka Devlet-i Âliye tarafından her sene Mekke, Medine, Kudüs ve Şam'a gönderilen surre miktarı şu şekildedir:

Çizelge 1.7. III. Murat döneminde yapılan surre yardımları¹⁵⁰

	Kise	Kuruş ¹⁵¹
Medine ahalisine tayin olunan surre-i şerif	196	225
Mekke ahalisine tayin olunan surre-i şerif	87	10
Kudüs ahalisine tayin olunan surre-i şerif	11	238
Şam ahalisine tayin olunan surre-i şerif	-	345
Surre Eminine ve Kâtibine ve Dizdarân ve Bevabân ve Bürke Bekçilerine vs.	7	367.5
Surre ihraç olduğu gün eimme ve hutebâya in'am	2	295
Surre ihraç olduğu gün fukaraya in'am	+ 2	+ -
Toplam	307	481,5
Yekûn: 153.981 kuruş: 307 kise ve 481,5 kuruş ve 1 rub'dur. ¹⁵²		

III. Murat devrinden gönderilen ikinci surre 1588 tarihlidir, surre defterinin başında, Defter-i Surre-i Rûmiyye, berâ-yı fukara-yı Haremeyn-i Şerifeyn yazılmaktadır. Bu defter her yıl Mekke halkına Mısır'dan gönderilen yardım miktarını gösterir. Defterin en son

¹⁵⁰ a.g.e., 53-54.

¹⁵¹ . Kuruş: yabancı bir terim olmakla beraber, Avrupa'dan Doğu'ya geçmiş bir terimdir. 833 ayarında, 400 mm çapında ve 6 dirhem ağırlığındadır. Kuruş kelimesi, 1392'lerde dahi yalnız alnıdıgıvakit, daima gümüş sikke manasını ifade ederdi. Atalar, a.g.e., 2015, 54.

¹⁵² Rub, rubîyye: Çeyrek altın, eskiden bir altının dörtte birine denk gelmekteydi. Kise=Kese. Atalar, a.g.e., 2015, 54.

sayfasından Şeyhü'l-Harem Mustafa'nın mührü vardır fakat gönderilen surre miktarı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁵³

Gönderilen üçüncü surre defteri 1589 tarihlidir ve toplamda 37 varaktan oluşmaktadır. Bu defter Medine'de bulunan ribatlara, fukaraya, şürefaya, ulemaya, Medine kadısına, kapıcılara ve kapıcılara bölükbaşısına surrenden pay ayrılmıştır.¹⁵⁴

1590 tarihinde, Darüssade Ağası Mehmed Ağa nezareti zamanında Surre Emni Dergâh-ı Ali Müteferrikası İbrahim Efendi vasıtasıyla Mekke'ye gönderilen surre defteri ile ilgilidir. Defter 25 varaktan oluşmaktadır.¹⁵⁵

1591 tarihinde, ölmek veya kaybolmak suretiyle surreleri mahlûl olanların, surreleri müstahaklarına tevcih edilenlerin ve 1590 senesinde, baş defterdar İbrahim Efendi'nin, Rumeli, Anadolu, Karaman ve Sivas vilayetlerinden tahsil edilip Medine'ye getirerek tevzi ettiği surreye ait defterdir. Medine mücevverleri, hadimler ve mensupları, gönüllüler, mustahfizlar, asker mensupları, tüfekçiler, Çerkesler, yeni topçular ve tekke hademeleri camaatlarına bu surrenden pay verilmiştir. Defterde Medine Kadısı Mehmed ve Şeyhülharem Mustafa'nın mührü vardır. Defter toplamda 27 varaktan oluşmaktadır.¹⁵⁶

1590 tarihli defter Mekke'ye gönderilmiş ve defterde Mekke Kadısı Abdurrauf el-Arabî'nin mührü vardır. Bu defter surre esami defteridir. Surre defterinde isimleri olmadığından surrenden mahrum kalan ve gelecek senenin suresinden pay almaları için isimleri yazılı olan kişileri içermektedir. Defter iki varaktan meydana gelmekte ve sadece isimler yer almaktadır.¹⁵⁷

1591 tarihli, Medine ahalisine gönderilmiş ve Dergâh-ı Âli müteferrikalarından İbrahim Çelebi'nin götürdüğü bir defterdir. Defter toplamda 25 varaktan meydana gelmektedir.¹⁵⁸

1591 tarihli defter Mekke ve Medine'ye gönderilmiş ve defter toplamda 12 varaktır.¹⁵⁹

¹⁵³ TSMA., D. 03439.0001.00. (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, Defter Numarası/Varak Numarası)

¹⁵⁴ TSMA., D. 0216.0001.03.

¹⁵⁵ TSMA., D. 03485.0001.00.

¹⁵⁶ TSMA., D. 01316.0001.00.

¹⁵⁷ TSMA., D. 01727.0001.00.

¹⁵⁸ TSMA., D. 01152.0001.00.

1593 tarihinde İstanbul'dan ve Haleb'den Mekke, Medine ve Kudüs'e iki ayrı defter gönderilmiştir. İlk defter 9 varak, ikinci defter ise 20 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶⁰

1591 tarihli defter Haleb malından, defterde isimleri yazılı olanlara tevzi' edilen surre miktarını gösteren muhasebe defteridir. Toplamda 108.162 sikke-i hasene¹⁶¹ dağıtımı yapılmıştır. Defter toplamda 8 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶²

1592 tarihli defter Medine'ye gönderilmiş ve bu surrenden ribatlar, zaviyeler, medreseler, Hz. Ebu Bekir Ali mescitleri hademelerine, ulema ve suleha, sadat ağaları ve mensupları, nöbetçiler, gönüllüler, tüfekçiler, Çerkesler ve kale muhafızlarına pay verilmiştir. Defterin sonunda Darüssade Ağasına yazılmış adet mektup bulunmaktadır.¹⁶³

1591'de Şam, Trablusgarp, Kudüs, Gazze ve Nablus livalarından hayır ve hasenat sahiplerinin tesis ettikleri vakıflar hasılatından gönderilen surre defteridir. Mekke ve Medine'ye gönderilen defter 67 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶⁴

1592'de İstanbul'dan Medine'deki ribatlar, zaviyeler, vazife erbabı ve saireden surre tahsis edilmiş olanların isimlerinin yer aldığı defter. Defter toplamda 22 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶⁵

1593'te İstanbul'dan Medine'ye gönderilen defter 41 varaktan meydana gelmekte ve toplamda 62.989 hasene gönderilmiştir.¹⁶⁶

1593'te İstanbul'dan Mekke'ye gönderilen defterde kimlere ne kadar pay verileceğini içeren, 32 varaktan oluşan defterdir.¹⁶⁷

¹⁵⁹ TSMA., D. 01738.0001.00.

¹⁶⁰ TSMA., D. 01621.0001.00.

¹⁶¹ Osmanlılarda nakit yerine doğrudan doğruya para kastedildiği zaman bu tabir kullanılırdı.

¹⁶² TSMA., D. 01809.0001.00./8.

¹⁶³ TSMA., D. 01211.0001.00.

¹⁶⁴ TSMA., D. 01150.0001.00.

¹⁶⁵ TSMA., D. 01212.0001.00.

¹⁶⁶ TSMA., D. 01605.0001.00./40.

¹⁶⁷ TSMA., D. 01182.0001.00.

1594 tarihinde İstanbul'dan Kudüs'e, Surre Emini Dergâh-ı Âli kapıcılarından Hasan Bey yediyle; müftü, Şeyhül-harem, Mescid-i Aksa hatipleri, imamları, Kudüs-i Şerif haremî ve Sahratullah ve Mescid-i Aksa hademeleri, müezzinler, kâtipler, bevvalar, suleha ve Kudüs-i Şerif mücavirinden kimlere ne kadar surre tevzi edildiğini gösteren defterdir. Defter toplamda 22 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶⁸

1594'te Halep'ten Mekke'ye Surre Emini Hasan Bey yediyle 718 sikke gönderilmiştir. Defter toplamda 4 varaktan meydana gelmektedir.¹⁶⁹ Gönderilen surrelere bakıldığı zaman aynı tarihli birden fazla defter tutulduğu görülmektedir. Bu durum aynı sene içerisinde farklı yerlere (Mekke, Medine, Kudüs) surre gönderiminden kaynaklanmaktadır.

1.14. III. Mehmed (1595-1603) Döneminde Surre

III. Mehmed döneminde Mekke, Medine ve Kudüs'e ayrı ayrı 15 defter şeklinde surre-i hümayun gönderilmiştir. Bunlara tek tek bakmak gerekirse; 1595'te İstanbul'dan Mekke'ye Surre Emini Murtaza Ağa ile gönderilen defter fukaraya dağıtılan surre miktarını içermektedir. Defter toplamda 50 varaktan meydana gelmektedir.¹⁷⁰

1594 tarihinde İstanbul'dan Mekke'ye gönderilen defter, Mekke kadısı, şeyhler, ulema, dört makam hatib ve imamları, Harem-i Şerif müezzinleri, mücavirin, Harem-i Şerif ağaları, bevvalar, feraşlar, kandilciler, fukara kadınlar ve tekke sakinlerine gönderilen surreyi içermektedir. Defter toplamda 40 varaktan meydana gelmektedir.¹⁷¹

1595 senesinde Şam'dan Medine'ye gelen surre defteri suistimal ve teşevvüşe olmasına mebnî, Medine Şeyhülharem'i Ömer Efendi tarafından defterde mükerrer yazılan isimler toplanmış ve surre sahipleri ala ve edna, erkek ve kadın olarak tertip ve tashih olunup bundan böyle surre tevzinde merci ve istinadgah olmak üzere tutulmuş olan defterdir. Toplamda 29 varaktan oluşan defterde, 43.280 sikke gönderilmiştir.¹⁷²

¹⁶⁸ TSMA., D. 01213.0001.00.

¹⁶⁹ TSMA., D. 01151.0001.00./4.

¹⁷⁰ TSMA., D. 01203.0001.00.

¹⁷¹ TSMA., D. 01291.0001.00.

¹⁷² TSMA., D. 01235.0001.00./29.

1595 senesinde Murtaza Ağa vasıtasıyla Medine ahalisine gönderilen surrenin kimlere ne kadar miktarda dağıtıldığını göstermektedir. Toplamda defter 16 varaktan meydana gelmektedir ve gönderilen surre miktarı 108.199,5 paradır.¹⁷³

1595 senesinde Mekke'ye gönderilen defter, 1594 senesinden isimleri fazla olarak yazılanların çıkarılması ve yeniden düzenlemesi sonucu Mekke Şeyhülharem'i Mahmud el-Hüseyni'nin mührüyle gönderilen defterdir. Toplamda 15 varaktan oluşan defterde, 179.278 sikke gönderilmiştir.¹⁷⁴

1596 senesinde Surre Emini dergâh-ı âli müteferrikası Murtaza Ağa vasıtasıyla Mekke ahalisine ve çeşitli görevlerde bulunan görevlilere gönderilmiştir. Defter toplamda 55 varaktan meydana gelmektedir.¹⁷⁵

1596'da İstanbul'dan Medine'ye 1263 sikke (460 flori Dârü's-Saâde Ağası tarafından) gönderilmiştir. Medine'ye gönderilen 1263 sikke burada ikamet eden 4351 kişi, Hz. Peygamberin türbesindeki hizmetlilerine, hatipler, imamlar, müezzinler, mükebbirler, ferraşlar, süpürücüler ve feraşat naiplerine dağıtılmıştır. Defterin sonunda ayrıca kâtiplerin defterlerde ismi yazılan kişilere hakları gözetilerek bu surrenin dağıtılması ile ilgili emri şerif mevcuttur. Defter toplamda 36 varaktan meydana gelmektedir.¹⁷⁶

1596'daki bir diğer surre Kudüs'teki Mescid-i Aksa hatibleri, Sahratullah, Mescid-i Aksa imamları, hademeleri, kâtipleri, Harem-i Şerif kapıcıları vb. görevlilere gönderilen surre miktarını gösteren defterdir. Defterde Darü's-sade Ağası Osman ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Mehmed'in mühürleri vardır. Defter toplamda 42 varaktan meydana gelmektedir ve 11743 hasene gönderilmiştir.¹⁷⁷

¹⁷³ TSMA., D. 01183.0001.00./13.

¹⁷⁴ TSMA., D. 01236.0001.00./15.

¹⁷⁵ TSMA., D. 01209.0001.00.

¹⁷⁶ TSMA., D. 01209.0002.00./36.

¹⁷⁷ TSMA., D. 01209.0003.00./42.

1596 senesinde Haleb'den Medine ahalisine, Surre Emini Murtaza Ağa nezaretinde gönderilen surre defteridir. Defter toplamda 15 varaktan meydana gelmektedir ve gönderilen surre miktarı yekûn 334 sikke-i hasenedir.¹⁷⁸

1598'de İstanbul'dan Medine'ye gönderilen surre defteri, Kadı, Şeyhülharem, kâtip, hatib, Harem-i Şerif Ağaları, mükebbirler, Medine ahalisi, Medine-i Münevvere mücavirleri ve fukara kadınlara gönderilen surre miktarını göstermektedir. Defter toplamda 14 varaktan meydana gelmektedir.¹⁷⁹

1601 senesinde hazırlanan surre Mekke ahalisine gönderilmiş ve defterin başında III. Mehmed'in tuğrası vardır. Gönderilen surre miktarı yekûn 1283 sikke-i hasenedir. Defter toplamda 65 varaktan meydana gelmektedir.¹⁸⁰

1602 senesinde İstanbul'dan Medine'ye gönderilen defter, Medine uleması ve sulehalı, sadat ağaları ve mensuplarının isimleriyle gönüllüyan tüfekçileri, Çerkes cemaatleri, Mısır kalesi muhafızları, Medine kalesi hisar cemaati ve mensuplarına gönderilen surre miktarını içermektedir. Defterin 31 varaktan sonraki kısmı mevcut değildir.¹⁸¹

1602 senesinde Kudüs'e gönderilen defterin başında III. Mehmed'in tuğrası vardır. Gönderilen toplam surre miktarı 2.048 hasenedir. Defter toplamda 42 varaktan meydana gelmektedir.¹⁸²

1602 senesinde Haremeyn Evkafından tertip edilen surre Mekke sakinleri, Beni Seyyid, makamat-ı erbaa hatib ve imamları, Hanefi makamında aşr okuyanlar, Hareme-i Şerif müezzinleri, Hareme-i Şerif'de öd yakanlar, ferraşlar, kapıcılar ve süpürücüler vb. kişilere gönderilen surre miktarını ve kime ne kadar verildiğini göstermektedir. Gönderilen surre miktarı yekûn 10.809,5 sikke-i hasenedir. Defter toplamda 65 varaktan meydana gelmektedir.¹⁸³

¹⁷⁸ TSMA., D. 01153.0001.00./15.

¹⁷⁹ TSMA., D. 01215.0001.00.

¹⁸⁰ TSMA., D. 01146.0001.00./65.

¹⁸¹ TSMA., D. 01167.0001.00.

¹⁸² TSMA., D. 01187.0001.00./42.

¹⁸³ TSMA., D. 01204.0001.00./59.

1602 senesinde III. Mehmed dönemine ait son surre defteri Medine ahalisine tevzi edilmek üzere gönderilmiştir. Gönderilen toplam surre miktarı 107.999,5 sikke-i hasenedir. Defter toplamda 14 varaktan meydana gelmektedir.¹⁸⁴

Bu dönemde kutsal mekânlara gönderilen 15 farklı defter, bazen aynı tarihlerde farklı yerlere bazen de farklı tarihlerde farklı yerlere gönderilmiştir. Bu çerçevede Medine'ye 7 defa, Mekke'ye 6 defa ve Kudüs'e 2 defa surre gönderilmiştir. Medine'ye daha fazla surre gönderilmesi o bölge halkının daha fazla yoksulu barındırması, kutsal mekânlara bakan daha fazla görevli bulunması veya buraların bakımı için ihtiyaç duyulan miktarın çok olmasından kaynaklanıyor olabilir.

1.15. I.Ahmed (1603-1607) Döneminde Surre

İncelenen arşiv vesikaları ışığında I.Ahmed zamanında kutsal topraklara birçok kez surre gönderildiği ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde Mekke, Medine ve Kudüs'e ayrı ayrı yardımlar gönderilmiş ve bunların kayıt altına alındığını gösteren 22 adet defter olduğu kayıtlarda belirtilmektedir. Bu defterlerle ilgili bilgiler aşağıda kronolojik bir şekilde, hangi yılda, nereye, ne miktarda surre gönderildiğini göstermektedir.

1012 senesinde İstanbul'dan Kudüs'e gönderilen defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. Muayyen: 643, Gayr-i Muayyen: 1768, toplamda ise 2.411 sikke-i haseneden oluşmaktadır. Defter toplamda 44 sayfadan oluşmaktadır.¹⁸⁵

Defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. 1013 tarihli İstanbul'dan Mekke, Medine ve Kudüs fukarasına verilen ve Surre Emîni ile kâtibine ve surre ile giden kapıcı ve teberdarlara harcırah olarak gönderilen parayı gösteren evkaf varidat ve masarifat defteri. Toplamda gönderilen miktar 40.749 sikke altun'dur. Toplam 16 sayfalık defter kaydı mevcuttur.¹⁸⁶

¹⁸⁴ TSMA., D. 01202.0001.00./14.

¹⁸⁵ TSMA., D. 1148/2, 44.

¹⁸⁶ TSMA., D. 1170/2, 16.

1013 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiştir. Muayyen 5.240, Gayr-i Muayyen, 27.949,5, toplamda ise 33.189,5 sikke-i hasene gönderilmiştir. Defter toplamda 44 sayfadan oluşmaktadır.¹⁸⁷

1013 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiş olan defter 46 sayfadan meydana gelmektedir. Muayyen 643, Gayr-i Muayyen 1768, toplamda ise 2.435 sikke-i hasene'dir.¹⁸⁸

1013 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır ve ayrıca Darüssade Ağası Cevherr ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Mustafa'nın defterin sonunda mühürleri vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 562, Gayr-i Muayyen 10.262,5, toplamda ise 10.824,5 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 66 sayfadır.¹⁸⁹

1016 tarihli, Defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır, defterin sonunda ise Darüssade Ağası Hacı Mustafa ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Ali'nin mühürleri vardır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 643, Gayr-i Muayyen 1.768, toplamda ise 2411 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 44 sayfadır.¹⁹⁰

1016 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 562, Gayr-i Muayyen 10.262,5 toplamda ise 10.824,5 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 65 sayfadır.¹⁹¹

1016 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiştir. Surre miktarı Muayyen 5.240, Gayr-i Muayyen 27.949, toplamda ise 33.189 sikke-i haseneden meydana gelmektedir. Defter toplamda 43 sayfadır.¹⁹²

1018 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. Ayrıca Darüssade Ağası Hacı Mustafa ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Ali'nin mührü vardır. İstanbul'dan Kudüs'e

¹⁸⁷ TSMA., D. 1143/3, 44.

¹⁸⁸ TSMA., D. 1204/3, 43.

¹⁸⁹ TSMA., D. 1207/3, 60.

¹⁹⁰ TSMA., D. 1210/4, 44.

¹⁹¹ TSMA., D. 1186/4, 61.

¹⁹² TSMA., D. 1204/2, 43.

gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 643, Gayr-i Muayyen 1768, toplamda ise 2411 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 73 sayfadır.¹⁹³

1019 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası, defterin sonunda ise Darüssade Ağası Hacı Mustafa Paşa ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Ali'nin mührü vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 562, Gayr-i Muayyen 10.326,5 toplamda ise 10.888,5 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 65 sayfadır.¹⁹⁴

1019 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 5240, Gayr-i Muayyen 28.660 toplamda ise 33.900 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 47 sayfadır.¹⁹⁵

1021 tarihli, defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilmiştir. Muayyen 562, Gayr-i Muayyen 10.472 toplamda ise 11.034 sikke-i hasene'den meydana gelmektedir. Defter toplamda 66 sayfadır.¹⁹⁶

1023 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. Defterin sonunda ise Darüssade Ağası Hacı Mustafa ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Abdürrezzak'ın mühürleri vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiş olan surre Muayyen 6.733, Gayr-i Muayyen 29.226, toplamda ise 35.959 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 49 sayfadır.¹⁹⁷

1023 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilmiştir. Muayyen 1.227, Gayr-i Muayyen 10.397 toplamda ise 11. 624 sikke-i hasene'den meydana gelmektedir. Defter toplamda 65 sayfadan oluşmaktadır.¹⁹⁸

1024 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiştir. Toplamda 50 sayfadan oluşan defterde Muayyen 6.733, Gayr-i Muayyen 29.226 toplamda ise 35.959 sikke-i hasene gönderildiği yazılmıştır.¹⁹⁹

¹⁹³ TSMA., D. 1204/3, 73.

¹⁹⁴ TSMA., D. 1210/4, 61.

¹⁹⁵ TSMA., D. 1148/4, 47.

¹⁹⁶ TSMA., D. 1205/4, 61.

¹⁹⁷ TSMA., D. 1208/4, 49.

¹⁹⁸ TSMA., D. 1143/3, 61.

1025 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiştir. Muayyen 643, Gayr-i Muayyen 1.768 toplamda 2.411 sikke-i hasene'den meydana gelmektedir. Defter toplamda 44 sayfadır.²⁰⁰

1026 tarihli defterin başında I.Ahmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiştir. Muayyen 9.305, Gayr-i Muayyen 29.626 toplamda ise 38.931 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 56 sayfadan oluşmaktadır.²⁰¹

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nden alınmış olan bu defterlerin dışında, Osmanlı Arşivi'nde Evkaf-ı Haremeyn Muakataası Surre Defterleri Kataloğundan aşağıda bilgileri belirtilen defterlere ulaşılmıştır.

Çizelge 1.8. I. Ahmed dönemi diğer surre defterleri²⁰²

Tarih	Nereden	Nereye	Surre Miktarı	Varak Sayısı	Padişah
1012/1604	İstanbul	Medine	33.089,5 sikke-i hasene ²⁰³	46	I.Ahmed
1012	İstanbul	Mekke	10.824,5 sikke-i hasene ²⁰⁴	68	I.Ahmed
1020/1612	İstanbul	Medine	33.900 sikke-i hasene ²⁰⁵	45	I.Ahmed
1020	İstanbul	Mekke	10.888,5 sikke-i hasene ²⁰⁶	68	I.Ahmed
1021/1613	İstanbul	Kudüs	2.463 sikke-i hasene ²⁰⁷	46	I.Ahmed

1.16. I.Mustafa (1617-1618)-(1622-1623) Döneminde Surre

I.Mustafa zamanında Kutsal mekânlardan sadece Kudüs'e surre gönderildiği ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Gönderilen surre ile ilgili defter bilgileri şu şekildedir:

1032 tarihli defterin başında I.Mustafa'nın tuğrası vardır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiş olan surre miktarı Muayyen 849, Gayr-i Muayyen 1768 toplamda ise 2617 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 45 sayfadan oluşmaktadır.²⁰⁸

¹⁹⁹ TSMA., D. 1143/3 ,50.

²⁰⁰ TSMA., D. 1205/4, 44.

²⁰¹ TSMA., D. 1184/2, 56.

²⁰² EV.HMK.SR.00001. (Evkaf-ı Haremeyn Mukataası Surre Defterleri)

²⁰³ EV.HMK.SR00002/45. (Defter Numarası/Varak Numarası)

²⁰⁴ EV.HMK.SR00003/61.

²⁰⁵ EV.HMK.SR00004/46.

²⁰⁶ EV.HMK.SR00005/61.

²⁰⁷ EV.HMK.SR00006/44.

1.17. II. Osman (1618-1622) Döneminde Surre

II. Osman'ın saltanatı boyunca Mekke ve Kudüs'e 3 defa surre gönderimi yapılmıştır. Gönderilen surreler ile ilgili 4 defter kaydı mevcut olup bilgileri şu şekilde verilmiştir:

1027 tarihli surre defterinin başında II. Osman'ın tuğrası vardır. Defterin sonunda ise Darüssade Ağası Hacı Mustafa ve Haremeyn Evkafı Müfettişi Ömer'in mühürleri mevcuttur. Defter İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiş olup gönderilen surre miktarı Muayyen 849, Gayr-i Muayyen 1.768 toplamda ise 2.617 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 47 sayfadan oluşmaktadır.²⁰⁹

1029 tarihli surre defterinin başında II. Osman'ın tuğrası, sonunda ise D.A. Hacı Mustafa ve H.E. Müfettişi Ömer'in mühürleri bulunmaktadır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilmiştir. Muayyen 849, Gayr-i Muayyen 1.768 toplamda ise 2.617 sikke-i hasene gönderildiği belirtilmiştir. Defter toplamda 46 sayfadan oluşmaktadır.²¹⁰

1029 tarihli surre defterinin başında II. Osman'ın tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke'ye gönderilen surre miktarı Muayyen 4.437, Gayr-i Muayyen 10.937 toplamda ise 15.364 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 80 sayfadan oluşmaktadır.²¹¹

1030 tarihli surre defterinin başında II. Osman'ın tuğrası vardır. İstanbul'dan Kudüs'e gönderilen surre miktarı Muayyen 849, Gayr-i Muayyen 1.768 toplamda ise 2.617 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 46 sayfadan oluşmaktadır.²¹²

1.18. IV. Murad (1623-1640) Döneminde Surre

Kendinden önceki padişahlar gibi IV. Murad da kutsal topraklara surre gönderimi yapmıştır. Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilen surrelerle ilgili 6 defter kaydı bulunmaktadır. 1039 tarihli surre defterinin başında IV. Murad'ın tuğrası yer almaktadır.

²⁰⁸ TSMA., D. 1145/3, 45.

²⁰⁹ TSMA., D. 1206/4, 46.

²¹⁰ TSMA., D. 1206/4, 46.

²¹¹ TSMA., D. 1206/4, 73.

²¹² TSMA., D. 1144/4, 46.

İstanbul'dan Medine'ye gönderilmiştir. Muayyen 12.255, Gayr-i Muayyen 29.655 toplamda ise 41.911 sikke-i hasene'dir. Defter toplamda 71 sayfadan oluşmaktadır.²¹³

1041 tarihli surre defterinin başında IV. Murad'ın tuğrası yer almaktadır. İstanbul'dan Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilmiştir. Toplamda gönderilen surre miktarı 52.386 filoridir. Bu paranın 14.248'i Mekke fukarasına, 35.395'i Medine fukarasına, 2.091'i Kudüs fukarasına ve 652 florisi ise surre görevlileri, hizmetliler gibi şahıslara dağıtılmıştır. Defter toplamda 15 sayfadan oluşmaktadır.²¹⁴

1047 tarihli surre defterini başından IV. Murad'ın tuğrası vardır. İstanbul'dan Medine'ye gönderilen surre Muayyen 4.489, Gayr-i Muayyen 10.932 toplamda ise 15.421 sikke-i hasene'dir. Defter 77 sayfadan oluşmaktadır.²¹⁵

1047 tarihli surre defterinin başında IV. Murad'ın tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilen surre miktarı toplamda 52.198 sikke flori'dir. Bu paradan 14.199'u Mekke, 35.246'sı Medine, 2.101'i Kudüs fukarası, 652'si bazı surre görevli ve hizmetlilere dağıtılmıştır. Defter 15 sayfadan oluşmaktadır.²¹⁶

Çizelge 1.9. IV. Murad döneminde gönderilen diğer surreler²¹⁷

Tarih	Nereden	Nereye	Surre Miktarı	Varak Sayısı	Padişah
1043/1634	İstanbul	Kudüs	2.611 sikke-i hasene ²¹⁸	46	IV. Murad
1046/1637	İstanbul	-----	61.430 akçe ²¹⁹	8	IV. Murad

1.19. Sultan İbrahim (1640-1648) Döneminden Surre

Sultan İbrahim döneminden surre gönderildiği ile ilgili bilgilere Osmanlı Arşivi Evkaf-ı Haremeyn Mukataası Kataloğundan ulaşmaktayız. Elde edilen defterler ışığında kutsal

²¹³ TSMA., D. 1147/3, 68.

²¹⁴ TSMA., D. 1194/2, 15.

²¹⁵ TSMA., D. 1149/3, 73.

²¹⁶ TSMA., D. 1194/3, 15.

²¹⁷ EV.HMK.SR.d

²¹⁸ EV.HMK.SR00007/44.

²¹⁹ EV.HMK.SR00008/8.

topraklara toplamda 11 defterden oluşan, dört defa surre gönderimi yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Defterlerle ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Çizelge 1.10. Sultan İbrahim dönemi surre defterleri²²⁰

Tarih	Nerden	Nereye	Surre Miktarı	Varak Sayısı	Padişah
1049/1640	İstanbul	Kudüs	2.627 sikke-i hasene ²²¹	48	İbrahim
1049	İstanbul	Medine	42.401 sikke-i hasene ²²²	76	İbrahim
1052/1643	İstanbul	Kudüs	2.627 sikke-i hasene ²²³	47	İbrahim
1052	İstanbul	Mekke	15.421 sikke-i hasene ²²⁴	81	İbrahim
1052	İstanbul	Medine	42.551 sikke-i hasene ²²⁵	77	İbrahim
1054/1645	İstanbul	Medine	42.551 sikke-i hasene ²²⁶	78	İbrahim
1054	İstanbul	Medine	1.410 hasene ²²⁷	10	İbrahim
1054	İstanbul	Mekke	15.421 sikke-i hasene ²²⁸	82	İbrahim
1054	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ²²⁹	8	İbrahim
1054	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ²³⁰	12	İbrahim
1056/1647	İstanbul	Mekke	15.421 sikke-i hasene ²³¹	82	İbrahim

Defterlerden anlaşılacağı üzere Sultan İbrahim döneminde Mekke'ye toplamda beş defterden oluşan surre gönderimi yapılmıştır. Medine'ye üç defter ve Kudüs'e iki defter gönderilmiştir. Gönderilen bu surrelerde bazen aynı yıl içinde bir merkeze gönderilen birden fazla defter bulunmaktadır. Bu durum surre payının farklı vakıflardan geliyor olması ya da kutsal topraklarda farklı vazifelerde bulunan kişilere gönderilmesinden kaynaklanmaktadır.

²²⁰ EV.HMK.SR.d

²²¹ EV.HMK.SR00009/47.

²²² EV.HMK.SR00010/71.

²²³ EV.HMK.SR00011/46.

²²⁴ EV.HMK.SR00013/73.

²²⁵ EV.HMK.SR00012/70.

²²⁶ EV.HMK.SR00014/71.

²²⁷ EV.HMK.SR00018/9.

²²⁸ EV.HMK.SR00015/74.

²²⁹ EV.HMK.SR00016/7.

²³⁰ EV.HMK.SR00017/9.

²³¹ EV.HMK.SR00019/74.

1.20. IV. Mehmed (1648-1687) Döneminde Surre

IV. Mehmed kendi padişahlık döneminde Mekke, Medine ve Kudüs'e surre-i hümayun gönderdiği ile ilgili toplamda 339 adet defter mevcuttur. Bazı defterlerde gönderilen para ile ilgili bilgiler yer alırken bazı defterlerde de sadece surre gönderimi yapıldığı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

1061 tarihli defterin başında IV. Mehmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke, Medine ve Kudüs'e toplamda 52.980 sikke-i hasene gönderilmiştir. Bu paradan 14.245'i Mekke, 35.603'ü Medine, 2.480'i Kudüs fukarasına, 652'si surre görevlileri ile bazı hizmetlilere dağıtılmıştır. Defter toplamda 15 sayfadan oluşmaktadır.²³²

1077 tarihli defterin başında IV. Mehmed'in tuğrası vardır. İstanbul'dan Mekke, Medine ve Kudüs'e toplamda 63.848 sikke-i hasene gönderilmiştir. Bu paranın 18.928'i Mekke, 41.788'i Medine, 2.480'i Kudüs fukarasına, 652'si ise surre görevli ve bazı hizmetlilere dağıtılmıştır. Defter toplamda 17 sayfadan oluşmaktadır.²³³

²³² TSMA., D. 1159/2, 15.

²³³ TSMA., D. 1174/4, 17.

Çizelge 1.11. IV. Mehmed döneminden gönderilen diğer surreler²³⁴

Tarih	Nereden	Nereye	Surre Miktarı	Varak Sayısı	Padişah
1060/1650	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ²³⁵	50	IV.Mehmed
1062/1652	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²³⁶	12	IV.Mehmed
1063/1653	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²³⁷	12	IV.Mehmed
1063	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²³⁸	12	IV.Mehmed
1063	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²³⁹	12	IV.Mehmed
1063	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁴⁰	12	IV.Mehmed
1063	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁴¹	12	IV.Mehmed
1064/1654	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁴²	10	IV.Mehmed
1066/1656	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁴³	92	IV.Mehmed
1066	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁴⁴	12	IV.Mehmed
1066	İstanbul	Medine	42.691 sikke-i hasene ²⁴⁵	82	IV.Mehmed
1066	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²⁴⁶	12	IV.Mehmed
1066	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁴⁷	12	IV.Mehmed
1066	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁴⁸	9	IV.Mehmed
1067/1657	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁴⁹	90	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁵⁰	12	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Medine	42.691 sikke-i hasene ²⁵¹	80	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁵²	11	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²⁵³	12	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ²⁵⁴	80	IV.Mehmed
1067	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ²⁵⁵	50	IV.Mehmed
1068/1658	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁵⁶	92	IV.Mehmed
1068	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁵⁷	12	IV.Mehmed
1068	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁵⁸	12	IV.Mehmed
1068	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁵⁹	12	IV.Mehmed
1068	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²⁶⁰	12	IV.Mehmed
1068	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ²⁶¹	50	IV.Mehmed

²³⁴ EV.HMK.SR.d²³⁵ EV.HMK.SR00029/48.²³⁶ EV.HMK.SR00020/6.²³⁷ EV.HMK.SR00021/11.²³⁸ EV.HMK.SR00023/9.²³⁹ EV.HMK.SR00024/11.²⁴⁰ EV.HMK.SR00025/7.²⁴¹ EV.HMK.SR00022/9.²⁴² EV.HMK.SR00026/6.²⁴³ EV.HMK.SR00027/85.²⁴⁴ EV.HMK.SR00030/7.²⁴⁵ EV.HMK.SR00028/71.²⁴⁶ EV.HMK.SR00031/11.²⁴⁷ EV.HMK.SR00032/9.²⁴⁸ EV.HMK.SR00033/8.²⁴⁹ EV.HMK.SR00034/84.²⁵⁰ EV.HMK.SR00037/9.²⁵¹ EV.HMK.SR00035/70.²⁵² EV.HMK.SR00038/9.²⁵³ EV.HMK.SR00039/11.²⁵⁴ EV.HMK.SR00040/70.²⁵⁵ EV.HMK.SR00036/47.²⁵⁶ EV.HMK.SR00042/83.²⁵⁷ EV.HMK.SR00044/7.²⁵⁸ EV.HMK.SR00046/9.²⁵⁹ EV.HMK.SR00043/9.²⁶⁰ EV.HMK.SR00045/11.

1069/1659	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁶²	90	IV.Mehmed
1069	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁶³	12	IV.Mehmed
1069	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁶⁴	12	IV.Mehmed
1069	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ²⁶⁵	80	IV.Mehmed
1069	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁶⁶	12	IV.Mehmed
1070/1670	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁶⁷	92	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁶⁸	12	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Mekke	1.365 sikke-i hasene ²⁶⁹	8	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁷⁰	12	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ²⁷¹	82	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁷²	12	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²⁷³	12	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Medine	1.635 sikke-i hasene ²⁷⁴	8	IV.Mehmed
1070	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ²⁷⁵	50	IV.Mehmed
1071/1671	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁷⁶	14	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Mekke	1.350 sikke-i hasene ²⁷⁷	8	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁷⁸	14	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ²⁷⁹	94	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ²⁸⁰	80	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁸¹	14	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Medine	1.650 sikke-i hasene ²⁸²	8	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ²⁸³	14	IV.Mehmed
1071	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ²⁸⁴	52	IV.Mehmed
1072/1672	İstanbul	Mekke	1.350 sikke-i hasene ²⁸⁵	8	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ²⁸⁶	12	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ²⁸⁷	12	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ²⁸⁸	84	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ²⁸⁹	12	IV.Mehmed

²⁶¹ EV.HMK.SR00041/47.

²⁶² EV.HMK.SR00047/84.

²⁶³ EV.HMK.SR00049/9.

²⁶⁴ EV.HMK.SR00051/7.

²⁶⁵ EV.HMK.SR00048/70.

²⁶⁶ EV.HMK.SR00050/9.

²⁶⁷ EV.HMK.SR00054/85.

²⁶⁸ EV.HMK.SR00055/7.

²⁶⁹ EV.HMK.SR00057/5.

²⁷⁰ EV.HMK.SR00058/9.

²⁷¹ EV.HMK.SR00052/71.

²⁷² EV.HMK.SR00056/9.

²⁷³ EV.HMK.SR00059/11.

²⁷⁴ EV.HMK.SR00060/5.

²⁷⁵ EV.HMK.SR00053/47.

²⁷⁶ EV.HMK.SR00062/8.

²⁷⁷ EV.HMK.SR00064/5.

²⁷⁸ EV.HMK.SR00067/10.

²⁷⁹ EV.HMK.SR00069/85.

²⁸⁰ EV.HMK.SR00061/69.

²⁸¹ EV.HMK.SR00063/10.

²⁸² EV.HMK.SR00065/5.

²⁸³ EV.HMK.SR00066/12.

²⁸⁴ EV.HMK.SR00068/48.

²⁸⁵ EV.HMK.SR00073/6.

²⁸⁶ EV.HMK.SR00075/8.

²⁸⁷ EV.HMK.SR00076/10.

²⁸⁸ EV.HMK.SR00070/71.

²⁸⁹ EV.HMK.SR00072/10.

1072	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasane ²⁹⁰	14	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Medine	1.650 sikke-i hasane ²⁹¹	8	IV.Mehmed
1072	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasane ²⁹²	51	IV.Mehmed
1073/1663	İstanbul	Mekke	15.224 sike-i hasane ²⁹³	90	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasane ²⁹⁴	12	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasane ²⁹⁵	12	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Mekke	1.290 sikke-i hasane ²⁹⁶	8	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Mekke, Medine, Kudüs	53.135 sikke-i flori ²⁹⁷	18	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasane ²⁹⁸	81	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasane ²⁹⁹	12	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Medine	1.710 sikke-i hasane ³⁰⁰	8	IV.Mehmed
1073	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasane ³⁰¹	50	IV.Mehmed
1074/1664	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasane ³⁰²	94	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasane ³⁰³	12	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Mekke	1.290 sikke-i hasane ³⁰⁴	8	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasane ³⁰⁵	12	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Mekke	680 altın ³⁰⁶	12	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasane ³⁰⁷	84	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Medine	1.710 sikke-i hasane ³⁰⁸	6	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasane ³⁰⁹	12	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Medine	880 altın ³¹⁰	14	IV.Mehmed
1074	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasane ³¹¹	50	IV.Mehmed
1075/1665	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasane ³¹²	92	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasane ³¹³	12	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Mekke	1.290 sikke-i hasane ³¹⁴	8	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Mekke	680 hasane ³¹⁵	12	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Mekke, Medine,	----- ³¹⁶	4	IV.Mehmed

²⁹⁰ EV.HMK.SR00074/12.

²⁹¹ EV.HMK.SR00077/6.

²⁹² EV.HMK.SR00071/48.

²⁹³ EV.HMK.SR00079/84.

²⁹⁴ EV.HMK.SR00082/7.

²⁹⁵ EV.HMK.SR00083/9.

²⁹⁶ EV.HMK.SR00084/5.

²⁹⁷ EV.HMK.SR00086/15.

²⁹⁸ EV.HMK.SR00078/69.

²⁹⁹ EV.HMK.SR00081/11.

³⁰⁰ EV.HMK.SR00085/5.

³⁰¹ EV.HMK.SR00080/47.

³⁰² EV.HMK.SR00088/84.

³⁰³ EV.HMK.SR00090/10.

³⁰⁴ EV.HMK.SR00091/6.

³⁰⁵ EV.HMK.SR00094/8.

³⁰⁶ EV.HMK.SR00095/8.

³⁰⁷ EV.HMK.SR00087/70.

³⁰⁸ EV.HMK.SR00092/4.

³⁰⁹ EV.HMK.SR00093/10.

³¹⁰ EV.HMK.SR00096/8.

³¹¹ EV.HMK.SR00089/47.

³¹² EV.HMK.SR00097/84.

³¹³ EV.HMK.SR00100/7.

³¹⁴ EV.HMK.SR00102/5.

³¹⁵ EV.HMK.SR00105/8.

³¹⁶ EV.HMK.SR00106/4.

		Kudüs, Şam			
1075	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ³¹⁷	11	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Medine	880 altın ³¹⁸	12	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³¹⁹	12	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Medine	1.710 sikkes-i hasene ³²⁰	12	IV.Mehmed
1075	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³²¹	50	IV.Mehmed
1076/1666	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ³²²	94	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ³²³	12	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Mekke	1.410 sikke-i hasene ³²⁴	12	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Mekke	1.230 sikke-i hasene ³²⁵	8	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Mekke	680 hasene ³²⁶	12	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³²⁷	86	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³²⁸	12	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Medine	1.665 sikke-i hasene ³²⁹	8	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Medine	1.410 sikke-i hasene ³³⁰	12	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Medine	880 altın ³³¹	14	IV.Mehmed
1076	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³³²	52	IV.Mehmed
1077/1667	İstanbul	Mekke	15.224 sikke-i hasene ³³³	94	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	42.706 sikke-i hasene ³³⁴	86	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	2.050 gruş ³³⁵	38	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke, Medine ³³⁶	30	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	1.245 hasene ³³⁷	8	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ³³⁸	12	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	1.333 hasene ³³⁹	12	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁴⁰	12	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Medine	1.996 hasene ³⁴¹	12	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Medine	1.635 hasene ³⁴²	8	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Medine	880 altın ³⁴³	12	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁴⁴		

³¹⁷ EV.HMK.SR00099/8.

³¹⁸ EV.HMK.SR00101/7.

³¹⁹ EV.HMK.SR00103/11.

³²⁰ EV.HMK.SR00104/5.

³²¹ EV.HMK.SR00098/47.

³²² EV.HMK.SR00108/85.

³²³ EV.HMK.SR00113/7.

³²⁴ EV.HMK.SR00114/9.

³²⁵ EV.HMK.SR00115/5.

³²⁶ EV.HMK.SR00117/8.

³²⁷ EV.HMK.SR00107/71.

³²⁸ EV.HMK.SR00110/11.

³²⁹ EV.HMK.SR00111/5.

³³⁰ EV.HMK.SR00112/9.

³³¹ EV.HMK.SR00116/8.

³³² EV.HMK.SR00109/48.

³³³ EV.HMK.SR00118/85.

³³⁴ EV.HMK.SR00119/71.

³³⁵ EV.HMK.SR00121/37.

³³⁶ EV.HMK.SR00122/29.

³³⁷ EV.HMK.SR00123/5.

³³⁸ EV.HMK.SR00124/9.

³³⁹ EV.HMK.SR00125/7.

³⁴⁰ EV.HMK.SR00129/8.

³⁴¹ EV.HMK.SR00126/11.

³⁴² EV.HMK.SR00127/5.

³⁴³ EV.HMK.SR00128/7.

³⁴⁴ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi). MAD.d (Maliyeden Müdevver, Defter No) N. 00671.

1077	İstanbul	Medine, Mekke, Kudüs	63.848 sikke-i flori ³⁴⁵	17	IV.Mehmed
1077	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³⁴⁶	52	IV.Mehmed
1078/1668	İstanbul	Mekke	14.871 sikke-i hasene ³⁴⁷	52	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Mekke	1.260 sikke-i hasene ³⁴⁸	8	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁴⁹	12	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ³⁵⁰	10	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ³⁵¹	12	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁵²	86	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Medine	880 altın ³⁵³	12	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³⁵⁴	12	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Medine	1.740 sikke-i hasene ³⁵⁵	8	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Medine	1.410 hasene ³⁵⁶	12	IV.Mehmed
1078	İstanbul	Kudüs	2.480 sikke-i hasene ³⁵⁷	52	IV.Mehmed
1079/1669	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁵⁸	12	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Mekke	1.260 sikke-i hasene ³⁵⁹	8	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ³⁶⁰	12	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Mekke	14.871 sikke-i hasene ³⁶¹	52	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁶²	89	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Medine	880 altın ³⁶³	12	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Medine	1.740 sikke-i hasene ³⁶⁴	8	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Medine	1.410 hasene ³⁶⁵	12	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³⁶⁶	12	IV.Mehmed
1079	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³⁶⁷	52	IV.Mehmed
1080/1670	İstanbul	Mekke	14.895 hasene ³⁶⁸	42	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Mekke	14.895 hasene ³⁶⁹	52	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Mekke	1.260 sikke-i hasene ³⁷⁰	8	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ³⁷¹	12	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁷²	10	IV.Mehmed

³⁴⁵ EV.HMK.SR00130/15.

³⁴⁶ EV.HMK.SR00120/48.

³⁴⁷ EV.HMK.SR00132/42.

³⁴⁸ EV.HMK.SR00134/5.

³⁴⁹ EV.HMK.SR00137/8.

³⁵⁰ EV.HMK.SR00139/7.

³⁵¹ EV.HMK.SR00141/9.

³⁵² EV.HMK.SR00133/72.

³⁵³ EV.HMK.SR00135/7.

³⁵⁴ EV.HMK.SR00136/11.

³⁵⁵ EV.HMK.SR00138/5.

³⁵⁶ EV.HMK.SR00140/9.

³⁵⁷ EV.HMK.SR00131/48.

³⁵⁸ EV.HMK.SR00143/8.

³⁵⁹ EV.HMK.SR00144/5.

³⁶⁰ EV.HMK.SR00145/7.

³⁶¹ EV.HMK.SR00150/43.

³⁶² EV.HMK.SR00142/76.

³⁶³ EV.HMK.SR00146/7.

³⁶⁴ EV.HMK.SR00147/5.

³⁶⁵ EV.HMK.SR00148/9.

³⁶⁶ EV.HMK.SR00149/11.

³⁶⁷ EV.HMK.SR00151/48.

³⁶⁸ EV.HMK.SR00154/38.

³⁶⁹ EV.HMK.SR00155/43.

³⁷⁰ EV.HMK.SR00158/5.

³⁷¹ EV.HMK.SR00159/9.

³⁷² EV.HMK.SR00163/7.

1080	İstanbul	Mekke, Medine	11.340 kişi bu surreden pay almıştır. ³⁷³	92	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁷⁴	86	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine ³⁷⁵		IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine	1.333 sikke-i hasene ³⁷⁶	12	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine	1.410 hasene ³⁷⁷	12	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine	880 altın ³⁷⁸	12	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³⁷⁹	12	IV.Mehmed
1080	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³⁸⁰	52	IV.Mehmed
1081/1671	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ³⁸¹	52	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁸²	12	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ³⁸³	12	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Mekke	1.260 sikke-i hasene ³⁸⁴	8	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁸⁵	82	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ³⁸⁶	52	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	98.190 guruş esedi ³⁸⁷	22	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ³⁸⁸	12	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	880 altın ³⁸⁹	12	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	1.410 hasene ³⁹⁰	12	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Medine	1.740 sikke-i hasene ³⁹¹	8	IV.Mehmed
1081	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ³⁹²	51	IV.Mehmed
1082/1672	İstanbul	Mekke	2.643 sikke-i hasene ³⁹³	51	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ³⁹⁴	52	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ³⁹⁵	12	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Mekke	680 hasene ³⁹⁶	12	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Mekke	1.260 sikke-i hasene ³⁹⁷	8	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ³⁹⁸	12	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ³⁹⁹	81	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁰⁰	52	IV.Mehmed

³⁷³ EV.HMK.SR00164/91. (Bu defterde kime ne kadar pay verildiğinden ziyade pay alan kişi sayısı belirtilmiştir.)

³⁷⁴ EV.HMK.SR00152/72.

³⁷⁵ EV.HMK.SR00156. (Defter hasarlı olduğundan dolayı gerekli surre miktarı bilgileri bilinmemektedir.)

³⁷⁶ EV.HMK.SR00157/7.

³⁷⁷ EV.HMK.SR00160/9.

³⁷⁸ EV.HMK.SR00161/7.

³⁷⁹ EV.HMK.SR00162/11.

³⁸⁰ EV.HMK.SR00153/48.

³⁸¹ EV.HMK.SR00166/44.

³⁸² EV.HMK.SR00169/8.

³⁸³ EV.HMK.SR00171/9.

³⁸⁴ EV.HMK.SR00175/5.

³⁸⁵ EV.HMK.SR00165/72.

³⁸⁶ EV.HMK.SR00167/51.

³⁸⁷ EV.HMK.SR00170/22.

³⁸⁸ EV.HMK.SR00172/11.

³⁸⁹ EV.HMK.SR00173/7.

³⁹⁰ EV.HMK.SR00174/9.

³⁹¹ EV.HMK.SR00176/5.

³⁹² EV.HMK.SR00168/47.

³⁹³ EV.HMK.SR00178/47.

³⁹⁴ EV.HMK.SR00179/44.

³⁹⁵ EV.HMK.SR00181/7.

³⁹⁶ EV.HMK.SR00182/5.

³⁹⁷ EV.HMK.SR00183/5.

³⁹⁸ EV.HMK.SR00188/9.

³⁹⁹ EV.HMK.SR00177/71.

1082	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁰¹	12	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴⁰²	12	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Medine	1.740 sikke-i hasene ⁴⁰³	8	IV.Mehmed
1082	İstanbul	Medine	98.190 guruş ⁴⁰⁴	22	IV.Mehmed
1083/1673	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁰⁵	53	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁴⁰⁶	12	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Mekke	1.275 hasene ⁴⁰⁷	9	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁰⁸	8	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁰⁹	12	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Mekke ⁴¹⁰		IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴¹¹	52	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴¹²	80	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴¹³	12	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴¹⁴	12	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	98.190 guruş (600'ü esedi guruş, 390'nı guruşu kâmil aded) ⁴¹⁵	22	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Medine	1.725 hasene ⁴¹⁶	8	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Kudüs	2.643 hasene ⁴¹⁷	52	IV.Mehmed
1083	İstanbul	Urban Surreşi ⁴¹⁸ ⁴¹⁹	62	IV.Mehmed
1083		Mekke	340 guruşu kâmil ⁴²⁰	4	IV.Mehmed
1084/1674	İstanbul	Mekke	14.895 hasene ⁴²¹	33	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴²²	52	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴²³	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Mekke	1.275 hasene ⁴²⁴	8	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁴²⁵	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴²⁶	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴²⁷	80	IV.Mehmed

⁴⁰⁰ EV.HMK.SR00180/52.

⁴⁰¹ EV.HMK.SR00184/9.

⁴⁰² EV.HMK.SR00185/11.

⁴⁰³ EV.HMK.SR00186/5.

⁴⁰⁴ EV.HMK.SR00187/22.

⁴⁰⁵ EV.HMK.SR00193/45.

⁴⁰⁶ EV.HMK.SR00194/7.

⁴⁰⁷ EV.HMK.SR00195/5.

⁴⁰⁸ EV.HMK.SR00196/6.

⁴⁰⁹ EV.HMK.SR00199/9.

⁴¹⁰ EV.HMK.SR00202. (Defter hasarlı olduğundan dolayı gerekli surre miktarı bilgileri bilinmemektedir.)

⁴¹¹ EV.HMK.SR00189/52.

⁴¹² EV.HMK.SR00191/69.

⁴¹³ EV.HMK.SR00197/11.

⁴¹⁴ EV.HMK.SR00198/9.

⁴¹⁵ EV.HMK.SR00200/22.

⁴¹⁶ EV.HMK.SR00201/5.

⁴¹⁷ EV.HMK.SR00190/48.

⁴¹⁸ Hacıların yol güvenliğini sağlamaları maksadıyla bedevilere gönderilen yardımları içeren bir tür surredir. Bu surre de kutsal mekânlara gönderilen kafileyle sahiplerine ulaştırılırdı.

⁴¹⁹ EV.HMK.SR00192. (Dağıtılan surre miktarı bilinmemektedir)

⁴²⁰ BOA. MAD.d N. 05299.

⁴²¹ EV.HMK.SR00203/31.

⁴²² EV.HMK.SR00206/44.

⁴²³ EV.HMK.SR00208/9.

⁴²⁴ EV.HMK.SR00212/5.

⁴²⁵ EV.HMK.SR00213/7.

⁴²⁶ EV.HMK.SR00214/8.

1084	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴²⁸	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴²⁹	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Medine	880 altın ⁴³⁰	12	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁴³¹	22	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Medine	40 sikke-i hasene ⁴³²	4	IV.Mehmed
1084	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁴³³	50	IV.Mehmed
1085/1675	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴³⁴	52	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Mekke	1.275 hasene ⁴³⁵	8	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴³⁶	12	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁴³⁷	12	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴³⁸	12	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Mekke	40 sikke-i hasene ⁴³⁹	4	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁴⁰	52	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁴¹	12	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁴⁴²	24	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁴³	81	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	1.725 hasene ⁴⁴⁴	8	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁴⁵	12	IV.Mehmed
1085	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁴⁴⁶	51	IV.Mehmed
1086/1676	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁴⁷	51	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Mekke	1.275 hasene ⁴⁴⁸	8	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁴⁹	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴⁵⁰	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Mekke	162 sikke-i hasene ⁴⁵¹	4	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁵²	81	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁵³	52	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁴⁵⁴	22	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	1.725 hasene ⁴⁵⁵	8	IV.Mehmed

⁴²⁷ EV.HMK.SR00204/70.

⁴²⁸ EV.HMK.SR00207/11.

⁴²⁹ EV.HMK.SR00209/9.

⁴³⁰ EV.HMK.SR00210/7.

⁴³¹ EV.HMK.SR00211/22.

⁴³² EV.HMK.SR00215/3.

⁴³³ EV.HMK.SR00205/47.

⁴³⁴ EV.HMK.SR00216/44.

⁴³⁵ EV.HMK.SR00220/5.

⁴³⁶ EV.HMK.SR00222/9.

⁴³⁷ EV.HMK.SR00225/7.

⁴³⁸ EV.HMK.SR00227/8.

⁴³⁹ EV.HMK.SR00228/3.

⁴⁴⁰ EV.HMK.SR00217/52.

⁴⁴¹ EV.HMK.SR00221/7.

⁴⁴² EV.HMK.SR00223/22.

⁴⁴³ EV.HMK.SR00219/71.

⁴⁴⁴ EV.HMK.SR00224/5.

⁴⁴⁵ EV.HMK.SR00226/9.

⁴⁴⁶ EV.HMK.SR00218/47.

⁴⁴⁷ EV.HMK.SR00229/44.

⁴⁴⁸ EV.HMK.SR00233/5.

⁴⁴⁹ EV.HMK.SR00236/9.

⁴⁵⁰ EV.HMK.SR00241/8.

⁴⁵¹ EV.HMK.SR00242/3.

⁴⁵² EV.HMK.SR00230/71.

⁴⁵³ EV.HMK.SR00231/52.

⁴⁵⁴ EV.HMK.SR00234/22.

⁴⁵⁵ EV.HMK.SR00235/5.

1086	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁵⁶	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁵⁷	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴⁵⁸	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁵⁹	12	IV.Mehmed
1086	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁴⁶⁰	51	IV.Mehmed
1087/1677	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁶¹	52	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴⁶²	12	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁶³	12	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Mekke	1.275 hasene ⁴⁶⁴	8	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁶⁵	52	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁶⁶	81	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	1.725 hasene ⁴⁶⁷	8	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁶⁸	12	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁶⁹	12	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Medine	2.000 ⁴⁷⁰	12	IV.Mehmed
1087	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁴⁷¹	51	IV.Mehmed
1088/1678	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁷²	51	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Mekke	1.260 hasene ⁴⁷³	8	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁴⁷⁴	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁷⁵	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴⁷⁶	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁷⁷	52	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁷⁸	81	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁴⁷⁹	22	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴⁸⁰	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁸¹	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁸²	12	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Medine	1.740 hasene ⁴⁸³	8	IV.Mehmed
1088	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁴⁸⁴	51	IV.Mehmed

⁴⁵⁶ EV.HMK.SR00237/7.

⁴⁵⁷ EV.HMK.SR00238/7.

⁴⁵⁸ EV.HMK.SR00239/11.

⁴⁵⁹ EV.HMK.SR00240/9.

⁴⁶⁰ EV.HMK.SR00232/47.

⁴⁶¹ EV.HMK.SR00245/44.

⁴⁶² EV.HMK.SR00247/8.

⁴⁶³ EV.HMK.SR00248/9.

⁴⁶⁴ EV.HMK.SR00250/5.

⁴⁶⁵ EV.HMK.SR00243/52.

⁴⁶⁶ EV.HMK.SR00246/71

⁴⁶⁷ EV.HMK.SR00249/5.

⁴⁶⁸ EV.HMK.SR00251/9.

⁴⁶⁹ EV.HMK.SR00252/7.

⁴⁷⁰ EV.HMK.SR00253/11.

⁴⁷¹ EV.HMK.SR00244/47.

⁴⁷² EV.HMK.SR00256/43.

⁴⁷³ EV.HMK.SR00258/5.

⁴⁷⁴ EV.HMK.SR00259/7.

⁴⁷⁵ EV.HMK.SR00263/9.

⁴⁷⁶ EV.HMK.SR00265/8.

⁴⁷⁷ EV.HMK.SR00254/52.

⁴⁷⁸ EV.HMK.SR00257/71.

⁴⁷⁹ EV.HMK.SR00260/12.

⁴⁸⁰ EV.HMK.SR00261/11.

⁴⁸¹ EV.HMK.SR00262/7.

⁴⁸² EV.HMK.SR00264/9.

⁴⁸³ EV.HMK.SR00266/5.

1089/1679	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁸⁵	52	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁴⁸⁶	52	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁴⁸⁷	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁴⁸⁸	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Mekke	40 sikke-i hasene ⁴⁸⁹	4	
1089	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁴⁹⁰	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁹¹	81	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁴⁹²	52	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	1.725 hasene ⁴⁹³	8	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	880 altın ⁴⁹⁴	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁴⁹⁵	22	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁴⁹⁶	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁴⁹⁷	12	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	40 sikke-i hasene ⁴⁹⁸	4	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁴⁹⁹	81	IV.Mehmed
1089	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁵⁰⁰	51	IV.Mehmed
1090/1680	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁵⁰¹	51	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Mekke	1.260 hasene ⁵⁰²	8	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁰³	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁵⁰⁴	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁵⁰⁵	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Mekke	340 sikke-i hasene ⁵⁰⁶	4	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁵⁰⁷	22	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	1.720 hasene ⁵⁰⁸	8	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁵⁰⁹	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁵¹⁰	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	880 altın ⁵¹¹	12	IV.Mehmed
1090	İstanbul	Medine	40 sikke-i hasene ⁵¹²	4	IV.Mehmed

⁴⁸⁴ EV.HMK.SR00255/47.

⁴⁸⁵ EV.HMK.SR00268/44.

⁴⁸⁶ EV.HMK.SR00268/44.

⁴⁸⁷ EV.HMK.SR00271/7.

⁴⁸⁸ EV.HMK.SR00273/9.

⁴⁸⁹ EV.HMK.SR00280/3.

⁴⁹⁰ EV.HMK.SR00275/8.

⁴⁹¹ EV.HMK.SR00267/71.

⁴⁹² EV.HMK.SR00270/52.

⁴⁹³ EV.HMK.SR00272/5.

⁴⁹⁴ EV.HMK.SR00274/7.

⁴⁹⁵ EV.HMK.SR00276/22.

⁴⁹⁶ EV.HMK.SR00277/9.

⁴⁹⁷ EV.HMK.SR00278/11.

⁴⁹⁸ EV.HMK.SR00279/3.

⁴⁹⁹ EV.HMK.SR00281/71.

⁵⁰⁰ EV.HMK.SR00269/47.

⁵⁰¹ EV.HMK.SR00282/43.

⁵⁰² EV.HMK.SR00284/5.

⁵⁰³ EV.HMK.SR00286/9.

⁵⁰⁴ EV.HMK.SR00287/7.

⁵⁰⁵ EV.HMK.SR00292/8.

⁵⁰⁶ EV.HMK.SR00294/3.

⁵⁰⁷ EV.HMK.SR00285/22.

⁵⁰⁸ EV.HMK.SR00288/5.

⁵⁰⁹ EV.HMK.SR00289/9.

⁵¹⁰ EV.HMK.SR00290/11.

⁵¹¹ EV.HMK.SR00291/7.

⁵¹² EV.HMK.SR00293/3.

1090	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasane ⁵¹³	51	IV.Mehmed
1091/1681	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasane ⁵¹⁴	52	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Mekke	1.333 siikke-i hasane ⁵¹⁵	12	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Mekke	680 hasane ⁵¹⁶	12	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Mekke	1.260 hasane ⁵¹⁷	8	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Mekke	340 kâmil-i guruş ⁵¹⁸	4	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Mekke	1.410 hasane ⁵¹⁹	12	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasane ⁵²⁰	81	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁵²¹	52	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁵²²	22	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	1.410 hasane ⁵²³	12	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasane ⁵²⁴	12	IV.Mehmed
1091	İstanbul	Medine	1.740 hasane ⁵²⁵	8	IV.Mehmed
1092/1682	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasane ⁵²⁶	52	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasane ⁵²⁷	12	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Mekke	680 hasane ⁵²⁸	12	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Mekke	1.260 hasane ⁵²⁹	8	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasane ⁵³⁰	51	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁵³¹	52	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	98.190 esedi ⁵³²	22	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	1.410 hasane ⁵³³	12	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasane ⁵³⁴	12	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	880 altın ⁵³⁵	12	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	340 guruş ⁵³⁶	4	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Medine	1.755 hasane ⁵³⁷	8	IV.Mehmed
1092	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasane ⁵³⁸	51	IV.Mehmed
1093/1682	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasane ⁵³⁹	52	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Mekke	1.745 hasane ⁵⁴⁰	8	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasane ⁵⁴¹	12	IV.Mehmed

⁵¹³ EV.HMK.SR00283/47.

⁵¹⁴ EV.HMK.SR00297/44.

⁵¹⁵ EV.HMK.SR00300/7.

⁵¹⁶ EV.HMK.SR00303/8.

⁵¹⁷ EV.HMK.SR00304/5.

⁵¹⁸ EV.HMK.SR00306/3.

⁵¹⁹ EV.HMK.SR00299/9.

⁵²⁰ EV.HMK.SR00295/71.

⁵²¹ EV.HMK.SR00296/52.

⁵²² EV.HMK.SR00298/22.

⁵²³ EV.HMK.SR00301/9.

⁵²⁴ EV.HMK.SR00302/11.

⁵²⁵ EV.HMK.SR00305/5.

⁵²⁶ EV.HMK.SR00309/44.

⁵²⁷ EV.HMK.SR00312/7.

⁵²⁸ EV.HMK.SR00315/8.

⁵²⁹ EV.HMK.SR00316/5.

⁵³⁰ EV.HMK.SR00307/71.

⁵³¹ EV.HMK.SR00310/52.

⁵³² EV.HMK.SR00311/22.

⁵³³ EV.HMK.SR00313/9.

⁵³⁴ EV.HMK.SR00314/11.

⁵³⁵ EV.HMK.SR00317/7.

⁵³⁶ EV.HMK.SR00318/3.

⁵³⁷ EV.HMK.SR00319/6.

⁵³⁸ EV.HMK.SR00308/47.

⁵³⁹ EV.HMK.SR00321/44.

⁵⁴⁰ EV.HMK.SR00324/5.

1093	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁴²	12	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Mekke	340 guruş ⁵⁴³	4	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁵⁴⁴	81	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁵⁴⁵	52	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁵⁴⁶	12	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	880 hasene ⁵⁴⁷	12	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁵⁴⁸	8	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁵⁴⁹	12	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	97.800 esedi ⁵⁵⁰	22	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Medine	340 guruş ⁵⁵¹	4	IV.Mehmed
1093	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁵⁵²	51	IV.Mehmed
1094/1683	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁵⁵³	52	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁵⁵⁴	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁵⁵⁵	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁵⁶	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Mekke	340 guruşu kâmil ⁵⁵⁷	4	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	42.716 sikke-i hasene ⁵⁵⁸	81	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁵⁵⁹	54	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁵⁶⁰	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁵⁶¹	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁵⁶²	8	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	880 altın ⁵⁶³	12	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Medine	340 guruşu kâmil ⁵⁶⁴	4	IV.Mehmed
1094	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁵⁶⁵	51	IV.Mehmed
1095/1684	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁵⁶⁶	51	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Mekke	1.245 hasene ⁵⁶⁷	8	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁶⁸	12	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁵⁶⁹	12	IV.Mehmed

⁵⁴¹ EV.HMK.SR00325/7.

⁵⁴² EV.HMK.SR00329/9.

⁵⁴³ EV.HMK.SR00332/3.

⁵⁴⁴ EV.HMK.SR00320/71.

⁵⁴⁵ EV.HMK.SR00323/52.

⁵⁴⁶ EV.HMK.SR00326/9.

⁵⁴⁷ EV.HMK.SR00327/7.

⁵⁴⁸ EV.HMK.SR00328/6.

⁵⁴⁹ EV.HMK.SR00330/11.

⁵⁵⁰ EV.HMK.SR00331/22.

⁵⁵¹ EV.HMK.SR00333/3.

⁵⁵² EV.HMK.SR00322/47.

⁵⁵³ EV.HMK.SR00334/44.

⁵⁵⁴ EV.HMK.SR00339/7.

⁵⁵⁵ EV.HMK.SR00340/8.

⁵⁵⁶ EV.HMK.SR00341/9.

⁵⁵⁷ EV.HMK.SR00345/3.

⁵⁵⁸ EV.HMK.SR00335/71.

⁵⁵⁹ EV.HMK.SR00337/59.

⁵⁶⁰ EV.HMK.SR00338/11.

⁵⁶¹ EV.HMK.SR00342/9.

⁵⁶² EV.HMK.SR00343/6.

⁵⁶³ EV.HMK.SR00344/7.

⁵⁶⁴ EV.HMK.SR00346/3.

⁵⁶⁵ EV.HMK.SR00336/47.

⁵⁶⁶ EV.HMK.SR00350/44.

⁵⁶⁷ EV.HMK.SR00353/5.

⁵⁶⁸ EV.HMK.SR00354/9.

⁵⁶⁹ EV.HMK.SR00357/7.

1095	İstanbul	Mekke	340 guruşu kâmil ⁵⁷⁰	4	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁵⁷¹	81	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	97.800 esedi ⁵⁷²	20	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁵⁷³	8	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁵⁷⁴	12	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	880 altın ⁵⁷⁵	12	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁵⁷⁶	10	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	340 guruşu kâmil ⁵⁷⁷	4	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁵⁷⁸	53	IV.Mehmed
1095	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁵⁷⁹	51	IV.Mehmed
1096/1685	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁵⁸⁰	51	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Mekke	1.245 hasene ⁵⁸¹	8	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁵⁸²	12	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁵⁸³	12	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁸⁴	12	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁵⁸⁵	79	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁵⁸⁶	8	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Medine	880 altın ⁵⁸⁷	12	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁵⁸⁸	12	IV.Mehmed
1096	İstanbul	Medine ⁵⁸⁹		IV.Mehmed
1096	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁵⁹⁰	50	IV.Mehmed
1097/1686	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁵⁹¹	52	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Mekke	1.245 hasene ⁵⁹²	8	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁵⁹³	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁵⁹⁴	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁵⁹⁵	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Mekke	340 guruşu kâmil ⁵⁹⁶	4	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁵⁹⁷	80	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁵⁹⁸	8	IV.Mehmed

⁵⁷⁰ EV.HMK.SR00360/3.

⁵⁷¹ EV.HMK.SR00347/71.

⁵⁷² EV.HMK.SR00351/19.

⁵⁷³ EV.HMK.SR00352/6.

⁵⁷⁴ EV.HMK.SR00355/9.

⁵⁷⁵ EV.HMK.SR00356/7.

⁵⁷⁶ EV.HMK.SR00358/10.

⁵⁷⁷ EV.HMK.SR00359/3.

⁵⁷⁸ EV.HMK.SR00349/52.

⁵⁷⁹ EV.HMK.SR00348/47.

⁵⁸⁰ EV.HMK.SR00363/44.

⁵⁸¹ EV.HMK.SR00364/5.

⁵⁸² EV.HMK.SR00365/8.

⁵⁸³ EV.HMK.SR00368/7.

⁵⁸⁴ EV.HMK.SR00369/9.

⁵⁸⁵ EV.HMK.SR00361/70.

⁵⁸⁶ EV.HMK.SR00366/6.

⁵⁸⁷ EV.HMK.SR00367/7.

⁵⁸⁸ EV.HMK.SR00370/11.

⁵⁸⁹ EV.HMK.SR003701(Defter hasarlı olduğundan dolayı gerekli surre miktarı bilgileri bilinmemektedir.)

⁵⁹⁰ EV.HMK.SR00362/46.

⁵⁹¹ EV.HMK.SR00374/44.

⁵⁹² EV.HMK.SR00376/5.

⁵⁹³ EV.HMK.SR00377/9.

⁵⁹⁴ EV.HMK.SR00378/7.

⁵⁹⁵ EV.HMK.SR00379/8.

⁵⁹⁶ EV.HMK.SR00384/3.

⁵⁹⁷ EV.HMK.SR00372/71.

1097	İstanbul	Medine	97.800 esedi ⁵⁹⁹	20	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	880 altın ⁶⁰⁰	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁶⁰¹	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁶⁰²	12	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Medine	340 guruşu kâmil ⁶⁰³	4	IV.Mehmed
1097	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁶⁰⁴	51	IV.Mehmed
1098/1687	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁶⁰⁵	52	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁶⁰⁶	12	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁶⁰⁷	13	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Mekke	1.245 hasene ⁶⁰⁸	8	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁶⁰⁹	12	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Mekke	340 esedi guruş ⁶¹⁰	6	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁶¹¹	82	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	838.917 ⁶¹²	53	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	1.755 hasene ⁶¹³	8	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁶¹⁴	12	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	97.800 esedi ⁶¹⁵	20	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁶¹⁶	12	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Kudüs	2.643 sikke-i hasene ⁶¹⁷	51	IV.Mehmed
1098	İstanbul	Beni Sahrâ ve Anze Kabilelerine	16.351 esedi guruş ⁶¹⁸	2	IV.Mehmed

Yapılan araştırmalar sonucu ve yukarıdaki tablo da göz önüne alındığında 1102/1691 tarihine kadar en fazla surre gönderimi IV. Mehmed zamanında yapıldığı ortaya çıkmaktadır. 1065/1655 tarihi hariç IV. Mehmed başa geldikten sonra her yıl kutsal bölgelere surre-i hümayun gönderimi yapılmıştır.

⁵⁹⁸ EV.HMK.SR00375/6.

⁵⁹⁹ EV.HMK.SR00380/17.

⁶⁰⁰ EV.HMK.SR00381/7.

⁶⁰¹ EV.HMK.SR00382/9.

⁶⁰² EV.HMK.SR00383/11.

⁶⁰³ EV.HMK.SR00385/3.

⁶⁰⁴ EV.HMK.SR00373/47.

⁶⁰⁵ EV.HMK.SR00388/44.

⁶⁰⁶ EV.HMK.SR00390/9.

⁶⁰⁷ EV.HMK.SR00391/7.

⁶⁰⁸ EV.HMK.SR00393/5.

⁶⁰⁹ EV.HMK.SR00397/8.

⁶¹⁰ EV.HMK.SR00399/4.

⁶¹¹ EV.HMK.SR00386/71.

⁶¹² EV.HMK.SR00389/52.

⁶¹³ EV.HMK.SR00392/6.

⁶¹⁴ EV.HMK.SR00394/11.

⁶¹⁵ EV.HMK.SR00395/19.

⁶¹⁶ EV.HMK.SR00396/9.

⁶¹⁷ EV.HMK.SR00387/47.

⁶¹⁸ EV.HMK.SR00398/2.

IV. Mehmed döneminde surre gönderimi yapıldığı ile ilgili Silahdar Tarihi'nde de bilgiler yer almaktadır. Yukarıda tarihleri belirtilmiş olan surre defterlerinin dışında 1094 tarihinde alay köşkünden surre çıktığı belirtilmiştir.⁶¹⁹

1.21. II. Süleyman (1687-1691) Döneminden Surre

Daha önce kutsal mekânlara surre-i hümayun gönderimi esnasında II. Süleyman ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırma sonucu Evkaf-ı Hümayun kataloğundan söz edilen dönem ile ilgili 37 ayrı defter bulunmuştur. Bu defterlerde Mekke ve Medine'ye surre gönderimi yapıldığı kaydedilmiştir. Bu defterler ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda not edilmiştir.

Çizelge 1.12. II. Süleyman döneminden gönderilen diğer surreler⁶²⁰

Tarih	Nereden	Nereye	Surre Miktarı	Varak Sayısı	Padişah
1099/1688	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁶²¹	52	II.Süleyman
1099	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁶²²	21	II.Süleyman
1099	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁶²³	10	II.Süleyman
1099	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁶²⁴	12	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁶²⁵	81	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁶²⁶	54	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁶²⁷	12	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	880 altın ⁶²⁸	12	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	97.800 guruşu esedi ⁶²⁹	20	II.Süleyman
1099	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁶³⁰	12	II.Süleyman
1100/1689	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁶³¹	52	II.Süleyman
1100	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁶³²	12	II.Süleyman
1100	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁶³³	10	II.Süleyman
1100	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁶³⁴	12	II.Süleyman
1100	İstanbul	Mekke	340 guruşu kâmil ⁶³⁵	4	II.Süleyman

⁶¹⁹ Silahdar, M.A. *Silahdar Tarihi "XVII nci Asır Saray Hayatı"*. (Yayına Haz. M. N. Özön). Ankara: Akba Kitabevi, 7.

⁶²⁰ EV.HMK.SR.d.

⁶²¹ EV.HMK.SR00402/44.

⁶²² EV.HMK.SR00403/16.

⁶²³ EV.HMK.SR00405/7.

⁶²⁴ EV.HMK.SR00407/8.

⁶²⁵ EV.HMK.SR00400/71.

⁶²⁶ EV.HMK.SR00401/52.

⁶²⁷ EV.HMK.SR00404/11.

⁶²⁸ EV.HMK.SR00406/7.

⁶²⁹ EV.HMK.SR00408/19.

⁶³⁰ EV.HMK.SR00409/9.

⁶³¹ EV.HMK.SR00411/44.

⁶³² EV.HMK.SR00414/9.

⁶³³ EV.HMK.SR00415/7.

⁶³⁴ EV.HMK.SR00417/8.

1100	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁶³⁶	82	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	853.917 guruşu esedi ⁶³⁷	53	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁶³⁸	12	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁶³⁹	12	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	880 altın ⁶⁴⁰	12	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	97.800 guruşu esedi ⁶⁴¹	20	II.Süleyman
1100	İstanbul	Medine	340 guruşu kâmil ⁶⁴²	4	II.Süleyman
1101/1690	İstanbul	Mekke	14.895 sikke-i hasene ⁶⁴³	51	II.Süleyman
1101	İstanbul	Mekke	1.410 hasene ⁶⁴⁴	12	II.Süleyman
1101	İstanbul	Mekke	1.333 sikke-i hasene ⁶⁴⁵	10	II.Süleyman
1101	İstanbul	Mekke	680 hasene ⁶⁴⁶	12	II.Süleyman
1101	İstanbul	Mekke	340 guruşu kâmil ⁶⁴⁷	4	II.Süleyman
1101	İstanbul	Mekke	-----	27 ⁶⁴⁸	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	42.706 sikke-i hasene ⁶⁴⁹	82	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	853.917 guruş esedi ⁶⁵⁰	53	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	1.410 hasene ⁶⁵¹	12	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	97.800 esedi guruş ⁶⁵²	20	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	880 hasene ⁶⁵³	11	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	2.000 sikke-i hasene ⁶⁵⁴	12	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	340 guruşu kâmil ⁶⁵⁵	4	II.Süleyman
1101	İstanbul	Medine	-----	45 ⁶⁵⁶	II.Süleyman

⁶³⁵ EV.HMK.SR00421/3.

⁶³⁶ EV.HMK.SR00410/71.

⁶³⁷ EV.HMK.SR00412/52.

⁶³⁸ EV.HMK.SR00413/9.

⁶³⁹ EV.HMK.SR00416/11.

⁶⁴⁰ EV.HMK.SR00418/7.

⁶⁴¹ EV.HMK.SR00419/19.

⁶⁴² EV.HMK.SR00420/3.

⁶⁴³ EV.HMK.SR00424/43.

⁶⁴⁴ EV.HMK.SR00426/9.

⁶⁴⁵ EV.HMK.SR00427/7.

⁶⁴⁶ EV.HMK.SR00431/8.

⁶⁴⁷ EV.HMK.SR00433/3.

⁶⁴⁸ EV.HMK.SR00434.

⁶⁴⁹ EV.HMK.SR00422/71.

⁶⁵⁰ EV.HMK.SR00423/53.

⁶⁵¹ EV.HMK.SR00425/9.

⁶⁵² EV.HMK.SR00428/19.

⁶⁵³ EV.HMK.SR00429/7.

⁶⁵⁴ EV.HMK.SR00430/11.

⁶⁵⁵ EV.HMK.SR00432/3.

⁶⁵⁶ EV.HMK.SR00435.

İKİNCİ BÖLÜM

SURRE GÖREVLİLERİ VE SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİ

2.1. Surre Emini

Her sene Mekke'ye giden hacı kfilesinin başında bulunan kişiye-reise Emirü'l-Hacc denilmektedir. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı alana kadar Memlûkler ve Osmanlılar iki ayrı Emirü'l-Hacc'ı görevli olarak göndermişlerdir. Kahire hacılarını Mısır Emirü'l-Hacc'ı, İstanbul hacılarını da Osmanlı Emirü'l-hacc'ı Şam'a getirerek burada buluşup Mekke'ye kadar birlikte hareket etmekteydiler. Fakat Mısır alındıktan sonra sadece İstanbul'dan bir tane Emirü'l-Hacc gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı daha sonra bu görevin ismini Surre Emini olarak değiştirmiştir.⁶⁵⁷

Hz. Peygamber'in fetih yıllarında bu görev için herhangi biri seçilmemiş, Mekke Valisi Attab b. Esed bu görevi yerine getirmiştir. Bu durumdan bir yıl sonra Hz. Peygamber bu vazife için Hz. Ebu Bekir'i görevlendirmiş, halife 300 kişilik hacı kfilesinin başında Medine'den ayrılmıştır. Emevi halifesi Abdülmelik devrinde halifelik iddiasında bulunan her kişi bir Emirü'l-Hac tayin etmiştir. 688 senesinde Arafat'ta toplamda dört tane Emirü'l-Hac görevde bulunmuş ve sıkıntısız bir şekilde görevlerini yerine getirmişlerdir.⁶⁵⁸ Bunlardan birinin ismi Abd Allah b. Zubeyr'di.⁶⁵⁹ Memlûkler devrinden bu görevi yürüten kişiye "sultanü'l-hac" unvanı verilmiştir. Bu durum siyasi otoritenin kontrol altında tutulması açısından yapılmış bir harekettir.⁶⁶⁰

Abbasi halifesi hicaz bölgesinin hâkimiyetini elinden bulundurduğu vakit, Emirü'l-Hac görevlisini kendi ailesinden seçmiştir. Daha sonraki vakitlerde Büveyhiler'in bu bölgenin kontrolünü geçirmeleriyle beraber genelde nakibü'l-Aleviyy'in olan kişiler Emirü'l-Hac vazifesi için görevlendirilmiştir. Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in 1055'te Bağdat'ı

⁶⁵⁷ Pakalın, OTDS., c.I, 1971, 527; Mutçalı, a.g.e, 2015, 519., Sami, a.g.e., 2007, 826.; Develioğlu, a.g.e., 2004, 965.; Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 35.

⁶⁵⁸ Atalar, M. (1995). *Emir-i Hac*. (11. 131). İstanbul: DİA.; Wensinck, A. J. (1964). *Emirülhacc*. (4. 263). İstanbul: İA.

⁶⁵⁹ Jomier, J. (1986). *Amir al-Hajdj*. (1. 443). El. (The Encyclopaedia of Islam).

⁶⁶⁰ Küçükaşçı, a.g.e., 2007, 231.

almasıyla beraber Emirü'l-Hac vazifesine Emir Ebû Mansûr Kutluğ getirilmiştir. Bu dönemden sonra 12 sene boyunca görevi bu komutan sürdürmüştür.⁶⁶¹ Büyük Selçuklu Devleti zamanında bu emirlik vazifesini yapan ilk Türk'ün "Tavil" lakaplı biri olduğu kaynaklarda yer almaktadır.⁶⁶²

1517 senesinden Mısır alındıktan sonra Osmanlı bölgenin ve halkın güvenliğinin sağlanması konusu gibi önemli bir vazifeyi de üstlenmişti. Osmanlılar döneminden hac emiri sayısı birden ikiye çıkartılmıştı. Bunlardan ilki Şam emiri, diğeri ise Mısır emiriydi. Şam emiri; Anadolu, Orta Asya ve İran, Mısır emiri; Kuzey Afrika ve Mısır'dan gelen hacıların Haremeyn'e sağlıklı bir şekilde gidip gelmelerini sağladı.⁶⁶³ Bu emirlerin yanında Mısır müteferrikaları Haremeyn, Yemen ve Habeş eyaletlerinin güvenliğini sağlamakla beraber, Mısır'dan Asitane'ye giden surre ve hac kabilelerinin güvenliği için de vazifelendirilmişlerdi.⁶⁶⁴

Osmanlılar döneminde bölgedeki eşraftan seçilen Şam Hac Emiri, meydana gelen Bedevi saldıranlarına karşı etkisiz kalması sonucu 1570'lerin başından itibaren sancak beylerinden biri Hac Emiri görevine getirilmiştir. 17. yüzyılın ilk çeyreği ile 18. yüzyılın başlarına kadar emirlerin çoğu Şam'da ikamet eden yeniçerilerden seçilmiştir. Fakat 1671 senesinde yeniçerilerin başında bulunduğu hac kafilesinin Bedevilerin saldırılarına uğramaları sonucu yeniçerilerin de bu vazifede zafiyetlerini ortaya çıkarmıştır. Bu olaydan sonra mahalli anlamda güçlü olan kişiler çeyrek asır boyunca bu görev için seçilmişlerdir. Mahalli anlamda güçlü olan bu kişiler ayrıca hac kafilesinin masraflarının bir kısmının karşılanmasında da önemli görevler üstlenmişlerdir.⁶⁶⁵

Surre Emiri olacak kişi güvenilir, dindarlık ve doğruluk bakımından tanınmış, sivil, asker veya ilmiye sınıfından devlet tarafından seçilirdi. Emir surre alayı ile birlikte İstanbul'dan yola çıkar, hac kervanının güvenle yolculuk yapmasını sağladı. Haremeyn'e gönderilen paranın

⁶⁶¹ Atalar, a.g.m., 1995, 131.

⁶⁶² Küçükaşçı, a.g.e., 2007, 230.

⁶⁶³ a.g.m., 132.

⁶⁶⁴ Seyyid, M. (2002). "Osmanlı Askeriyesinde ve Askerî Tarihinde Mısır'ın Yeri". *Türkler*. (10. Cilt. s.159-171). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

⁶⁶⁵ a.g.m., 132.

hak sahiplerine düzgün bir şekilde dağıtılması yine emir'in gözetiminde yapılırdı.⁶⁶⁶ Emir'in Mekke'deki görevlerinden biri, tevriye gününden önceki gün başlar ve Mina'daki son güne kadar devam ederdi. Bu süre esnasında emir, Mekke ve hac mekânlarında en büyük mülki amirdi. Mekke'nin asayiş ve emniyeti, hacılara rehberlik yapılması, Mekke, Mina ve Arafat'ta birer hutbe okunması yine emir'in Mekke'deki görevleri arasında yer almaktaydı. Bunların yanında merkezi otorite önemli bir veliahtlık kararı almış ise bunu Mekke ve Medine'de duyurmak emir'in görevleri arasında yer alırdı.⁶⁶⁷ Surre Emine değerli eşya, para ve buhur'un yanında, Kâbe'nin yıkanması için devletin merkezinden gönderilen gül suyunu da götürmekle görevliydi.⁶⁶⁸

Payitahtta yeni göreve getirilmiş olan Mekke Emrine görevinin göstergesi mahiyetinden olan belgesi yani berat veya menşur emanet verilirdi.⁶⁶⁹ 16. asrın son dönemleri ile 17. asır boyunca verilen beratlar kısa ve öz şekilde derlenirken, 18. asırda bu belgeler daha uzun ve süslü bir şekilde hazırlanmaya başlanmıştır.⁶⁷⁰ Surre Emine seçilen kişi bu dönemde bir defaya mahsus seçilir ve bir sonraki sene yerini diğer görevliye bırakmaktaydı.⁶⁷¹ O zamanlar surre emniğine talep çok fazla olmasından dolayı bir sene subaydan bir sene de mülkiyeden olmak üzere iki meslekten de surre emine tayin edilirdi.⁶⁷²

Surre Emniyeti halk arasında şerefli bir görev olmanın yanında biraz masraflı da bir işti. Surre Emine yeri geldiğinde cebinden fazlaca miktarda paralar vermekteydi. Osmanlı'nın parlak dönemlerinde bu durum bir sorun oluşturmuyorken, 18. asır gibi devletin ekonomik anlamda zor dönemler geçirdiği vakit, bu vazife için gönüllü şahıslar bulmak hayli zorlaşmıştı.⁶⁷³ Öyle ki, hali vakti yerinde olan memurlara bu görevler verildiği vakit

⁶⁶⁶ Atalar, a.g.e., 2015, 189.

⁶⁶⁷ Atalar, a.g.m., 1995, 132.

⁶⁶⁸ BOA. Cev., Evk., (Cevdet Evkâf). 14930 (Gömlek No). 1245 (sene).

⁶⁶⁹ Surre Emniyeti'nin Mustafa Ağa'ya tevcih edildiği ve kendilerine bildirildiğini gösteren irade-i seniyye. BOA. HH. (Hatt-ı Hümayun). 23038. (Gömlek No). 1251 (sene).

⁶⁷⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 19, 20.

⁶⁷¹ Sami, a.g.e., 2007, 826.

⁶⁷² Çağlar, Y. (2008). "Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun", Y. Çağlar, S. Gülen. (Hazırlayan). *Mahmil-i Şerif'in Surre-i Hümayun'la İstanbul'dan Haremeyn'e Hac Yolculuğu*, İstanbul. Asta Katılım Bankası Kültür Yayınları, s. 23.

⁶⁷³ Eren, Ş. (2008). "The Travel Book of the Surre Procession Captain", N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul. Korpus Publishing House, s. 89.

bir yolunu bulup bu vazifeyi kabul etmeyip aflarını istemişlerdir.⁶⁷⁴ Bu hal üzere bu göreve getirilenlere devlet kendi kasasından para vermeye başlamıştır. Yine bir surre emini atamasında Filibeli Vekîlharc Mehmed Ağa bu göreve tayin edilmiş ve kendisine 5.000 kuruş verilmiştir.⁶⁷⁵ Bir başka olayda ise, III. Selim döneminde bu vazifeyi daha cazip hale getirmek maksadıyla surre eminliğinin tahsisatına 50.000 kuruş eklenmiş ve diğer görevler gibi herkesin vazife sahibi olamayacağı bir makam haline gelmiştir.⁶⁷⁶

2.2. Akkambaşı ve Akkamlar

“Akkambaşı” sözlükte kelime anlamı olarak deveci, katırcı, mahmil ile Hicaz’a gidip yük taşıyan surre görevlisi anlamına gelmektedir.⁶⁷⁷ “Akkam” ise ücret karşılığı deve taşıyan, deve sürücüsü anlamına gelmektedir.⁶⁷⁸ Bunun yanında Araplardan oluşan mürekkep çalgıcı ve eğlendirici 50-60 kişilik bir guruptur.⁶⁷⁹ Surre alayına katılan akkamlar sırtlarına kısa kollu, açık yakalı uzun beyaz gömlek, başlarına külah giyerler ve bellerine ipekten bir kumaş bağlamaktaydılar. Surre alayının önünde ilerleyen bu grup Arapça şiirler okur, hoplayıp zıplarlar. İstanbul’dan Şam’a kadar kafiyle giden bu görevliler önden hareket edip gerekli çadır kurulumu da yapmaktaydılar.⁶⁸⁰

O dönemdeki surre emini belli olur olmaz akkambaşı ve akkamlardan bir kısmı surre emininin evini allı yeşil bayrak ile süsler, davullarla zurnalar eşliğinde oyunlar oynarlardı. Daha sonra bu gösteri için bahşişlerini alarak dağılırlardı. Oradan geçenler, yapılan süslemeler sonucu o evin surre eminine ait olduğunu anlarlardı. Akkambaşının bir diğer görevi Üsküdar’da Karacaahmet’te bulunan araba yapıcısına gidip iki tane tahtirevan yapmasını söylerdi. Bu tahtirevanlardan biri kırmızı renkte olup surre eminine aitken,

⁶⁷⁴ Esbak Surre Emini Ahmed Ağa’nın zimmetinin affına dair örnek belge. BOA., İr. Dah. (İrade-i Dâhiliye). MVL. Meclis-i Vâlâ, 4018 (Gömlek No). 1265 (Sene).

⁶⁷⁵ Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*. (Haz. A. Özcan). Ankara: TTK Yayınları, 717.

⁶⁷⁶ Atalar, a.g.e., 2015, 191.

⁶⁷⁷ Vefik Paşa, A. (1306). *Lehçe-i Osmâni*. İstanbul, 1236.; Develioğlu, a.g.e., 2004, 23.

⁶⁷⁸ Atalar, M. (1989). *Akkam*. (2. 269). İstanbul: DİA.

⁶⁷⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 39.

⁶⁸⁰ BOA. Cev. Evk., Nr. 10115. 1176.; Atalar, a.g.m., 1989, 269.

diğeri de mavi renkte olup eminlik işi için kullanılırdı. Bu tahtirevanlar bir kişilik olarak yapılmakta ve iki katır tarafından taşınmaktaydı.⁶⁸¹

2.3. Darü's-sade Ağası

Saray görevlilerinden biri olan Darü's-sade Ağası'na "Kızlar Ağası" veya "Siyah Ağa" da denilmekteydi. Görevi Harem-i Hümayun nezareti olduğundan kendisi için Harem Ağası tabiri de kullanılırdı.⁶⁸² Haremeyn'e her sene gönderilen surre töreninin başında Kızlar Ağası bulunurdu. Kızlar Ağasının görevinden azledilişi veya devam edişi bu tören esnasında belli olurdu. Kızlar Ağası surre devesi üç defa meydanda dolaştırılırdı. Üçüncü defa sonunda padişah, devenin Evkaf Nazırına teslimini emretmez ise Kızlar Ağası'nın görevine son verildiği anlamına gelmekteydi. Ama eğer teslim gerçekleşir ise görevinin devam ettiği anlamına gelirdi.⁶⁸³

Kutsal mekânlara gönderilen sürrelerin kime verileceği ve ne miktarda dağıtılacağına bilgisi olduğu defterler Darü's-sade Ağası Haremeyn evkafı müfettişi mühürleriyle hazırlanırdı. Surre eminine hil'at⁶⁸⁴ giydirilmesi ve Kâbe anahtarlarının karşılanması merasimleri yine Darü's-sade Ağasının nezaretinde yapılırdı.⁶⁸⁵ Gönderilen surre defterlerinin en arkasında Şeyhülharem ile birlikte Darü's-sade Ağası'nın da mührü bulunurdu.

2.4. Darü's-sade Yazıcısı

Darü's-sade Ağalarının yazı işleri ile ilgilenen görevlidir. Haremeyn vakıflarına ait işleri de yapmakla görevli olan yazıcıların hizmetinden olan başka yazıcılar da vardır.⁶⁸⁶ Tarih-i Raşid'de bu görev ile ilgili şöyle bir bölüm yer almaktadır; "*Darü's-saaadetü'l-şerife ağası*

⁶⁸¹ Salahaddin Bey, A. (2015). *Kâbe Yollarında Surre Alayı Hatıraları*. (Yayına Haz. İ. Kara- Y. Çağlar). İstanbul: Dergâh Yayınları, 29-31.

⁶⁸² Alkan, M. (2014). "Osmanlı Devletinde Merkez Teşkilatı". T. Gündüz. (Editör). *Osmanlı Teşkilat Tarihi*. Ankara. Grafiker Yayıncılık, s., s. 76.

⁶⁸³ Atalar, a.g.e., 2015, 215.

⁶⁸⁴ Osmanlıda hil'at giydirmeye geleneği hanedanın devamı ve ona bağlılığı göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu açıdan devletin maddi bakımdan zor zamanlar geçirdiği vakitlerde bile hil'at giydirmeye işlemleri yapılmıştır. Bu merasim, özellikle dini törenler ve surre-i hümayun gibi şenliklerde yapılmıştır. Tekin, Z. (2002). "Osmanlılarda Kürk Kullanımı". *Türkler*. (10. Cilt. s. 644-649). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

⁶⁸⁵ Altındağ, Ü. (1994). *Dârüssaâde*. (9. 2-3). İstanbul: DİA.

⁶⁸⁶ Pakalın, OTDS., c.I, 1971, 403.

yazıcısı olan Sarı Mehmed Efendi iktiza-i vakti ve hal ile merü'-i erbâb-ı devlet ve namedar-ı midan şan ü şöret olmağla irade-i hazret-i asafiye bina-i Haremeyn-i Şerifeyn muhasebeciliği ile ihrac olundu.”⁶⁸⁷

2.5. Şeyhülharem

Harem-i Şerif’de halife tarafından görevlendirilen kişiye denir. Bu şahıslar Mekke’de Osmanlı padişahlarının temsilciliğini yapan kişilerdi. Ağırlıklı olarak hac ve surre ile ilgili işlerin düzenlenmesi ile ilgilenirlerdi.⁶⁸⁸ Bunların yanında ağaları atamak ve azletmek ile bunlar arasında disiplini sağlamak Şeyhülharem’in göreviydi. Bu ağalar ile ilgili davalara bakmak bu görevin mühim bir bölümünü oluşturuyordu. Her yıl resmi fonlardan ayrılan para, padişahın yerine hac vazifesini eda eden Medinelilere verilir, bu görevin uygun şekilde yerine getirilmesini Şeyhülharem denetlerdi. Bazı zamanlar Medine’ye gönderilen paraların hak sahiplerine ulaşmadığı ile ilgili şikâyetlerin gelmesi üzerine Şeyhülharem gerekeni yapmakla görevliydi. Ayrıca Yanbu limanına gelen tahılların Medine’ye gelmesinde ve şehir halkına dağıtılması yine Şeyhülharem’in görevleri arasında yer almaktaydı.⁶⁸⁹ Darü’s-sade Ağası gibi Şeyhülharem’in de surre defterlerinin arkasında mührü bulunurdu.

2.6. Müjdecî

Her sene Hicaz’a gönderilen surrenin sağ salim bir şekilde vardığını ve görevleri bittikten sonra tekrardan döndüklerini padişaha haber veren kişidir. Haccın önemli aynı zamanda güzel bir vazife olması ve bu güzel haberleri vermesinden dolayı bu görevliye müjdecî denilmiştir. Bu görev için birinci ve ikinci müjdecî olarak iki kişi görevlendirilir, bunların başındaki kişiye de müjdecî başı denilirdi.⁶⁹⁰ Bu görevliler ellerindeki hatt-ı hümayun ile İstanbul’dan Şam’a hac kfilesi ile gidip bu hatt-ı hümayunu Şam valisine verirlerdi. Şam valisi de kendilerine 20-25 mekkari deve verip, yaptıkları masrafları da Şam valisinin

⁶⁸⁷ Raşid, a.g.e., 1282, 114.

⁶⁸⁸ Güler, a.g.e., 2011, 62.

⁶⁸⁹ Faroqhi, a.g.e., 1995, 170.

⁶⁹⁰ Atalar, a.g.e., 2015, 200.

hesabından görürdü. Müjdecilere gereken yardımın yapılması ile ilgili payitaht tarafından Mekke-i Mükerreme Emirine ve Şeyhülharem'e mektuplar da yazılırdı.⁶⁹¹

Haccın hayırlı bir şekilde tamamlanmasından sonra müjdecibaşılar Mekke Şerifinden duanname adıyla Türkçe ve Emirül Haccdan mektuplar alıp dönüş yolunda hiçbir durakta beklemeden bu güzel haberi padişaha iletirdi. Sultan Ahmed Camii mevlid alayında Rebiyülevvelin 12 inci günü mevlidcinin

“Geldi bir akkuş kanadiyle revan

Arkamı sıvadı kuvvetle heman”

demesiyle, Padişah ayağa kalktığı esnada müjdeci başı huzura kabul edilir ve Mekke Emirinin namesi takdim edilirdi. Bu esnada Mekke'den getirilen hurmalar padişaha ikram edilirdi. Bu şekilde tertiplenen merasim sona ererdi. Saray peykerlerinden seçilen müjdecibaşılar, 1826 senesi itibariyle gönüllü ağalar ve silahşörlerinden tayin edilmeye başlanmıştı. İlerleyen yıllarda telgrafın umumileşmesinden sonra müjdecilik görevi kaldırılmıştır.⁶⁹²

2.7. Nakıb ül Eşraflık (Nakibüleşraf)

Bu terim Memlûklerde olduğu gibi Osmanlı'da da kullanılmıştır. Osmanlı'da bu görev ilk zamanlar müstakil olmasına rağmen daha sonra ilmiye teşkilatına bağlanmıştır. Haremeyn bölgesinin Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra buradaki insanların huzur içinde yaşamlarını sürdürmeleri maksadıyla Nakibüleşraflık müessesesi ihdas edilmiştir. Osmanlı'daki ilk Nakibüleşraf ise Seyyid Ali Netta bin Muhammed'dir. Nakibüleşraf Hz. Peygamber soyundan gelen Seyyid ve Şerif'lerin amiri olmakla beraber, bunlarla ilgili silsilenamelerin tutulmasıyla da ilgilenmiştir. Bunlardan başka Nakibüleşraf'ın yardımcıları da seyyid ve şeriflerin doğumlarını kaydeder ve ahlaka aykırı hareket etmemelerine dikkat ederlerdi.⁶⁹³

⁶⁹¹ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 54.

⁶⁹² a.g.e., 54-56.

⁶⁹³ Uzunçarşılı, a.g.e, 2013, 8.

2.8. Kaftan Ağası

Divan-ı Hümayunda ve vezirlerin dairelerinde bulunup memuriyet ve rütbe alan kişilere hil'at (kaftan) giydirmede görevli olan kişiye denilir. Padişah tarafından, Emire, Mekke, Medine ve Kudüs Şeyhü'l-haremlerine, Mekke ve Medine kadılarına verilecek olan hil'at, hediye ve paraları götürmek yine Kaftan Ağasının görevleri arasında yer almaktadır. Bu hediye ve paralar Kaftan Ağası tarafından surre alayının yola çıkmasından iki ay önce hazırlanıp gerekli kişilere verilir.⁶⁹⁴

2.9. Sakabaşı

Yeniçeri ocağının su ihtiyacını karşılayan görevliye denilir. Bunlar ayrıca *saka* ve *sebilci* olarak da bilinmektedir. Fakat bu dönemde asıl görevleri hac yolculuğu esnasında hacılara su dağıtmak ve onlarla Mekke'ye kadar gitmektir.⁶⁹⁵

2.10. Meşaleci

Meşaleciler gece yürüyüşlerinde ordugâhın yolunu aydınlatmak ile görevlidir. Bunların başında bir de meşaleci başı denen bir albay bulunmaktadır.⁶⁹⁶

2.11. Surre-i Hümayun Defterleri

Surre defterleri hangi yılda, nereden nereye ve ulaştığı yerde kimlere ne kadar miktarda para verileceğini gösteren bir tür armağan defteridir.⁶⁹⁷ Bu defterlerin dış enleri genelde 14-15 cm. ve boyları 40-43 cm.'dir. Sayfa sayısı olarak defterler çeşitlilik gösterebilmektedir. Kimi defterler 85 varak, kimi 50 varak, kimi ise 10 veya daha fazla varaktan meydana gelmektedir. Defterlerin kapak renkleri çeşitlilik arz edebilmektedir (kahverengi, siyah, vişneçürüğü vb.). İlk sayfada genelde padişahın tuğrası yer alır, daha sonraki sayfada ise defterin nereden nereye ve hangi tarihte gönderildiği bilgisi yer

⁶⁹⁴ Pakalın, OTDS., c.I, 1971, 610.; Atalar, a.g.e., 2015, 204.

⁶⁹⁵ Atalar, a.g.e., 2015, 211.

⁶⁹⁶ a.g.e., 214.

⁶⁹⁷ Akçakoyun, a.g.e., 1995, 12.

almaktadır. Bunun akabinde aynı sayfadan başlayarak kimlere ne miktarda surreden pay tevzi edileceği isim, meslek veya memleket bilgileriyle beraber belirtilmektedir.

Defterler genelde şu cümleler ile başlar: “Defter-i Taksimat-ı Sürre-i Şerife-i Hakaniye-i Rumiyye-i Cedide ki Berây-ı Ahali-i Mekke-i Mükerrerem-i....” Eğer defter Mekke’ye gönderiliyor ise bu şekilde başlar.

“.....Defter-i Taksimat-ı Surre-i Şerife-i Hakaniye-i Rumiyye-i Cedide ki berây-ı Ahali-i Medine-i Münevvere...” Eğer Medine’ye gönderiliyor ise bu şekilde başlar.

Surre defterlerinde çeşitli vakıf ve cemaat isimleri de yer almaktadır. Bu vakıflar, surreye pay ayıran vakıfların isimlerinden meydana gelmektedir. Cemaatler ise surreden pay alan toplulukları içermektedir. Bu cemaatlere mensup kişilerin isimleri bu başlıklar altına aldıkları surre miktarı dâhil not edilmiştir.

Surre defterlerinin sonunda ise genelde gönderilen surre miktarı toplu olarak verilir. Bazı defterlerde ise genel toplam belirtilmemiştir. Araştırmacı kendisi dağıtılan miktarları tek tek toplayarak ancak toplu bir surre miktarına ulaşabilir. Bu miktarların altından Mekke, Medine veya Kudüs Kadısı, valisi, Darü’s-sade Ağası’nın ve Beytül Haram veya Mescid-i Nebevi imamlarının mühürleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada temel başvuru kaynağı olarak ele aldığımız 1102/1691 tarihli surre defterlerinin bazılarında çeşitli derkenarlar mevcuttur. Bu durum surre payının verilmiş olduğu şahsın asıl surreyi hak eden değil hile ile bu payı elde etmiş olduğunu gösterir. Daha sonra yapılan çalışma ile bu pay gerçek sahibine verilmiş ve bu durum da bir derkenar ile açıklanmıştır. Ya da surreden pay almayı hak eden bir kişinin bu hakkından feragat etmesi için bu derkenar deftere kadı, surre memuru ve diğer surre görevlilerinin gözetiminde değiştirilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki ilk surre defteri 1009 (1600) tarihlidir. Bu tarihten itibaren bakıldığında her sene düzenli olarak surre gönderilmeye başlanmıştır. Bu durum Osmanlı’nın tarih sahnesinden yok olacağı zamana kadar devam etmiştir. Osmanlı’nın son dönemlerinde, ülkenin içinde bulunduğu olağan üstü halde dahi surre hazırlığı yapılmıştır.

Fakat bölgede devam eden I.Dünya Savaşı münasebetiyle surre gönderimi yapılamamıştır.⁶⁹⁸

Osmanlı Arşivi'nde 1009-1327/1600-1909 yılları arasına ait toplamda 4.170 adet surre defteri mevcuttur. İlk zamanlarda kutsal mekânlara gönderilen surreler tek defterlerde toplanırken daha sonraki zamanlarda bir yere gönderilen birden fazla defter tutulduğu gözlemlenmektedir. Son yıllarda tekrardan surreler tek defterde gönderilmeye başlanmıştır. Bu defterlerde surre almaya hak kazananlar, surrelerinden feragat edenler ve hacılar ile surre alayının güvenli bir şekilde yolculuklarını tamamlamaları için Arap kabilelerine verilen miktarlar yer almaktadır. Tüm bu önlemlere rağmen hacı kafilesi bazen saldırılara maruz kalmıştır. Bu nedenden ötürü 1112, 1224, 1225, 1226 ve 1227 tarihli surre defterleri arşivde mevcut değildir.⁶⁹⁹

2.12. Gönderildikleri Merkezlere Göre Surre

2.12.1. İstanbul Suresi

İstanbul'dan büyük törenlerle hazırlanıp, halkın da büyük merakla takip ettiği surredir. İstanbul sürresinin gelir kaynakları; Sultanların kişisel tahsisleri, Anadolu, Rumeli, İstanbul, Edirne, Bursa ve çeşitli eyaletlerde bulunmakta olan Haremeyn vakıflarının yıllık hasılatlarıdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan defterlerin büyük bir bölümü İstanbul surresi için hazırlanmıştır. Bu devamlılığı oluşturan İstanbul sürresinin defterleri; Hakaniye, Rumiye-i Cedide ve defterde adları yazılı vakıflar, Sultan Murad Han Türbesi vakfı, Haremeyn-i Şerifeyn ve defterde isimleri yazılı vakıflardan, Girit Serdarı Vezir Gazi Hüseyin Paşa vakfından, Sultan Üçüncü Murad'ın Validesi vakfından, Yanova'ya bağlı Şebeş ve Logos mahsulünden, Âsitane-i Sa'adet ve defterde adı geçen diğer vakıflardan, Voynuk Ahmed Ağa ve Küçük Hüseyin Efendi vakıfların.⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2010). **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi**. İstanbul, 240.

⁶⁹⁹ a.g.e., 240.

⁷⁰⁰ Güler, a.g.e., 2011, 209.

2.12.2. Şam Suresi

Şam ve Halep gibi bölgede büyük şehirler başta olmak üzere, Suriye bölgesinde Memlukler ve Osmanlılar devrinden tesis edilen Haremeyn vakıflarından sağlanan surredir. Şam surresi bazı zamanlarda ayrı olarak gönderilmesine karşın çoğu zaman İstanbul sürresi ile birlikte gönderilmiştir.⁷⁰¹

2.12.3. Mısır Suresi

Mısır surresi, deşşe vakıfları da dâhil olmak üzere, Haremeyn vakıfları ve Mısır hazinesinden yapılan yardımlar ile hazırlanıyordu. Bu surre Mısır'dan gönderiliyor ve defterde Mısır Beylerbeyi'nin, defterdarın, kethüdâ, kadıasker veya vekilinin imzası yer alıyordu. Mısır surresi bazen müstakil, bazen de İstanbul surresi ile birlikte gönderiliyordu.⁷⁰²

2.13. Surre Alayı ve Surre-i Hümayun Töreni

Geçmişten beri İslam ülkeleri ve Osmanlı tarafından Mekke ve Medine'nin kutsallığı tartışılmaz bir öneme sahiptir. Kutsal mekânlardaki imamlara, fakirlere ve dini merkezlere yardımların yapılması büyük önem arz etmiştir. Bu bakımdan her sene hac mevsimi yaklaşınca buralara çeşitli hediyelerin yanında paralar da gönderilmiştir. Yapılan bu yardımlar devlet adamlarının buradaki insanlara ve bu mekânlara olan saygılarından kaynaklanmıştır. Diğer bir husus ise İslam ülkeleri arasında yapılan yardımlar ve kutsal mekânlarının güvenliğinin sağlanması, devletler için önemli bir siyasi itibar kazandırmıştır. Tüm bunlar göz önüne alındığında Mekke, Medine ve Kudüs'e yapılan yardımlara ve gönderilen hediyelere *surre-i hümayun*, yapılan törenlere de *surre alayı* denilmiştir.

Kutsal mekânlara surre alayı gönderilmeden iki ay önce, Kaftan Ağası Mekke'ye giderdi. Buradaki Emire ve Mekke, Medine, Kudüs Şeyhü'l-Harem'lerine, Mekke ve Medine Kadılarına padişah tarafından gönderilen beş yüzer altın dağıtırdı. Bundan başka sene için yine bu görevlilere 3.000 altın, iki top kumaş gönderilir ve en önemlisi de kendilerine hil'at

⁷⁰¹ a.g.e., 209.

⁷⁰² a.g.e., 213.

giydirilirdi. Bu durum onların görevlerinde devam ettikleri ve surre alayı geldiği esnada görevlerini layıkıyla yerine getirmeleri gerektiğinin de göstergesiydi.⁷⁰³

Osmanlı'nın resmi gün ve toplantılara büyük önem verdiği yapılan önemli merasimlerde daima kendini göstermiştir. Yapılan bu önemli merasimlerden biri de surre alayı törenidir. Surre-i hümayun karadan gönderildiği dönemlerde Recep ayının 12'nci günü merasimle İstanbul'dan yola çıkartılırdı. Fakat daha sonra denizden gönderilmesine karar verildikten sonra, mesafenin kılmasından ötürü, Şaban ayının 15'inde surre-i hümayun gönderilmiştir.⁷⁰⁴

Recep'in 11'inde Darü's-sade Ağası (D.A.) ve Kethüda tarafından Reisülküttap, Defterdar ve Nişancıya tezkireler gönderilirdi. Ayrıca surre-i hümayunu Kireç İskelesi'nden Üsküdar'a taşımak maksadıyla seher vaktinde tersaneden bir çektiri hazır bulundurması için Kaptan Paşa'ya bir emir yazısı gönderilirdi.⁷⁰⁵ Saraydan surre çıkarılacağı esnada yapılan törenler için çadır mehterlerinin de rolü önemliydi. Bu bakımdan törenden birkaç gün önce yazıcı efendi bu durumu Mehterhane-i Âmir'e bildirir ve gerekli perde ve çadırlar getirilip hazırlanırdı.⁷⁰⁶

Davetliler sarayda D.A.'nın divanı topladığı yerde beklerler ve Ağa geldikten sonra Mekke Emiri'ne gönderilmesi gerekli olup daha önceden Sadrazam huzurunda mühürlenmiş olan name-i hümayun D.A.'na verilirdi. Bu esnada gelen davetlilere de hil'atler giydirilirdi. Bu esnada hazırlanmış olan surre-i hümayun defterlerini D.A. yazıcısı ile Haremeyn müfettişi mühürler, Defterdar da imzası yerine kuyruklu işareti koyup daha sonra Nişancı tarafından tuğra çekilirdi. Bundan sonra Reisülküttap'tan name-i hümayunu alan D.A. hareket etmeye başlar, bu esnada da davetliler yemeklerini yerlerdi. Surre alayı da alay meydanında Kubbealtı karşısında kurulmuş olan çadıra gidip padişahın gelmesini beklerlerdi.⁷⁰⁷

⁷⁰³ Atalar, a.g.e., 2015, 113.

⁷⁰⁴ Ateş, a.g.m., 1981, 118.

⁷⁰⁵ Pakalın, OTDS., c.III, 1971, 403.

⁷⁰⁶ Alıkcı, D. (2002). "Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri". *Türkler*. (9. Cilt. s. 875-886). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

⁷⁰⁷ Pakalın, OTDS., c.III, 1971, 280-281.

Divan-ı hümayun çavuşlarının alkışları eşliğinde Babüssaâde kapısından çıkan Padişah, Kubbealtı önüne inip Nişancının yerine otururdu. Bu olaydan sonra harem ağalarının omuzlarında taşınan keseler ile bunların tutulduğu defterler ve Mekke Emiri'ne verilecek olan name-i hümayun Padişah'ın gözetiminde D.A.'na verilirdi. Kubbealtı karşısındaki çadıra götürülen keseler sayılır, defterlerin zarfları da muhtarlar ile mühürlenirdi. D.A. name-i hümayunu daha sonra silahdar ağaya verir, o da Padişaha takdim ederdi. Mühürlenmiş zarflar ve sayılan keseler de D.A.'na teslim edilirdi. Bu emanetler D.A. tarafından çadıra götürülürken Surre Emni tarafından karşılanırdı. Surre Emni'ne ve sakalara hil'atler giydirilir, ayrıca D.A. da kürk giymek için Padişahın huzuruna davet edilirdi. Bu törenleri takiben Mirahur, kethüdanın elindeki mahmil-i şerif devesini alarak alanda gezdirmeye başlardı.⁷⁰⁸ Bu esnada selatin şeyhleri her biri başka başka sureler okurlar, Müezzinler ise Mevlit'ten Hz. Peygamberin yüceliğini anlatan bölümleri okurlardı.⁷⁰⁹

Mirahur deveyi dolaştırdıktan sonra onu D.A.'na teslim eder, ağa da mahmil-i şerif devesini birkaç defa dolaştırdıktan sonra devenin gümüş yularını Surre Eminine, ibrişim yuları da Sakabaşı Ağasına teslim ederdi. Daha sonra D.A. Kubbe-i hümayuna doğru birkaç adım gidip padişahın karşısında yer öperdi. D.A.'larının birçok defa azil ve ibkaları bu esnada olurdu. Müezzinler tekbir ve tehlil getirirken D.A. ve Haremeyn ağaları dışı devenin önünde orta kapıdan dışarı çıkıp atlarına binerlerdi. Alay düzeni sağlanmasından sonra, önce kılavuz çavuş, arkasında divan çavuşları destar ve telleriyle, kapıcıbaşı ağalar selimi sarık, ferace ve divan bisatlı atlarıyla, Haremeyn hademeleri mücevveze kavuklarla, müfettiş efendi örfi kavuk ve muvahhidi kürk ile ve rütbelerine göre belirli bir sıraya dizilirlerdi. Bunlara Hazinedarbaşı, Babüssade Ağası ve D.A. da katılırdı. Mahmil-i şerif devesi ve surre alayı hastalar kapısı önüne gelince burada dualar edilirdi. Hazinedarbaşı, Babüssade Ağası ve D.A. buradan geri dönerlerdi. Alayın geri kalanı düzenli bir şekilde Bab-ı Hümayundan çıkarak Alay Köşkü altından geçerlerdi. Hoca Paşa'ya gelindikten sonra oradan Bahçekapısı yoluyla Kireç İskelesi'ne oradan da tekrar dualar edilerek hazır

⁷⁰⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., 2013, 36-37.

⁷⁰⁹ Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., 1995, 59.; Öztuna. Y. (1979). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar- Büyük Türkiye Tarihi*. (Üçüncü Baskı, 14) İstanbul: Ötüken Yayınları, 20-23.

bulunan Çektiri'ye girilerek Üsküdar'a geçilirdi. Üsküdar'da Çektiri beyine Surre Emni tarafında hil'at giydirildikten sonra kara yoluyla Hicaz'a geçilirdi.⁷¹⁰

Surre alayı Üsküdar'a geldiği vakit İbrahim Ağa Çayırı Mescidi mevkiinde tekrardan tertip olunurdu. Her sene buradan surre kalktığı vakit dualar okunur ve yolcular da buradan akrabaları ile vedalaşırdı. Bu bakımdan burasının ismi *Ayrılık* olarak da ün kazanmıştı. Bu mahalden az ötede *Söğütlü Çeşme* denilen mahalleye dahi *Ayrılık Çeşmesi* denilmekteydi.⁷¹¹

Bu geçişler esnasında Padişah ve görevlilerin dışında halktan insanlarla da gerçekleşen bu Surre Alayı törenini büyük bir merak ile takip etmekteydiler. Ahmet Salahaddin Bey yazmış olduğu hatıradada, o derece bir kalabalık ki, nerdeyse insanların birbirlerinin ezecekleri gibi bir görüntü içinde olduklarını belirtir.⁷¹² Surre alayı ile birlikte istedikleri takdirde hali vakti yerinde olan insanlar da yardım gönderebilmekteydiler. Bu yardımlar Evkaf Nezareti tarafından halktan toplanır, bir yüzünde gönderenin, diğer yüzünde ise alacak olan kişinin adresi yer alırdı. Bu yardımlar meşinden yapılan "ferişet" çantalarına konulurdu. Kişi elinden geldiği kadar miktarda buraya para koyar, dönüşte ise kendisine bu çanta içinde zemzem, kına, ödağacı, hurma, akik yüzük, gümüş basur halkası vb. şeyler gönderilirdi.⁷¹³

2.14. Surre Alayı Güzergâhı (Hac Yolu)*

Yollar, üzerlerinde veya yakınlarında bulunan toplumlar, kültürler, devletler ve bu devletlerin ekonomi ve siyasetleri hakkında bilgiler sağlamaktadır.⁷¹⁴ Osmanlı toprakları içinde bulunan önemli yollar ve güzergâhlar birçok açıdan önemli bilgiler açığa çıkarmaktadır. Bu yolların başlangıç noktalarından başlayarak, geçtikleri yerler ve sonundaki bitiş noktaları, araştırmamızın bu bölümü açısından önemlidir.

* Surre Alayı'nın yolu aynı zamanda Hac Yolu'dur. Bu bakımdan her iki sözcükte yeri geldiğinde birbirlerinin yerine kullanılacaktır.

⁷¹⁰ (1985). "Surre Alayı". *Tarih ve Toplum*, (18), 377.

⁷¹¹ Hafız Aksarâyî, H. (1281). *Hadikatü'l-Cevâmi*. (Cilt 2). İstanbul: Matba-i Amire, 242.

⁷¹² Salahaddin Bey, a.g.e., 2015, 36.

⁷¹³ Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., 1995, 62.; Pakalın, OTDS, c.III, 1971, 282.

⁷¹⁴ Stoianovich, T. (1999). "Osmanlı Hâkimiyetinde Via Egnatia"., E. A. Zachariadou. (Editör). *Sol Kol-Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia*. Birinci Baskı. Ankara. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 225.

Yollar ve yol sistemi, geçmiş çağlardan başlayıp bugüne kadar devletler için önemli bir yer teşkil etmenin yanında, ticaret, askeri güzergâh ve diğer sosyal amaçlı yolculuklar için de tartışılmaz bir öneme sahiptir. Bu açıdan bakıldığında çok geniş sahalara yayılmış olan Osmanlı sınırları içinde ülkenin her tarafına ulaşan yolların merkezi İstanbul olup Anadolu ve Rumeli yönlerinde üç ana kola ayrılmıştır.⁷¹⁵ Bu yollar sağ, sol ve orta kol olmak üzere üç ana güzergâh ve bunlara bağlı tali yollardan meydana gelmektedir. Bunlardan Anadolu sağ kolu, Üsküdar, Eskişehir, Akşehir, Konya, Adana, Antakya ve Halep'e; Orta kol, Üsküdar, Gebze, İznik, Sapanca, Geyve, Hendek, Ayaş, Düzce, Bolu, Hacıhamza, Merzifon, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Malatya ve Diyarbakır'e; Sol kol, Üsküdar'dan Merzifon'a kadar orta kolu takip ederek bu noktadan sonra Karahisar'ı Şarki, Bayburd, Tercan, Erzurum ve Kars'a gitmektedir. Rumeli'de ise sağ kol, İstanbul, Kırklareli, Aydos, Prevadi, Babadağ, İsakçı, Akkerman ve Özi'ye; Orta kol, İstanbul, Silivri, Çorlu, Edirne, Filibe, Sofya ve Belgrad'a; Sol kol, İstanbul, Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Keşan, Gümölcine, Selanik ve Yenişehir'e gitmektedir.⁷¹⁶

2.14.1. Kara Yolu

Osmanlı 1517'de Hicaz'ın yönetimini Memlûkler'den aldıktan sonra bütün İslam dünyasını ilgilendiren hac organizasyonunu üstlenmiş oluyordu. İmparatorluğun başkenti İstanbul, Haremeyn'e uzak bir noktada yer almasına rağmen deniz ve kara yolu ile bağlantısı mevcuttu. Bu bağlantılarda ön plana çıkan iki merkez vardı, Şam ve Kahire. İstanbul-Kahire güzergâhı üzerinde deniz yolu önem kazanmışken, Şam'dan başlayarak güneye doğru giden İstanbul-Mekke kervan yolu, uzun olmasının yanında elverişli bir hattı takip ederek Hicaz'a ulaşıyordu.⁷¹⁷ (Bkz. Resim 3)

Surre-i Hümayun 1517'den 1864 yılına değin kara yoluyla, katır ve develerle nakledilirdi. Bu yol takip edildiği vakitler Recep'in 12'sinde kafile Üsküdar'dan yola çıkarak, günde yaklaşık 50 km. yol alırdı. Çünkü menzillerin arası yaklaşık bu kadar mesafe olacak şekilde

⁷¹⁵ Halaçoğlu, Y. (2004). *Menzil*. (29. 159). İstanbul: DİA.

⁷¹⁶ Halaçoğlu, Y. (1981). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar". *Osmanlı Araştırmaları*, (2), 123.

⁷¹⁷ Özcan, A. (1996). *Hac*. (14. 400). İstanbul: DİA.

hazırlanmıştı.⁷¹⁸ Surre Alayı İstanbul'dan çıktıktan sonra Gebze mutasarrıfına bir ferman yazılıp, hacıları nerede karşılayıp, nereye kadar onlara eşlik edeceği emredilirdi. Gebze valisi, hacıların yolculukları esnasında geçecekleri kazalardaki sipahi, silahtar, yeniçeri ve tüfekendaz ile erlerini alarak Akşehir'e kadar sağ salim gidip Akşehir valisine teslim edilmeleri emrolunurdu. Akşehir sancak beyi de kendi kazalarındaki kuvvetler ile surre alayına eşlik eder ve onları Konya sancak beyine teslim ederdi. Bu teslim ve devralmalar bir senet ile gerçekleşirdi. Konya valisi veya mütesellimi de hacı kafilesini Adana'ya götürürdü. Surre alayı Adana'dan sonra Maraş, Hama ve en son Şam valisine selamle teslim edilirdi.⁷¹⁹

Anadolu'dan gelen hacılar Şam'da konaklarken, doğu tarafından ve başka bölgelerden gelen hacı kafilesine katılarak Mekke'ye geçerlerdi. Arabistan'dan gelecek olan hacılar sahildeki yolları veya Arabistan içlerindeki kervan yollarını takip ederlerdi. İran tarafından gelecek olan hacı kafilesi Doğu Arabistan çölü yolu veya deniz yoluyla Cidde'ye, Afrika'dan gelenler karayolu ile Tur-ı Sina üzerinden Arabistan iç yollarını kullanır veya denizden Cidde'ye ulaşır ve bu noktadan Mekke'ye ulaşırlardı. Anadolu'dan gelen hacılar Şam-Mekke kara yolunu kullandıkları zaman, Şam'dan Medine'ye yaklaşık olarak 40 günde, Mekke'ye ise 50 günde ulaşırlardı. Şam'a kadar olan yolculuk gündüzleri yapılırken, Şam'dan sonra coğrafi şartlar ve güvenlik sebebiyle alay gündüzleri dinlenip geceleri yoluna devam ederdi.⁷²⁰

2.14.2. Deniz Yolu

Sanayi inkılabından sonra ortaya çıkan buharlı gemiler ile birlikte surre alayının yolu da değişmiştir. 1864 yılından itibaren Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte, Surre-i Hümayun ve hac kafilesi 1908 yılına kadar Üsküdar Paşakapısı Limanı ve İzmir'den hareket etmeye başlamıştır. Deniz yolu sayesinde ulaşım kolaylaşınca surrenin yola çıkma tarihi de şubat ayının 15'ine alınmıştır.⁷²¹ Surre alayı İstanbul Dolmabahçe Sarayı'ndan çıktıktan sonra Beyrut'a kadar uğradığı yerler şöyledir: Beşiktaş- Paşakapısı (Üsküdar)- Harem- Gelibolu-

⁷¹⁸ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2010, V.

⁷¹⁹ Atalar, a.g.e., 2015, 152-153.

⁷²⁰ Halaçoğlu, Y. (2002). *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*. Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, 66.

⁷²¹ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2010, V.

Çanakkale- Bozcaada- Midilli- Sakız- Sisam- Rodos- Kıbrıs- Beyrut. Surre alayı Beyrut'ta vali tarafından görkemli bir törenle karşılanır oradan da Şam'a geçilirdi. Burada da kafile törenle karşılanıp yine törenle Mekke'ye gönderilirdi.⁷²² (Bkz. Resim 2)

Surrenin Beyrut ve Şam'dan, Mekke ve Medine'ye sağ salim gidebilmesi ve güvenliğinin sağlanması amacıyla, Şam ve Beyrut valilerine bu hususların temini manasında ayrı ayrı fermanlar gönderilirdi.⁷²³

2.14.3. Demir Yolu

20 'nci asır İmparatorluk toprakları içinde yapılacak olan tren hattı ve özellikle Hicaz demir yolu devlet ve hacı kafilesi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Demiryolu çalışmaları için ilk hareketlenme ve yapılanma I.Abdülmecid zamanında başlamıştır. Padişahın son zamanlarında başlatılan bu hareket Abdülaziz zamanında yanlış hamleler ile devam etmiştir. Fakat Osmanlı için demir yolu yapımı II. Abdülhamid zamanında en önemli dönemini yaşamıştır.⁷²⁴

II. Abdülhamid, demiryolu yapımının askeri ve stratejik açıdan bir zaruret olduğu görüşüne hâkimdi. Ülke içinde oluşabilecek iç karışıklık veya savaş zamanında, devlet kolaylıkla bir seferberlik imkânı elde edecekti. 93 Harbi sırasında İstanbul-Filibe demiryolunun sağladığı faydalar ve Bosna-Hersek ihtilalinde demiryolu hattı bulunmayışı sonucu yaşanan zorluklar vb. sebepler II. Abdülhamid'in demir yoluna neden bu kadar önem verdiğinin göstergesiydi. Bunların yanında II. Abdülhamid için Arap Yarımadası'nın ayrı yeri ve önemi vardı. Hicaz'a yapılacak olan demiryolu hattının, Müslümanlar için kutsal şehirler olan Mekke ve Medine'ye yapılan ziyaretlerde zaman ve mesafe açısından sağlayacağı kolaylıklar tartışılmazdı. İslam Ülkeleri arasında Osmanlı'nın buralara verdiği önem ve liderlik vasfı sözde değil, gerçekleştirilecek planlar ile de kendini göstermeliydi.⁷²⁵

⁷²² Atalar, M.–Şahin, M. (2013, 1-4 Kasım). *Denizden Hacc Yolculuğu ve Surre*. 2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumunda Sunuldu, Bodrum.

⁷²³ Atalar, M. (1992). "Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi". *Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1), 124.

⁷²⁴ Atalar, a.g.e., 2015, 177.

⁷²⁵ Gülsoy, U. (1993). *Hicaz Demiryolu*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 40.

Bu düşünceler üzerine II. Abdülhamid 1900 yılında, Şam'dan başlayarak Mekke ve Medine'ye kadar uzanacak olan Hicaz Demiryolu yapımı fikrini açıkladı. Gerekli masrafların karşılanması içinde bütün dünya Müslüman'larından yardım etmeleri istendi. Bu kampanyayı başlatmak açısından sultan listenin ilk başına kendi adını yazdırdı ve kendi cebinden 50 bin lira bağış yaptı. Tren hattı için kurulacak olan şirkete bir tane bile Hıristiyan sermayenin katılmasına izin verilmedi.⁷²⁶ 1904 senesine kadar 3,5 milyon dolar ve daha sonraki süreçte de toplamda 15 milyon dolar para toplandı. Demiryolu döşemesi için teknik uzmanlar İtalya'dan getirildi, ilerleyen safhalarda Müslüman'ların iş öğrenmesiyle birlikte bu görevi Müslüman mühendisler devraldı. 1908 senesinde II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 32. yıldönümünde, demiryolu Mekke'ye kadar tamamlanmış oldu. (Bkz. Resim1) Daha sonra yaşanan Genç Türkler devrimi ve bunu izleyen olaylar nedeniyle demiryolu hiçbir zaman Medine'ye kadar ulaştırılmadı.⁷²⁷

1908'de tamamlanan demir yolu hattıyla birlikte surre artık tren ile gönderilmeye başlanmıştır. Surre bir tüccar eşyası gibi Haydarpaşa'dan yük vagonlarına yüklenerek Medine'ye kadar açılmıyordu. Bu vagonların açılmasına önlem olarak da kurşunlanıp mühürleniyordu. Hicaz demiryolu ile birlikte hacılar Şam-Mekke arasını sekiz günde gidip gelecektirdi. Böylece 10 günlük ibadet süresi ile birlikte 18 günde hac görevi tamamlanmış olacaktı.⁷²⁸

2.15. Surre Alayının Dönüşü ve Dönüşteki Törenler

Osmanlı'da hac ile ilgili gösteriler, hükümdarın konumunu, zafer kazanma yeteneğini ve hanedanın sürekliliğine vurgu yaptığı için bu törenlere önem verilir ve halkın da kolaylıkla izleyebileceği meydanlarda yapılırdı.⁷²⁹ Bu bakımdan surre alayının gidişinde olduğu gibi dönüş yolunda da Haremeyn'den başlayarak çeşitli etkinlikler düzenlenirdi. İstanbul, Şam ve Mısır sokaklarında kervanın gidiş ve dönüşünde yapılan törenler en parlak olaylardan birini oluşturuyordu. Surre alayı gidişte kullandığı güzergâhın aynısını kullanarak varacakları yere doğru yol alırlardı.

⁷²⁶ Haslip, J. (2009). *Bitmeyen Yönleriyle Abdülhamit*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 213-214.

⁷²⁷ Atalar, a.g.e., 2015, 178.

⁷²⁸ Halaçoğlu, a.g.e., 2002, 67.

⁷²⁹ Faroqhi, a.g.e., 1995, 39.

Mekke ve Medine’de dinî vazife ve surre teslimi bittikten sonra Surre Emini de Şam kervanı ile İstanbul’a dönerdi. Surre Emini kendisiyle birlikte Mekke Emiri tarafından yazılmış olan Arapça Nameyi, Name-i Hümayunun cevabı olarak hükümdar, sadrazam ve diğer devlet adamlarına getirirdi. Hac dönüşü Emin, Kartal’a gelir ve padişah tarafından Üsküdar’a gelinebileceği sadrazam vesilesiyle bildirildikten sonra Üsküdar’a gelirdi. Padişah huzuruna çıkılınca Mekke Emiri tarafından gönderilen Name önceden Türkçe’ye çevrilip padişaha arz edilirdi. Mekke Emiri, Surre Emini ile birlikte kendi adamlarıyla padişaha, sadrazam ve diğer devlet ricaline armağanlar gönderirdi. Padişahın huzurunda iken şerbet, kahve ve buhur töreni yapıp bu törenden sonra görevlilere hil’atler giydirilirdi. Bohçayı getiren görevliye bir adet şaliye kaplı kabar sincap kürk, onun yanında gelen diğer görevlilere dört hil’at, teşrifatçı, halife, kisedarâ birer tane hil’at giydirilirdi.⁷³⁰

Hacıların dönüşü esnasında Kahire’deki törende olaylar şu şekilde gerçekleşmiştir: Kahire’den önceki son durak olan Birkat’ta hac kervanı kumandanı tarafından burada bir şenlik düzenlenmişti. Askerler tüfeklerini ve toplarını ateşlemiş, havai fişek gösterisi yapılmıştı. Ertesi sabah Kahire’ye giriş yapıldığında Kahire ileri gelenleri ve mahmel en önde yer alıyordu. Valinin askerleri şehrin kapısında alayı beklemekteydi. Paşa yaklaşmakta olan tahtirevanı karşılamak maksadıyla atından indi ve mahmelin örtüsünü öptü. Geceleyin din bilginleri, dindar halk ve derviş şeyhleri Canbulat Camii’nde bulunan kervanın yanında toplandılar ve Peygamber şerifine dualar okudular.⁷³¹

2.16. Hacı Kafilesinin Güvenlik Sorunu ve Urban Eşkivalarının Saldırıları

Hadimü’l-Haremeyn-i Şerefeyn olarak Osmanlı padişahının önemli sorumluluklarından biri de Suriye ve Arabistan çölleri aşarken hacıların güvenliğini sağlamaktı. Bu çöllerin merkezden çok uzak olması da önemli bir sorun oluyordu. Basra’dan gelen hacılar Osmanlı topraklarında seyahat ediyor olmalarına rağmen çöl yolculuğu esnasında bir güven ortamı bulunmamaktaydı. Bu bölgelerde güvenliğini sağlamak maksadıyla büyük askeri birlikleri de bulundurmamak mümkün olmuyordu. Hacı kafilesine genellikle bir yeniçeri bölüğü, Suriye hacı kafilesine ise tımarlı sipahiler eşlik ediyordu. Dönem dönem bazı

⁷³⁰ Atalar, a.g.e., 2015, 183-184.

⁷³¹ Faroqi, a.g.e., 1995, 41.

bölgelerde oluşan karışıklıklarda bu asker sayıları arttırılıyordu. Fakat bu yolculuk esnasında güvenliği sağlamak amacıyla en büyük destek Urban, yani çöllerde yaşayan Bedevi Araplardan sağlanıyordu. Bu bedevilere de yapılan hizmet karşılığında para veriliyordu.⁷³² Arşivlerde görüldüğü kadarıyla sadece Bedevilere verilen parayı gösteren defterler de vardır.

Her yıl muhafız ordusu, Medine'ye üç günlük mesafeye kadar hacılara eşlik ederdi. Mısır Beyi'nin koruyuculuğu altında Afrika'dan gelen hacılar ile buluşurlardı. Bu noktadan sonra güvenliği Mısır valisi üstlenmiş oluyordu. Rumeli, Anadolu ve daha doğudan gelen hacılar da Şam'da bir araya gelip Şam valisinin himayesi altında yolculuklarını yaparlardı. Şam valisine Trablusgarp Paşası'yla onun emri altındaki Aclun ve Lecun mütesellimlerinden oluşan 12-15 bin arası Curde denilen kuvvetler eşlik ederdi. Şam'dan ayrılan kabile Medine yakınlarında Mekke Emiri tarafından karşılanır ve bu noktadan sonra alayın güvenliği Mekke Emirine devredilmiş oluyordu. Yol boyunca kabile Bedevi saldırılarına karşı toplarla beraber hareket ederdi. Alınan askeri önlemlerin yanında hacıların yol güzergâhındaki kaldırımların, yolların, cami ve mekteplerin tamirlerinin yapılması için de önlemler alınırdı.⁷³³

Osmanlı'nın hac yolu güvenliğini sağlamak amacıyla yaptığı işlerden biri de çöllerde yaşayan Bedevilerden yardım almasıydı. Bu konuda Bedeviler ile hac mevsimi öncesi devlet adına kervan kumandanı pazarlık yapardı. Yolculuk esnasında yaşanabilecek anlaşmazlıklara hâkim olması açısından ve yolculuk esnasında yeni pazarlıkların yaşanabileceğinden ötürü kervan kumandanına bu görev verilmişti. Bedeviler yaptıkları görev karşılığında devletten para alıyordu. Bazı zamanlarda bazı Bedevi liderlerine hil'at giydiriliyor ve diğer taltif nişanları da veriliyordu.⁷³⁴ Bedevilerin yaptıkları anlaşmalara aykırı hareket etmemeleri amacıyla, Bedevi Şeyhlerinin bazıları hac yolculuğu sağ salim bitene kadar gözetim altında tutuluyordu. Hac bitiminde bedevilerin anlaşmaya bağlı kalmaları sonucu kendilerine ekstra hediyeler de verilirdi.⁷³⁵

⁷³² a.g.e., 58.

⁷³³ Atalar, a.g.e., 2015, 161.

⁷³⁴ Faroqhi, a.g.e., 1995, 70-72.

⁷³⁵ Shaw, a.g.e., 1962, 249.

1680 senesinde bedevi kabilelerinden bazılarına (Şeyhü'ş-Şam, Kaba'il-âl-i, Kabile-i Vasîdat, Kabile-i Beni Sahr ve Kabile-i Gazze) urban sursesi için toplamda 23.900 kuruş verilmiştir. Fakat 1681 senesinde Ben-i Sahr ve Gazze kabilelerinin hacı kafilesine saldırmaları sonucu, onlara verilen surreler kesilmiş ve 150 kadar adamlarına zincir vurulmuştur.⁷³⁶ Yine saldırıların birinde hacılar, sayıları yaklaşık 50.000 kadar olan Bedevi Arap ile 10 gün boyunca çarpışmak zorunda kalmış ve kimisi şehit olurken kimisi de esir düşmüştü. Hacılardan çoğu da açlıktan ölümler kervanda sadece yaklaşık 150 kişi perişan halde Şam'a varabilmişti.⁷³⁷

Bedeviler 1652, 1675, 1701, 1702, 1704 ve 1710 yıllarında hacı kafilesindeki insanları öldürüp değerli eşyalarını çalmak maksadıyla ansızın hücum ettiler.⁷³⁸ Fakat bu saldırıların en şiddetlilerinden biri 1632 senesinde yaşanmış ve bu saldırı sonucu kervan neredeyse dağılma noktasına gelmiştir. Tüfeklerle saldıran Bedeviler top atışlarıyla püskürtülmüştür. Saldırı sonucu çok sayıda hacı adayı ölmüş ve kervanın 125 yüklü devesi yitirilmiştir. Her şeye rağmen sağ kalanlar hac vazifesini yerine getirip sağ salim geri dönmüşlerdir. Hacılar ve Bedeviler arasında yaşanan ağır çatışmalarından biri 1683-99 Osmanlı-Habsburg savaşı sırasında, Osmanlı'nın dikkatini Balkan yarımadasına yönelttiği vakitte yaşanmıştır. Devlet, Balkan yarımadasında meydana gelen bu önemli savaştan dolayı hacı kafilesinin güvenliğini yeteri kadar sağlayamamıştır.⁷³⁹

Suud b. Abdülaziz devrinden, Vehhabilerin güçleri küçümsenmeyecek derecede artış göstermişti. Irak taraflarına saldırmakla yetinmeyerek Mekke'yi, Medine'yi ve Cidde'yi kuşatıp zorlamaya başlamışlardı. Vehhabilerin Yenbuğ'u ele geçirmeleri ile birlikte Medine'de kıtlık baş göstermişti. Bu durum üzerine Süleyman Paşa'nın getirmiş olduğu askeri birlik ile buralar tekrardan Vehhabi tehlikesinden temizlenmişti. Vehhabi tehlikesi bu temizlemeden önce o derece artmıştı ki, 1804 senesi hac vaktinde hacılar yola çıkamamış hatta Mekke halkı bile Arafat'a çıkmaya korkmuşlardı. Bu derece güvenlik zafiyeti olmasından dolayı Osmanlı hükümeti de hacı kafilesi ile birlikte hareket edip

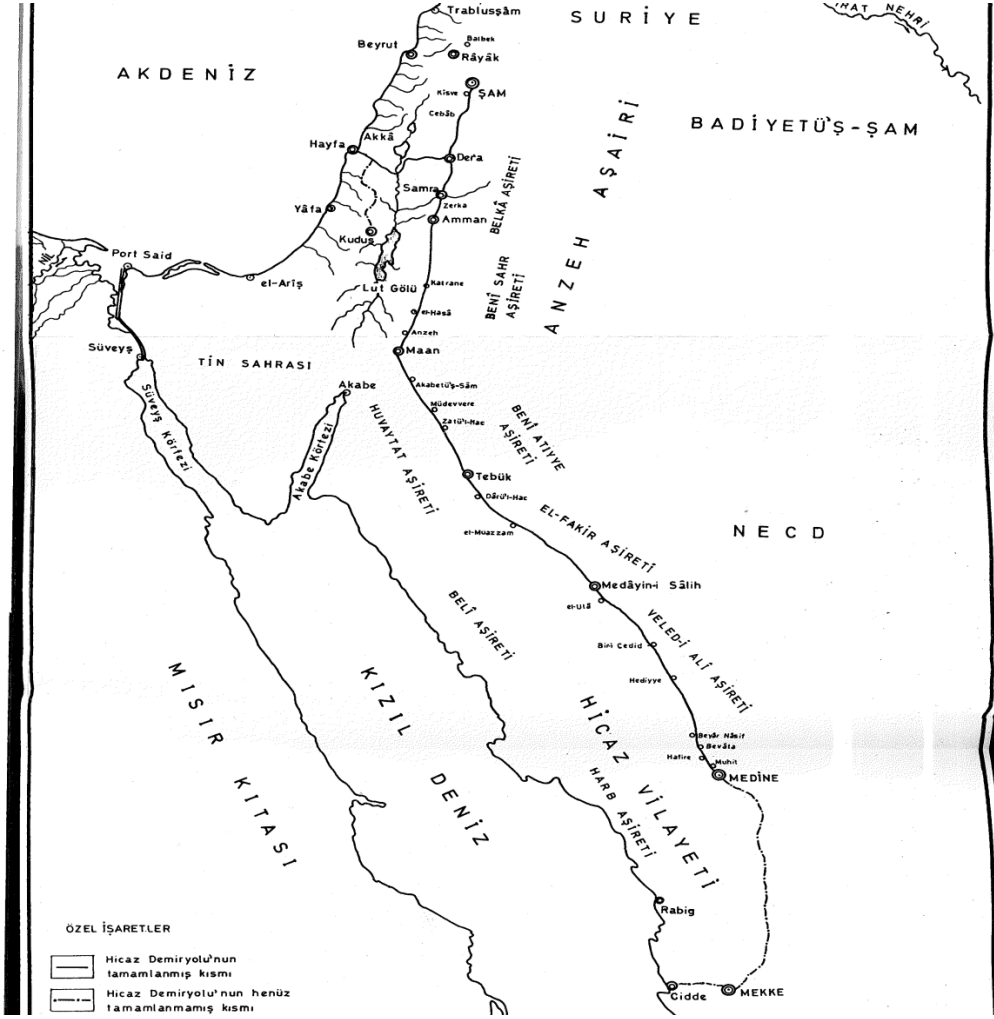
⁷³⁶ Sarı Mehmed Paşa, a.g.e., 1995, 699.

⁷³⁷ Silahdar Fındıklı, M.A. (1966). *Nusretnâme*. (Cilt 2, Sadeleştiren İ. Parmaksızoğlu). İstanbul: MEB Yayınları,83.

⁷³⁸ Sabri Paşa, E. (1992). *Tarih-i Vehhâbiyan*. (Transkripsiyon S. Çelik). İstanbul: Bedir Yayınevi, 95.

⁷³⁹ Faroqhi, a.g.e., 1995, 72-73.

kervanın güvenliğini sağlayan askeri birlik oluşturmuştu. Fakat Suud, Salih b. Salih ile gönderdiği emir üzerine kafilenin askersiz gelmesi gerektiğini daha önceden söylemiş olduğunu hatırlatarak, Osmanlı hacı kafilesini o sene hac ve tavaftan men ettiğini söylemişti.⁷⁴⁰ Bu durum Osmanlı hükümeti ve surre emini tarafından büyük bir hoşnutsuzluk ile karşılandı.⁷⁴¹

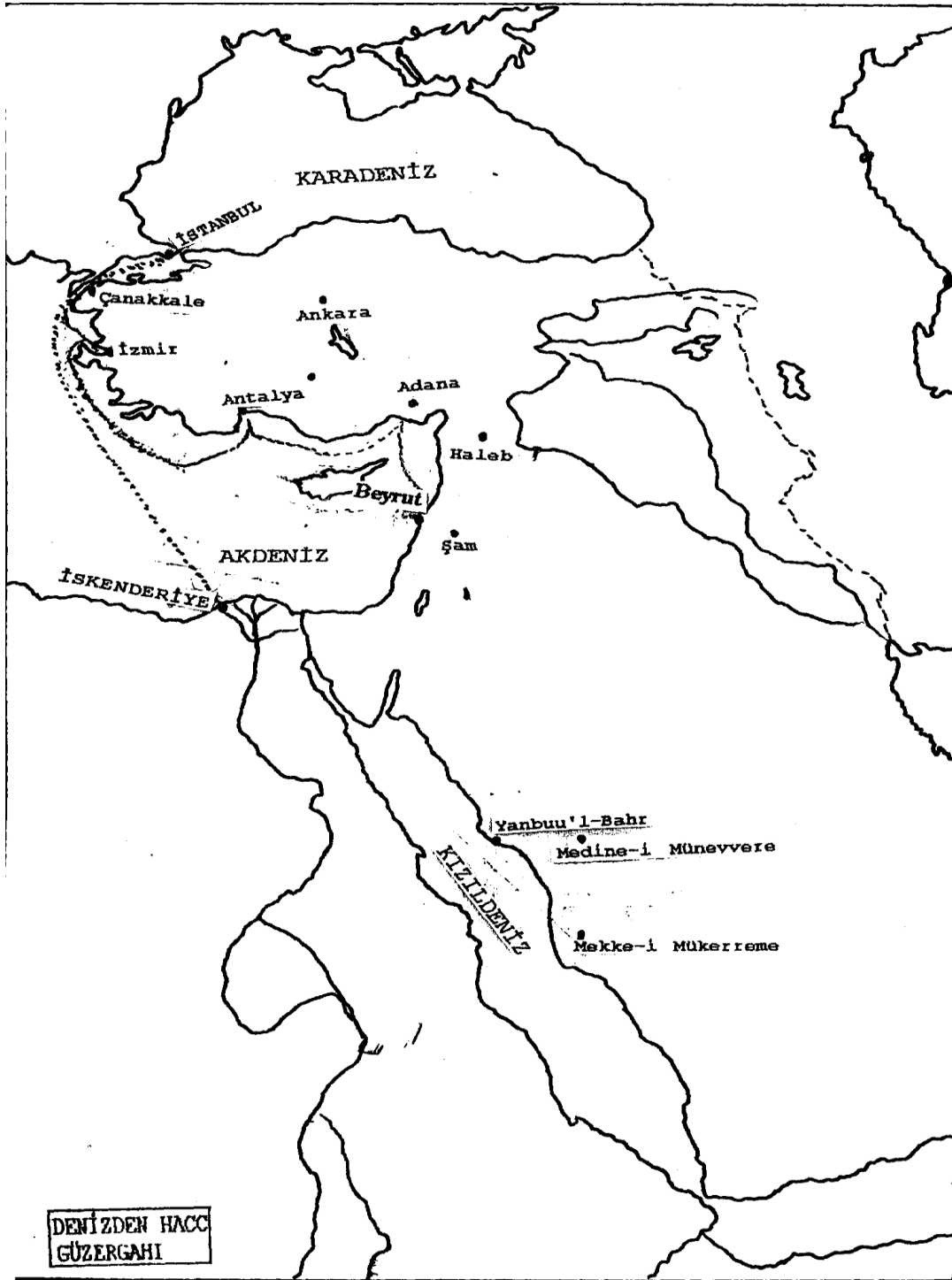

Harita 2.1. Hicaz demiryolu güzergâhı (1911)⁷⁴²

⁷⁴⁰ Ecer, A.V. (1976). *Osmanlı Tarihinde Vehhabi Hareketi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.

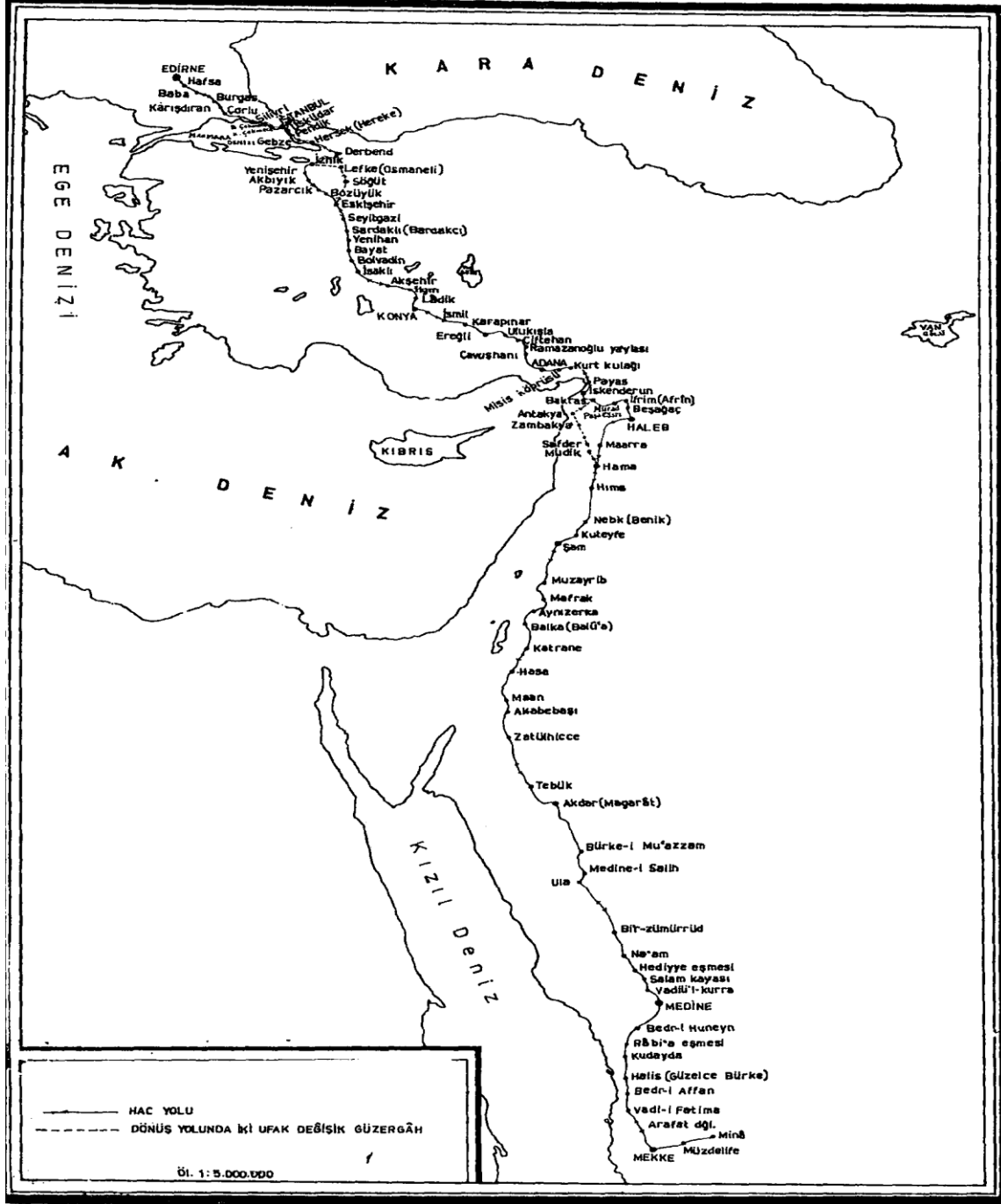
⁷⁴¹ Asım. (1153). *Asım Tarihi*. (Cilt 2). İstanbul: Müteferrika Matbaası, 123.

⁷⁴² Gülsoy, a.g.e., 1994, 306.

Harita 2.2. Denizden hac güzergâhını gösteren harita⁷⁴³

⁷⁴³ Akçakoyun, a.g.e., 1995, 421.

Harita 2.3. Hac yolunu ve konaklama noktalarını gösteren harita⁷⁴⁴

⁷⁴⁴ a.g.e., 422.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SURRE-İ HÜMAYUN DEFTERLERİNİN ANALİZİ

3.1. Defterlerin Genel Özellikleri

Haremeyn'e gönderilen sürrelerin tutulduğu defterleri iki kategoride ele almak mümkündür.

-Surrenin dağıtılacağı şahısların isimlerinin yazıldığı defterler,

-Surre gönderen vakıfların yazıldığı defterler.

Araştırma konusu yaptığımız 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444 ve 445 numaralı surre defterleri de gelirleri çeşitli vakıf, padişah ve valide sultanların hayratlarından karşılanarak hazırlanmıştır. Bundan sonraki aşamada ismi geçen vakıflardan aktarılan gelirlerin nerelere hangi amaçla verildiği ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bu araştırma yapılırken her defter ayrı ayrı kendi içinde incelenerek gönderilen miktar her aşamada ele alınırken, sonunda da toplam miktarlar ortaya konulmuş olacaktır. Defterler kronolojik sırasına göre tahlil edilecektir.

3.1.1. 436 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 436 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 54 varak olan defterin 1a, 1b, 52a ve 54 numaralı varakları boştur. Defterin bazı yerleri ise zarar gördüğünden okunamamıştır. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamını gösteren son sayfanın da bir kısmı zarar görmüş olmasına rağmen toplam surre miktarı ve mühür sahipleri hakkındaki bilgiler okunabilmektedir.

436 numaralı defter Haremeyn-i Şerifeyn, Şam hayrat sahipleri ile defterde isimleri yazılı vakıflardan paralar toplanarak Medine'ye gönderilmiştir. Gönderilen miktar, defterin ilk bölümlerinde şahıs isimlerinin altında yazılmasına rağmen, bir yerden sonra ise şahıs

isimleri altında değil sadece surreye pay ayıran vakfın isminin altında yazılmıştır. İsimlerin altında yazılan miktarlardan sonra bir de genel olarak bu şahıslara verilen toplam miktar da belirtilmiştir. Her vakfın göndermiş olduğu miktar, o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmektedir. Bu defterde ihtiyaç sahiplerine ve görevlilere dağıtılan para sikke⁷⁴⁵ olarak belirtilmiştir.

Defterde ilk sayfadan başlayarak 20 'nci varağa kadar vakıf isimlerinden ziyade cemaat isimleri ve bu cemaatlere mensup insanlara verilen surre miktarları yazılmıştır. 436 nolu defterde toplamda 3 tane cemaat ismi not edilmiş olup bunların isimleri; *Cemaat-i es-Sâdetü'l-Hüddâm be-Meşhed-i Seyyidü'l-Enâm*, *Cemaat-i es-Sâdetü'l-Mücvirîn bi'l-Medinetü'l-Münevvere ve Cemaat-i*⁷⁴⁶ *Ahaliy-i Medine-i Münevvere'*dir. 20'nci varakta bu cemaatlere verilen toplam surre miktarı 654.760⁷⁴⁷ sikke-i hasene olarak belirtilmiştir.

Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Son sayfada Darü's-sade Ağası Ahmed Ağa, Medine Kadısı Ahmed, görevli memur Abdulhalim ve Mescid-i Nebevinin İmamı Yusuf Ağa'nın mühürleri yer almaktadır.

Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu cümleler her defter için aynı olmamakla beraber Mekke, Medine ve Kudüs'e gönderilen defterlerin giriş cümleleri farklılık arz etmektedir. 436 numaralı defterin ilk sayfası zarar görmüş olduğundan giriş cümlesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Medine'ye gönderilen defterler genelde "*Defter-i taksimat-*

⁷⁴⁵ Sikke: Ağırılığı önceden ayarlanmış, üzerinde darb edip tedavülü çıkaran ve istendiğinde geri almayı taahhüt eden devletin, hükümdarın ya da resmi otoritenin simge veya yazısının yer aldığı madeni para türüne verilen isimdir. II. Ahmed dönemi sikke paraların ön yüzünde padişahın tuğrası bulunmaktadır. Sikke aynı zamanda Akçe de demektir. Akçe'nin değerini anlamamız açısından dönemin doları durumundaki Venedik dukası (frenji filori, yıldız altını) ile karşılaştırmak daha iyi bir sonuç verecektir. 1690 senesinde 1 Venedik dukası 330 sağlam, 400 çürük akçe değerindeydi. 1431 senesinde 1 duka 35 akçeye denk gelmekteydi bu iki kıyas, geçen zamanda akçenin değer kaybını gözler önüne sermektedir. II. Ahmed döneminde (1102) döneminde ilk bastırılan para 1102 tarihlidir. Bu para 0.970 ayarında olup Osmanlı altını yüz kuruş hesabıyla II. Ahmed'in Şerifi altını kırk kuruş 20 para kıymetinde olduğu 1307 yılı Darphane tarifesinden anlaşılmaktadır. Sultan İkinci Ahmed'in fındık altınlarının yüz tarafında "*Darab-ı Konstantiniye...*" ve diğer tarafında "*Sultanu'l-Bahreyn*" unvanı okunmaktadır. Tekin, O. (2009). *Sikke*. (37. 179, 184). İstanbul: DİA.; Sahillioğlu, a.g.m., 1989, 227.; Kolerkılıç, E. (1958). ***Osmanlı İmparatorluğunda Para***. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, 79, 80.

⁷⁴⁶ Defterin bi kısmı silik olduğundan dolayı cema't ismi okunamamıştır.

⁷⁴⁷ EV.HMK.SR00436/20b.

surre-i şerife-i hakaniye-i rumiyye-i cedide ki berây-ı ahali-i Medine-i Münevvere nevhallahu teâla ilâ yevmü'l-ahire der vacib-i....” cümlesiyle başlamaktadır.

Defter incelenirken surreden pay alanların meslekleri de not edilmesinden dolayı Medine ahalisinin mesleki açıdan dağılımını da gözlemlemek mümkündür. Fakat bu durum tüm Medine ahalisinin meslek grubu ve dağılımı hakkında bilgi sahibi olacağımızı göstermez. Bu bilgi sadece surreden pay alanlar çerçevesinde sınırlı kalmıştır.

3.1.1.1. Defterde İsmi Geçen Vakıflar ve Gönderdikleri Meblağlar

İslam tarihi ve medeniyetinde önemli bir hayır müessesesi olan vakıflar, VII. asrın ortalarından XIX. asrın sonlarına değin bütün İslam devletlerinde sosyal, ekonomik ve kültürel hayatta tartışılmaz bir yere sahip olmuştur. Vakfın bu derece yaygınlaşıp uzun süre devam etmesi, temelinde iyilik, şefkat, yardımlaşma ve paylaşma duygularını yatmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü İslam dini de yoksula yardım etmeyi ve paylaşmayı emrediyor. Daha da ötesi bu yardımlaşma örneklerine Peygamber ve sahabelerin de hayatlarında sıkça yer vermeleri etkili olmuştur.⁷⁴⁸ Gerek Osmanlı ve gerekse Osmanlı'dan önceki İslam devletlerinde de vakıf müessesesi önemli bir şekilde yaygınlaşıp, devlet tarafından da teşvik edilmiştir. Surre-i Hümayun geleneği ve defterleri bu vakıf sisteminin bir nevi devamı ve yardımlaşmanın, paylaşmanın en güzel örneklerini teşkil etmektedir.

Hicaz'ın Yavuz Sultan Selim zamanında alınmasına kadar kutsal bölgelere yardımlar devam etmiştir. Fakat Hicaz alındıktan sonra, Osmanlı aynı zamanda bu bölgelerin koruyuculuğunu da üstlenmiş ve surreler İstanbul merkezli olarak gönderilmeye başlanmıştır. Vakıf müessesinin İslam devletleri ve Osmanlı açısından önemine kısaca değinildikten sonra ele aldığımız defterler ile ismi geçen vakıflara ve yaptıkları yardımlara değinmekle konuya da daha da açıklık getirilmiş olunacaktır.

⁷⁴⁸ Yediyıldız, B. (2012). *Vakıf*. (42. 479). İstanbul: DiA.

Çizelge 3.1. Defterde geçen vakıf isimleri⁷⁴⁹

Vakıf İsmi	Gönderilen Miktar
Vakf-ı Merhum Müncid	9800 sikke-i hasene ⁷⁵⁰
Vakf-ı Karye el-Kusur	400 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Sinan Ağa	4000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şemseddin Mızlık/Mezlik ⁷⁵¹
Vakf-ı Merhum Şehabeddin Mızlık/Mezlik	9800 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İsa el-Kari	850 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Ali Togan	800 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Kansom el-Buhari	8800 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Safiyeddin El-Cevheri	300 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şadi Bey	1300 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Ebi Şerif El-Makdisi	400 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Seyid Mehmed El-Lahuri	3880 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Musa El-Kattan	1000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Müzahim El-İzzi	600 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Mehmed Çelebi el-Karamani	840 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şad Bey	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Vezir Murad Paşa	24572 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Nasuriddin El-Mahdud/Memdud	200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Kutbeddin	500 sikke-i hasene
Vakf-ı Kariye-i Ferha/Karha ve zalik bi-resmi kurratü's-seb'atü's-şerif beyne'l-ravzatü'l-minber an vakf-ı merhum el-Felluci	1600 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Muhibiddin el Kurkuzi ve Merhum Selman el Kurkuzi	550 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Cafer Kethüda	2500 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum El-Maliki'l-Emced	450 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İbrahim bin Müslüh	80 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İbrahim Ağa	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Sipai	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Sinan Çelebi el-Karamani	360 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İsmail bin el-Ekrem	250 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhume Asil	80 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şehabeddin	650 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Selahaddin Es-Müstevfi	300 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İlyas Kethüda	1520 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Abdulrahman İbnü'l-Efram	200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Mustafa Efendi İbn-ü İskender	1200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Yılgar	1000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Fereçşah	1500 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Alâeddin	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Hasanedin el-Bikai	1500 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Alâeddin Es-Sabuni	270 sikke-i hasene
Vakf-ı Es-Sadete'l-Hudda Aleyhim Rahmetü'l-Melikil el-Elam	1400 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Çakmak	1400 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Siraceddin	320 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Taceddin	3200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum el-Kadi Ömer bin Taceddin	360 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Taceddin El-Diran	1200 sikke-i hasene

⁷⁴⁹ EV.HMK.SR00436.⁷⁵⁰ Osmanlılarda sikke para yerine kullanılan bir tabirdir. Doğrudan para kastedildiği zaman sikke-i hasene tabiri kullanılırdı.⁷⁵¹ Bu vakıftan gönderilen yardım miktarı defterde belirtilmemiştir.

Vakf-ı Merhum Şarki Yahya Eldival	320 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Vakıf Karye-i Batran bi-Medine-i Trablus-şam	6400 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Harem Paşa	1200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Faris Etteymi	3000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Kaytiba-i el-Kâmili	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum ... ⁷⁵²	4000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhume Hadice Hatun	250 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Sidi Çavuş	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Mehmed bin Cafer	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum el-Hac Hüseyin er-Ruhi	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Derviş Paşa	54600 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şehabeddin El-Âri	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Hoca Mehmed el-Vakkad	200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Hüseyin Kethüda	480 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Hüseyin Çelebi Tezkireci	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum İbrahim Beğ İbni Şadi Beğ	10000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum ... ⁷⁵³ Ebulatif	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum el-Kadi Zeyneddin	2500 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Şemsi Ahmed Paşa	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Mahmud el-Katari	3600 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum ... ⁷⁵⁴ Mustafa Paşa	Defterin bu bölümü tahrip olduğundan okunamamıştır.
Vakf-ı Merhum ... ⁷⁵⁵ Rahmetullah ... ⁷⁵⁶ Şerifü'n-Nebevi	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Mehbeddin El-Rumi	5200 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Ali Efendi	6000 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum İlyas Çavuş	5980 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Ali Saki	120 sikke-i hasene
Vakf-ı Merhum Topal Ahmed	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı ... ⁷⁵⁷ Şam	Verilen miktar belirtilmemiş
Vakf-ı Merhum Suki Hatun	1200
Vakf-ı Merhum Pervez Paşa	Verilen miktar belirtilmemiş
Toplam	194.982 sikke-i hasene

Merhum Müncid Vakfı'ndan defterde ismi geçenlere ve El-Berh ile El-Gaziye/El-Azime köylerine de surrenden pay ayrılmıştır. Bu köylerde kimlere surre yardımı yapıldığı belirtilmemiştir. Ama kuvvetle ihtimal ki yine ihtiyaç sahiplerine veya çeşitli görevlerde bulunan kişilere dağıtılmıştır. Çünkü surrenden kimin pay alacağı öncesinden İstanbul'da belirtilir ve deftere not edilirdi. Surre görevlileri de bu deftere bağlı kalarak surre dağıtımını⁷⁵⁸ gerçekleştirmektedirler.

⁷⁵² Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵³ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵⁴ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵⁵ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵⁶ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵⁷ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan vakfın ismi okunamamaktadır.

⁷⁵⁸ Hatta bazı zamanlarda padişah özellikle surre emini veya bölge kadısına mektuplar göndererek surre dağıtımında adil olunması gerektiğini tekrar tekrar hatırlatır, aksi durumda görevlerini kötüye kullanmalar

Karye el-Kusur Vakfı ismi altında sadece gönderilen miktar belirtilmiştir. Kimlere ne kadar miktarda dağıtıldığı hakkında bir bilgi mevcut değildir.

Sinan Ağa Vakfı'ndan gönderilen surre cami, medrese veya ribatlarda Kur'an-ı Kerim okunması maksadıyla görevlilere, eğitim amaçlı olarak muallime ve bir Sebil yaptırılması amacıyla pay edilmiştir.

Merhum Şemseddin Mızlık Vakfı'ndan ne kadar miktarda para gönderildiği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat hangi amaç ile dağıtıldığı şu şekilde not edilmiştir: Haremü'ş-Şerif'in kandilleri için gaz yağı, bal mumu satın alınması ve buradaki görevli hamallara dağıtılması istenmiştir.

Merhum Şehabeddin Vakfı'ndan gönderilen para ile gül suyu alınmış ve hamallara emekleri karşılığında ücretleri verilmiştir.

Merhum Ali Togan Vakfı'ndan gönderilen para ile Kur'an okuyan görevli, Ferraşın (temizlik görevlisi), hafızlara verilmiş ve ayrıca bu paydan fakirler için yemekler hazırlanmıştır.

Merhum Safiyeddin el-Cevheri Vakfı'ndan Kur'an okuyanlara ve fakir kızlar için yapılmış olan zaviyenin giderleri için para gönderilmiştir.

Merhum Mehmed Çelebi el-Karamani/Kırmani Vakfı'ndan gönderilen paranın bir kısmı ile mevlüd-i şerif okutulmuş, diğer kısmı ise ismi geçen molla, şeyh, sadaka kayıtlarını tutan görevli ve mal koruma görevlisine verilmiştir.

Merhum Vezir Murad Paşa Vakfı'ndan dikkat çeken nokta şeyhü'l-harem şerifi'n-nebevi yani harem (Kâbe-i muazzama) yöneticisine ve müezzinine pay ayrılmıştır. Paranın geri kalan kısmı ise ferraşın ve farklı kişilere dağıtılmıştır.

mutlak suretle cezalandırılırdı. Alınan tüm tedbirlere rağmen incelenen defterlerde asıl surre sahibinin yerine başkalarının surrenden pay aldıkları gözlemlenmiştir. Fakat daha sonra bu şahıslar tespit edildikten sonra, belirtilen isim ve surre payının yanına yazılan bir derkenar ile düzeltme yapılır ve surre asıl hak sahibine teslim edilirdi.

Merhum Kutbeddin Vakfı'ndan Kur'an okuyan ve salavat-ı şerif çekenlere pay ayrılmıştır.

Kariye-i Ferha/Karha ve zalik bi-resmi kurratü's-seb'atü's-şerif beyne'l-ravzatü'l-minber an vakf-ı merhum el-Felluci Vakfı'ndan Kâbe'de Kur'an-ı Kerimi yedi farklı şekilde okuyan görevlilere surrenden pay verilmiştir.

Merhum Muhibbiddin el Kurkuzi ve Merhum Selman el Kurkuzi Vakfı'ndan defterde ismi geçen ribat'lar için surrenden pay ayrılmıştır. Bu para ile bu ribat/zaviyelerin her türlü ihtiyacı karşılanmıştır. Bunun yanında buradaki halka dağıtılması için deşişe yapımı, buğday, odun, su, bardak masraflarını ile Kur'an'ı okuyan Şemseddin ailesi, Cemaleddin ailesi erkek çocuklarının müezzinlik ve imamlik vazifesi ve son olarak da hafız olan bir kadına bu vakfın gelirinden pay ayrılmıştır.

Merhum Cafer Kethüda Vakfı payı Kur'an okuyanlara ve su ihtiyacının karşılanmasına ayrılmıştır. Kutsal topraklardaki ihtiyaç sahibi insanlara nakdi para ve yiyecek ile birlikte giyim kuşam ihtiyacı olanlara da o yönde yardımlar yapılırdı. Nitekim Merhum El-Maliki'l-Emced Vakfı'ndan gelen gelir ile fukaradan iki kişiye üst baş (gömlek) alınmış ve geri kalan para da hamallara verilmiştir. Aynı şekilde Merhum İbrahim Ağa Vakfı'ndan da ihtiyaç sahipleri için gömlek alınmış ve hamal ücretleri verilmiştir.

Merhum Sipai Vakfı'ndan Haremü's-Şerif'in kandilleri için gerekli olan gaz yağı alımı ve hamal ücreti verilmiştir. Bu hamallar zaviye, medrese, mescid veya camilerin ihtiyacı olan gerekli malzemelerin taşınması gibi işlerde çalışmaktaydılar.

Gönderilen surre paraları ile çoğu zaman yoksul halka yardımlar yapıp kutsal mekânların görevlilerine hizmetleri karşılığı para verilirdi. Fakat bazı vakıfların özellikle belirtmiş oldukları bazı farklı durumlar da olabiliyordu. Bunların birinde Merhum Sinan Çelebi el-Kırmani Vakfı sahibi gönderilen yardım için her sabah Mescid-i Nebvi'de bir sela okunması şart koşturmuştu.

Merhum Fereçşah Vakfı'ndan ihtiyaç sahipleri ve Haremü's-Şerif'in kandilleri için gaz yağı alınmıştır. Merhum Hasanedin el-Bikai Vakfı'ndan zaviyelerde ikamet edenlere, Hanefi

mezhebi Seyyidlerine, Haremü'ş-Şerif müezzinine ve Haremü'ş-Şerif hademelerine pay ayrılmıştır.

Mehmed bin Abdurrahman mescidin avizelerinin mumlarını yakmak veya kandillerin gaz yağlarını doldurmak maksadıyla ve bu mescidde görevlilerin Kur'an okumaları şartıyla kendilerine Merhum Çakmak Vakfı'ndan pay ayrılmıştır.

Merhum Alâeddin Es-Sabuni Vakfı'ndan gönderilen 270 sikke-i hasene, kutsal mekânlara hac vazifesi için gidip burada vefat eden insanların mezarlarını kazan ve kabre toprak atarak kapatmayla görevli olan insanlara pay verilmiştir.

Medine'deki kadıların başı ve Medine çevresindeki fakir fukaraya, ismi geçen 48 adet zaviyeye Merhum Harem Paşa Vakfı'nın göndermiş olduğu paranın 3/2'si, geriye kalan paranın 3/1 de Seyyidlere hizmet eden görevlilere dağıtılmıştır.

Merhum Faris Etteymi Vakfı'ndan gönderilen 3000 sikke-i hasene hissesinden Medine Baş Kadısına ve görevli hamala pay verilmiştir. Bundan başka 100 tane kadın ve erkeğe 10'ar dirhem verilmesi ve ihtiyaç sahiplerine gömlek alınması şart koşulmuştur.

Merhum Kaytiba-i el-Kâmili Vakfı'ndan Kur'an ve Hadis-i Şerif okuyanlara ve su ihtiyacının giderilmesi için para ayrılmıştır. *Merhum ... Rahmetullah ... Şerifü'n-Nebevi*⁷⁵⁹ Vakfı tarafından gönderilen paralar müezzin, hamal, ihtiyaç sahipleri ve Kur'an'ın farklı makamlarda okunmasını başkalarına öğreten görevlilere verilmiştir.

İhtiyaç sahipleri, kutsal mekân çalışanları ve dini görevlileri dışında askeri görevle vazifelendirilmiş kişilere de surrenden pay ayrılmıştır. Merhum Ali Saki Vakfı'ndan gönderilen paradan, Medine'de kale dizdarlığı yapan Ali Çavuş'a da pay ayrılmıştır.

Gerek hac kafilesinin yolculuğu esnasında ve gerekse Mekke ile Medine'nin su ihtiyacının karşılanması önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bakımdan Haremü'ş-Şerif'in su ihtiyacını sağlayan görevlilere de Merhum Topal Ahmed Vakfı'ndan gönderilen paradan dağıtılmıştır.

⁷⁵⁹ Boş bırakılan yerler tahrip olduğundan okunamamıştır.

Bu defterde ismi yazılı olup, Medine'ye surre ile birlikte para gönderen son vakıf Merhum Pervez Paşa vakfı'dır. Pervez Paşa Vakfı'ndan ne kadar miktarda para gönderildiği belirtilmese de hangi görev karşılığından verildiği not edilmiştir. Bu bakımdan Haremü'ş-Şerif'in müezzinine ve Yasin ile Tebareke surelerini okuyacak olan görevlilere pay ayrılmış, ayrıca okunan surelerin vakfın sahibinin ruhuna da hediye edilmesi istenmiştir.

Defterin genelinde toplam yardımda bulunmuş olan vakıf sayısı 74'tür. Bu vakıflardan 72'sinin kurucusu erkek, 2 tane vakfın kurucusu da kadındı. Hanım vakıfların ismi, *An Vakf-ı Merhum Hadice Hatun* ve *An Vakf-ı Suki Hatun*'dur. Hadice Hatun Vakfı'ndan 250⁷⁶⁰, Suki Hatun Vakfı'ndan 1200⁷⁶¹ sikke-i hasene yardımda bulunulmuştur. Tüm vakıfların toplamda göndermiş oldukları para miktarı 853.917 sikke-i hasenedir. Kurucusu erkek olan vakıfların toplamda göndermiş oldukları para miktarı ise 852.467 sikke-i hasenedir.⁷⁶²

Çizelge 3.2. Defterde kayıtlı meslek grupları ve unvanlar⁷⁶³

Meslek veya Unvan	Sayı	Alınan Toplam Para
Hattab ⁷⁶⁴	38 kişi	9.433 sikke-i hasene
Kadı	25 kişi	3.716 sikke-i hasene
Hatib	20 kişi	5.920 sikke-i hasene
Hafız	15 kişi	4.380 sikke-i hasene
Fakih (Âlim)	15 kişi	3.340 sikke-i hasene
İmam	12 kişi	1.880 sikke-i hasene
Müezzin	14 kişi	3.668 sikke-i hasene
Hamal	13 kişi	90 sikke-i hasene
Müderris	10 kişi	7.502 sikke-i hasene
Ferraş ⁷⁶⁵	5 kişi	1.240 sikke-i hasene
Kâtib	5 kişi	4.480 sikke-i hasene
Şeyhü'l-Harem (Haremin-Kâbe'nin Yöneticisi)	2 kişi	1.160 sikke-i hasene
Sakî ⁷⁶⁶	3 kişi	1.120 sikke-i hasene
Sükkeri ⁷⁶⁷	3 kişi	1.660 sikke-i hasene
Çavuş	2 kişi	600 sikke-i hasene
Attal ⁷⁶⁸	1 kişi	240 sikke-i hasene
Tahhan (Değirmenci)	4 kişi	1.705 sikke-i hasene
Dellal ⁷⁶⁹	1 kişi	150 sikke-i hasene
Toplam	188 kişi	52.284 sikke-i hasene

⁷⁶⁰ EV.HMK.SR00436/45a.

⁷⁶¹ EV.HMK.SR00436/51b.

⁷⁶² EV.HMK.SR00436/54a.

⁷⁶³ EV.HMK.SR00436.

⁷⁶⁴ Oduncu.

⁷⁶⁵ Kâbe'yi temizleyen görevli.

⁷⁶⁶ Su dağıtan kişi.

⁷⁶⁷ Şekerci.

⁷⁶⁸ Sirtında yük taşıyan kişi, hamal, taşıyıcı.

⁷⁶⁹ Çöldeki yol gösterici, rehber.

Defterde yapılan inceleme sonucu yukarıda da ortaya çıkan tabloya dayanılarak surrenden kişi sayısı olarak en fazla pay alan kişiler halk grubundan olup mesleği oduncu olanlar veya odun taşımakla görevli olanlardır. Oduncuların sayısı toplamda 35 olmakla beraber hepsinin aldığı toplam ücret 9.433 sikke-i hasenedir. Bu miktarın daha fazla olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü surrenden pay alan iki kişinin aldığı miktar defterin tahrip olduğu bölüme denk geldiği için okunamamıştır. Diğer bir neden ise bazılarının almış olduğu miktarın deftere not edilmemiş olmasıdır.

Kadırlara toplamda 3.716 sikke-i hasene dağıtılmıştır. Fakat defterde toplamda 15 kadıya verilen para miktarı belirtilmemiştir. Normal kadılardan başka bir de defterde 2 tane baş kadı bilgisi mevcuttur. Kuvvetle muhtemel ki en fazla payı bunlar almıştır. Bu konuda tahmin yürütülmesinin nedeni, baş kadıların ne kadar miktarda para aldıkları hakkında herhangi bir bilginin yer almamasından kaynaklanmaktadır.

Sayısı oduncu ve kadırlara göre az olmasına rağmen toplamda en çok payı alan gruptan biri hatibler olmuştur. Surrenden pay alan toplam hatib sayısı 20 kişi, toplam aldıkları para miktarı ise 5.920 sikke-i hasenedir. Bunun yanında surrenden aldıkları paranın miktarı yazılmamış olan 8 hatib daha bulunmaktadır.

Surrenden en çok pay alan gruptan biri de hafızlar olmuştur. Toplamda 15 kişi olan hafız sayısı, para olarak toplamda 4.380 sikke-i hasene almışlardır. Toplam sayıları 12 olan imamlar ise surrenden yekûn olarak 1.880 sikke-i hasene almışlardır. Fakat bir kısım imamın almış oldukları paralar not edilmemiş, sadece surrenden pay aldıkları belirtilmiştir.

Çeşitli vakıflardan, imamlara olduğu gibi müezzinlere de para gönderilmiş ve toplam surrenden pay alan müezzin sayısı 14'tür. Aldıkları toplam para ise 3.668 sikke-i hasenedir. Surrenden pay almış olmasına rağmen ne kadar miktarda para aldığı belli olmayan müezzin sayısı ise 10 kişidir.

Surrenden pay alan hamal sayısı 13 olmasına rağmen kime ne kadar miktarda para verildiği sadece iki kişi için not edilmiş ve bu da toplamda 90 sikke-i hasenedir. Geriye kalan 10 kişiye ise ne kadar miktarda para verildiği belirtilmemiştir.

Müdürlük vazifesi, her zaman olduğu gibi o dönemde de önemli bir yer teşkil etmekteydi. Toplam kişi sayısı olarak 10 kişi olmasına rağmen surreden en çok pay alanlar müderrisler olmuştur. Halka okuma yazma, Kur'an eğitim ve tefsiri alanlarında eğitici vazifesi üstlenmiş olmak, surre ile pay gönderenler içinde önemli bir yer teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır. Müderrislerin toplamda almış oldukları para miktarı 7.502 sikke-i hasenedir. Bu görevi yapıp ne kadar miktarda para aldığı belirtilmeyen iki kişi vardır.

Müdürlüklerin yanında defterde bir de medresede muallimlik görevi karşılığı surreden pay alan kişi ile ilgili bilgi vardır. Bu görevli medreseye gelenlere Kur'an okumayı öğretmekte ve bunun karşılığında kendisine Merhum Sinan Ağa Vakfı'ndan para ayrılmaktadır.

Önemli ve kutsal sayılabilecek vazifelerden biri ferraşın ve saki görevleridir. Ferraş görevindeki kişi, Kâbe'yi temizlemekle görevlidir. Bu vazife için beş kişi bulunmakta ve bunlara toplamda 1.240 sikke-i hasene verilmiştir. Üç kişinin ise aldığı miktar belirtilmemiştir. Saki görevinde ise şahıs gerek hac kervanının yolculuğu ve gerekse hac vazifesi esnasında hacılara su dağıtmak ile görevlidir. Bu vazife için de üç kişi görevlendirilmiş ve toplamda kendilerine 1.120 sikke-i hasene dağıtılmıştır.

Surreden pay alan diğer bir görevli grup da kâtiplerdir. Bunlar Haremü's-Şerif'e verilen sadakaları not ederlerdi. Defterde toplamda kâtip sayısı beştir ve bunlara toplamda 4.480 sikke-i hasene verilmiştir.

Çizelge 3.3. Defterde ismi kayıtlı zaviyeler⁷⁷⁰

Ribat Seyid Osman bin Osman	Ribat Selami	Ribat el İsfihani
Ribat Kizale	Ribast es Sebil	Ribat Mura'aa'a
Ribat Elvav	Ribat En-Nahle	Ribat Elres ⁷⁷¹
Ribat es-Seyidina Osman	Ribat Vekale	
Ribat El-emir sükkar	Ribat Katibi'l-miştirat iskanı'l-rical	Ribat Katib ??
Ribat El-rumi sükkercim	Ribat El-mahale-i İmran Han	Ribat En-nahle
Ribat El-cevabiye'l-kebir	Ribat El-meşafe	Ribat El-asıl?
Ribat El-asfahani	Ribat El-basitiye	Ribat El-cevabiye'l-safer
Ribat Hu	Ribat Es-Selemi	Ribat Er-reba'i
Ribat Mursi	Ribat ez-zeyn	Ribat el-Bağdadi
Ribat el-cedid	Ribat el-Bağdadi	Ribat Garibe
Ribat es-Seyid Hâle	Ribat es-Sebil	Ribat el-Hindi
Ribat el-Menare	Ribat el-Tahiriye	Ribat ez-zeyni
Ribat Umre	Ribat Ömer Dik	Ribat el-Mukasi
Ribat el-maseri	Ribat el-Buhari	Ribat Kerbahiye
Ribat Selami	Ribat el-Hurbilhare	Ribat el-Üsre
Ribat Vehban	Ribat Murağa	Ribat el-Bezl
Ribat el-Rumi	Ribat eş-Şehabiye	Ribat el-Verrakiye(evraklar)
Ribat el-Huddam	Ribat Makbul	
Ribat ibni Yahya	Ribat ibni Ârefe ⁷⁷²	

436 nolu defterde tutulan kayıtlardan hareketle toplamda 56 tane Zaviye kaydı yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu zaviyelerin her türlü ihtiyacı *Merhum Muhibbiddin el Kurkuzi ve Merhum Selman el Kurkuzi ve Merhum Harem Paşa* vakıflarının göndermiş oldukları paralar ile karşılanmış olduğu gözlemlenmektedir.

⁷⁷⁰ EV.HMK.SR00436.

⁷⁷¹ Buraya kadarki zaviyelerin giderleri *Merhum Muhibbiddin el Kurkuzi ve Merhum Selman el Kurkuzi* vakfı tarafından karşılanmıştır.

⁷⁷² Buraya kadarki zaviyelerin giderleri *merhum Harem Paşa* vakfı tarafından karşılanmıştır.

Çizelge 3.4. Defterde ismi geçen mezhepler⁷⁷³

Hanefi	7 kişi
Maliki	9 kişi
Hanbeli	4 kişi
Toplam	20 kişi

Surrenden pay almış olanların hepsinin mezhebi belirtilmemiştir. Fakat bazı yerlerde şahısları bir şekilde ayırt edebilmek için mezhepleri de not edilmiştir. Buradan hareketle yedi kişi Hanefi, dokuz kişi Maliki ve dört kişinin de Hanbeli mezhebine mensup olduğu gözlemlenmektedir.

Yurdunu terk ederek ibadet gayesiyle Medine-i Münevvere'ye gelen çeşitli insanlar da bulunmaktadır. Bu şahıslar ibadet merkezlerine ve özellikle Haremeyn-i Şerefeyn'e yakın yerlerde ikamet edip bütün günlerini ibadet ile geçirirlerdi. Bu insanların sürekli dua ile meşgul olmaları maksadıyla çeşitli vakıflardan bunlara yardımlar yapılmıştır. *Merhum Seyid Mehmed el-Lahuri* Vakfı da yardım da bulunan vakıflardan biridir. Toplamda mücavirlere 3880 sikke-i hasene yardımda bulunulmuştur. Aynı zamanda Medine'de mücavirler ile ilgili bir de cemaat bulunmaktadır. Bu cemaatin ismi *es-Sâdetü'l-Mücvirîn bi'l-Medinetü'l-Münevvere'*dir. Defterde yazılan bilgilere göre bu cemaate mensup olan 90 kişi mevcuttur. Hepsine surrenden ayrı ayrı pay ayrılmıştır.

Defterin son sayfasında, Darüssade Ağası, Vakıf memuru, Medine Kadısı ve Şeyhü'l-Haremin İmamı huzurunda tek tek hak sahiplerine toplamda gönderilmiş olan 853.917 sikke-i hasenenin dağıtıldığına dair mühürleri vardır. Bu toplam miktar ise üç gruba ayrılmıştır.

⁷⁷³ EV.HMK.SR00436.

Bunlar:

An-mâl ...⁷⁷⁴ evkaf-ı ...⁷⁷⁵ tamamen

654.760

An-mâl evkaf-ı ashabi'l-hayrat an yedi mütevellî Haremeyn

119.985

An-mâl evkaf-ı ashabi'l-hayrat an yedi mütevellîha

79.172

Tarih olarak da; Tahiren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102'dir.⁷⁷⁶

3.1.2. 437 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 437 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 51 varak olan defterin 1a, 1b, 44a, 47a, 51a ve 51b numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 44a nolu varaktadır.

437 numaralı defter Hâkâniye-i Rûmiye-i Cedîde, İstanbul Ermeni cizyesi ve defterde isimleri yazılı vakıflardan paralar toplanarak Mekke'ye gönderilmiştir. Bu noktada şunu belirtmekte fayda vardır, 437 nolu defterde hem İstanbul hem de Halep'ten gönderilen para miktarları vardır. İlk sayfadan başlayarak 47'nci varaka kadar İstanbul'dan gönderilen para miktarları ve bu paraları gönderen vakıf isimleri vardır. 48'inci varaktan itibaren ise Halep'ten gönderilmiş olan yardımlar yer almaktadır.

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surreyi alan kişinin ne miktarda aldığı isminin altına yazı ile not düşülmüştür. Bunun yanında bu şahısların aldığı miktarlar topluca olarak da belirtilmiştir. Her vakfın göndermiş olduğu miktar, o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmektedir. Bu defterde ihtiyaç sahiplerine ve görevlilere

⁷⁷⁴ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan ilgili bölüm okunamamaktadır.

⁷⁷⁵ Defterin bu bölümü tahrip olduğundan ilgili bölüm okunamamaktadır.

⁷⁷⁶ EV.HMK.SR00436/52a.

dağıtılan para sikke olarak belirtilmiştir. Bu defterde kayıtlı olan vakıfların bazılarının göndermiş olduğu nakdi yardımlar sikke ve para olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Bazı yerlerde ise verilen miktar guruş olarak belirtilmiştir.

Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Son sayfada Darü's-sade Ağası Ahmed Ağa, Medine Kadısı, görevli memur ve Şeyhü'l-Harem'in mühürleri yer almaktadır.

Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır; *Defter-i Taksimat-ı Surre-i Şerife-i Hakaniye-i Rumiye-i Cedide ki Beray-ı Ahali-i Mekke-i Mükerreme.*

Defter incelenirken surreten pay alanların meslekleri de not edilmesinden dolayı, Mekke ahalisinin mesleki açıdan dağılımı, surreten pay alanlara göre gözlemlemek mümkündür.

Çizelge 3.5. Defterde geçen vakıf isimleri⁷⁷⁷

Vakıf İsmi	Gönderilen Miktar	Gönderilen Miktar	Teslim-i Hasene
	Sikke- hasene	Guruş-ı Kâmil (Aded)	
Vakf-ı Merhum Muhammed Çelebi	400		
Vakf-ı Merhum Vezir Nişancı Mehmet Paşa	102		94
Vakf-ı Merhume Valide Sultan	890		
Evkâf-ı Merhum el-Hâc Mustafa Ağa	580		
Evkâf-ı Merhume Ve Mağfureleha Aişe Sultan	73		
Evkâf-ı Merhum Mağfurle Sultan Ahmed Han	2.182		
Vakf-ı Merhum Servizad Hatun	70		
Vakf-ı Merhum Sefer Ağa	5		
Vakf-ı Merhum Ahmed Ağa	7		
Evkaf-ı Merhum Fatıma Hatun Bint Merhum Mustafa Beğ	30		
Vakf-ı Merhum Muhammed Ağa		830	
Vakf-ı Merhum Hoca Resul		100	
Vakf-ı Merhume Mâh-ı Devran Hatun		9	
Vakf-ı Merhume ve Mağfurun-lehâ el-Hâce Gevher Han	115	172,5	Tamamen
Evkâf-ı Hazret-i Abbas Ağa		132	
Vakf-ı Merhum Hurşid Hatun	20		
Vakf-ı Merhum Küçük Ömer Ağa	20		
Vakf-ı der Kasaba-i Üsküp	40	40	
Evkaf-ı Merhum Abdullah Efendi	25		
Toplam	4.559 sikke-i hasene	1.283,5 guruş-ı kâmil	94 teslim-i hasene

⁷⁷⁷ EV.HMK.SR00437.

437 nolu defterde toplamda kaydedilen vakıf sayısı 19'dur. Bu vakıflardan 12 tanesinin kurucusu erkeklerdir. Geriye kalan 7 tanesinin kurucusu hanımlardır. Bunların arasında surreye en fazla nakdi yardımda bulunan vakıf Sultan Ahmed Han'ın Vakfı'dır. Sultan Ahmed Han vakfından toplamda 2.182 sikke-i hasene yardımda bulunulmuştur. İkinci olarak en fazla yardımda bulunan vakıf Merhum Valide Sultan Vakfı'dır. Valide Sultan Vakfı'ndan toplamda 890 sikke-i hasene vakfedilmiştir. Bu vakıfları sırasıyla Merhum el-Hâc Mustafa Ağa Vakfı 580 sikke-i hasene, Merhum Muhammed Çelebi Vakfı 400 sikke-i hasene, el-Hâce Gevher Han Vakfı 115 sikke-i hasene, Merhum Vezir Nişancı Mehmet Paşa Vakfı 102 sikke-i hasene, Aişe Sultan Vakfı 73 sikke-i hasene, Merhum Servizad Hatun Vakfı 70 sikke-i hasene, Kasaba-i Üsküp Vakfı 40 sikke-i hasene, Merhum Fatıma Hatun Bint Merhum Mustafa Beğ Vakfı 30 sikke-i hasene, Merhum Abdullah Efendi Vakfı 25 sikke-i hasene, Merhum Hurşid Hatun Vakfı 20 sikke-i hasene, Merhum Küçük Ömer Ağa vakf-ı 20 sikke-i hasene, Merhum Ahmed Ağa Vakfı 7 sikke-i hasene ve Merhum Sefer Ağa Vakfı 5 sikke-i hasene ile takip etmektedir.

Bazı vakıflar yaptıkları nakdi yardımları sikke yerine guruş olarak yapmışlardır. Bu şekilde yardımda bulunan toplamda dört vakıf vardır. Bunların arasında en çok yardımı yapan, Merhum Muhammed Ağa Vakfı'dır ve toplam olarak 830 guruş-ı kâmil bağışlamıştır. Bu vakfı sırasıyla el-Hâce Gevher Han Vakfı 172,5 guruş-ı kâmil, Hazret-i Abbas Ağa Vakfı 132 guruş-ı kâmil, Merhum Hoca Resul Vakfı 100 guruş-ı kâmil, Kasaba-i Üsküp Vakfı 40 guruş-ı kâmil ve Merhume Mâh-ı Devran Hatun Vakfı 9 guruş-ı kâmil ile takip etmektedir. El-Hâce Gevher Han Vakfı ile Kasaba-i Üsküp Vakfı yardımlarının bir kısmını sikke bir kısmını guruş olarak yapmışlardır.

Çizelge 3.6. İstanbul Ermeni cizyesi gönderilen miktar⁷⁷⁸

Guruş-ı Kâmil	100 aded
---------------	----------

⁷⁷⁸ EV.HMK.SR00437/46b.

Çizelge 3.7. Diğer gelirler

İsim	Ücret Cinsi	Miktar
An Mahsul-i Evkâf-ı Haremeynü'ş-Şerifeyn ba-Hatt-ı Hümayûn-ı Saadet-Makrûn	Guruş-ı Kâmil	510 aded
An Mahlûl-i (...) Evkâf-ı Haremeynü'ş-Şerifeyn	Guruş-ı Kâmil	30 aded
An Mahsul-i Ziyade-i Evkâf berây-ı Surre	Guruş-ı Kâmil	325 aded
Toplam		865 aded

Çizelge 3.8. Haleb'den gelen toplam yardım miktarı⁷⁷⁹

Sikke-i hasene	1.579
Para	13

Halep'ten gönderilen yardım toplamda 131 kişiye dağıtılmıştır. Toplam nakdi yardım miktarı 1.579 sikke-i hasene ve 13 paradır. Kimisine sikke şeklinde, kimisine ise hem sikke hem de para şeklinden dağıtılmıştır. Bu durum yaptıkları iş veya ihtiyaçlar karşılanırken harcanması gereken para tipine göre değişiklik arz etmesinden kaynaklanıyor olabilir.

⁷⁷⁹ EV.HMK.SR00437/51a.

Çizelge 3.9. Defterde ismi geçen cemaatler⁷⁸⁰

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar	
	Sikke Para	Para
Cemâat-i Tekke-i Gülşeniyye ve Hüddâm-ı Tekke-i Mezbure	96	6
Cemaat-i el-sâdâtü't-eshraf	335	38
Cemaatü'l-Ervâmü'l-Mücvirîn bi-Beledillahi'l-Harem	1.924,5	3
Cemaât-i el Eacim el-Mücvirün bi-Beledillahi'l-Emin	1.281	29
Cema'at-i An Bakiye mine'l-hüteba ve'l-Eimme	9	
Cema'at-i hüddam derece-i beytü's-şerif-i muazzama şerefetihî ta'ala	12	24
Cema'at-i ??? hüddam-ı harem	9	27
Cema'at-i Kurra-i mahfil şerif der harem-i muhterem	12	
Cema'at-i müezzinin menair el-haremü's-şerif	47	24
Cema'atü'l-ferraşin bil-haremü's-şerif	20	
Cema'atü'l-ferraşin bil-makamatü'l-erb'a	12	
Cema'at-i el-vakkadin bil-haremi's-şerifi'l-muhterem	18	
Cema'at-i Bevvabin ba bevab Haremü's-şerif	47	
Cema'at-i Ağaban haremü's-şerif muhterem	39	
Cema'at-i Seyid bin Mustafa haremü's-şerif muhterem	30	
Cema'at-i Seyid bin ebvab-ı haremü's-şerif muhterem şerüfullah t'ali	66	
Cema'at-i Ucera-i Hivatan dır Türbe-i merhum es-seyyid ebi nema bin berakat Rahimullah Ta'ali	105	
Cemaat-i el-İmamîn ve Müezzinîn bi-Mescîdü's-Selam der Taif	8	20
Cemaat-i Kurrâ-i Sure-i Feth der Hatm-i Şerif Esmâ Beyanında	27	
Cemaat-i Ubeyd/Abîd-i Uyûn Ahali-i Mekke-i Mükerrreme	136	
Cemaat-i Ubeyd/Abîd-i Ayn-ı Halîs-i Mübarek	9	
Cemaat-i Sükkân-ı Erbitâ-i Şerife der Mekke-i Mükerrreme	1.474	
Cemaat-i cüzhanan-ı mezkûrîn ki berây-ı ruh-ı merhum ve mağfurun-leh Sultan Selim Han aliyetü'r-rahmet ve'r-rıdvân der Harem-i Kâbe-i Muazzama tilavet-şöden fermude.	400	
Toplam	6.116,5 sikke	151 para

Defterde toplamda 23 adet cemaat ismi geçmektedir. Bunların arasında surrenden en fazla pay alan 1.924, sikke-i hasene ve üç para ile Cemaatü'l-Ervâmü'l-Mücvirîn bi-Beledillahi'l-Harem'dir. En yüksek miktarda pay alan 1.474 sikke-i hasene ile Cemaat-i Sükkân-ı Erbitâ-i Şerife der Mekke-i Mükerrreme ikinci, 1.281 sikke-i hasene ve 29 para alan Cemaât-i el Eacim el-Mücvirün bi-Beledillahi'l-Emin de üçüncüdür. Bunların arasında en az pay alan 9'ar sikke ile Cemaat-i Ubeyd/Abîd-i Ayn-ı Halîs-i Mübarek ve Cema'at-i An Bakiye mine'l-hüteba ve'l-Eimme'dir. Tüm cemaatlerin toplamda almış oldukları miktar ise 6.116,5 sikke-i hasene ve 151 paradır.

⁷⁸⁰ EV.HMK.SR00437.

Cüzhanan-ı cemaatleri Kur'an-ı Kerim okumakla görevli olanlardır. Bu kişiler Sultanlar ve Valide Sultanların ruhları için Kuran cüzleri okumaktaydılar. Bu derece önemli bir görev üstlenmelerinden ötürü surrenden almış oldukları paylar diğerlerine göre bazen daha fazla olabilmektedir.

Çizelge 3.10. Defterde ismi geçen zaviyeler/ribatlar⁷⁸¹

Zaviye/Ribat İsmi	Neferan	Alınan Para Miktarı-Sikke
Ribât-ı Seyyidînâ ve Mevlana Merhum(-ı) Mürûr Seyyid Şerîf Muhammed Ebu Yemenî bin Berekât	31	93
Ribât-ı Hoca Bedreddîn	21	63
Ribâtü'l-Huri el-Kâtib-i bi'l-Mescidü'l-Harem	12	36
Ribât-ı Sultan Mahmud	36	108
Ribât-ı Gelender	15	45
Ribât-ı el-Kâri Mescid-i Seyyid Berekât	18	54
Ribât-ı Seyyid Suluk el-Kâin bi's-Senîke	26	78
Ribât-ı Sultan Mahmud el-Kâin	30	90
Ribât-ı Ebulkasım el-Fenârî	28	84
Ribât-ı el-Kaffa'îye	13	26
Ribât-ı Davudiye	44	182
Ribât-ı Seyyid Ebu Yemenî Sâkinü'n-Nisâ	30	60
Ribât-ı İbn-i Ümrân Sakinü'n-Nisâ	12	36
Ribât-ı Muhammed bin Abdurrahim	13	39
Ribât-ı ...	18	54
Ribât-ı Abdülvasi Çelebi	18	54
Ribât-ı İbn-i Ümrân Sakinü'r-Ricâl	13	39
Ribât-ı Şeyh Bedreddîn el-Adilî	10	30
Ribât-ı Mücbeddîn el-Lâri	25	75
Ribât-ı el-Yemenî der uhde-i Şeyh Muhammed	17	51
Ribât-ı Kemaleddîn bin Hüseyin	27	81
Ribât-ı el-İrakî	11	33
Ribât-ı Şeyh Ali el-Münufî	16	48
Ribât-ı Sultan Kayıtbay	2	6
Ribât-ı Hund/Cüvend der Babü's-Safâ	3	9
Toplam	489 neferan	1.474 sikke

Defterde toplamda 25 adet Zaviye/Ribat kaydı bulunmaktadır. Bu zaviyelerin almış oldukları toplam sikke miktarı 1.474'dür. Bu zaviyelerde yaşayan kişi sayısı ise 519'dur ve bu kadar sayıda kişi bu gelirlerden pay almıştır. Ağırlıklı olarak her zaviyede kişi başı üç sikke düşmektedir. En fazla sikkeyi (182 sikke) alan Ribât-ı Davudiye'dir. Çünkü burada yaşayan kişi sayısı 44'tür ve bu yüzden en fazla pay buraya ayrılmıştır. En az payı alan (6 sikke) ise bünyesinde iki kişi barındıran Ribat-ı Sultan Kayıtbay'dır.

⁷⁸¹ EV.HMK.SR00437.

Çizelge 3.11. Defter geçen meslek grupları ve unvanlar⁷⁸²

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Alınan Para Miktarı		
		Sikke	Para	Guruş-ı Kâmil
Kadı	77	1.002	526	
Molla	43	374	250	139
Fakih	37	185,5	130	14
Bevvab ⁷⁸³	16	45		
İmam	12	208,5	64	
Şeyhü'l-Harem	10	78	14	14
Çavuş	10	91,5	60	
Saki	10	30		
Hafız	8	72	67	
Kethüda	8	27	85	
Ferraş	7	41		
Mücvir	7	17		205
Kutni ⁷⁸⁴	6	107	58	
Ressam	6	17		
Sebilci	5	29	14	6
Haddad	5	21,5		
Müezzin	5	18	44	35
Evliya	5	18		
Hamal	5	18		
Hattab	4	84	25	
Hannat ⁷⁸⁵	4	26		
Kaffas ⁷⁸⁶	4	20		
Naibü'l-Harem ⁷⁸⁷	4	74		
Acem	3	14,5	34	
Nazır	2	10		50
Kâtib	2	36		
Müzehhib ⁷⁸⁸	2	7		
Dellal	2	15	20	
Bedevi	1	20	14	
Müderriş	1	32		
Hazinedar	1	10		
Mesed ⁷⁸⁹	1	8		
Kennas ⁷⁹⁰	1	5		
Simgeri ⁷⁹¹	1	2		
Vaiz	1			30
Toplam	316 kişi	2.763,5 sikke	1.405 para	493 guruş-ı kâmil

437 nolu deftere göre sayısı 77 olup, toplamda 1.002 sikke ve 526 para alan Kadılar, surrenden toplamda en fazla pay alan grup konumundadır. Toplamda sayıları 43 olan

⁷⁸² EV.HMK.SR00437.

⁷⁸³ Kapıcı.

⁷⁸⁴ Pamukçu.

⁷⁸⁵ Buğday satıcısı.

⁷⁸⁶ Kafes satıcısı.

⁷⁸⁷ Harem bekçisi.

⁷⁸⁸ Tesbihçi.

⁷⁸⁹ Urgancı.

⁷⁹⁰ Süpürgeci.

⁷⁹¹ Gümüşçü.

Mollalar yekûn olarak 374 sikke, 250 para ve 139 guruş-ı kâmil alarak, surrenden en fazla pay alan ikinci gruptur. Fakat iki tane mollanın ne kadar miktarda para aldıkları defterde belirtilmemiştir. Üçüncü olarak sayıları fazla olup surrenden pay alan kişiler Fakihler olmuştur. Sayıları 37 kişi olan fakihler, toplam olarak 185,5 sikke, 130 para ve 14 guruş-ı kâmil almışlardır. Sayıları 12 olan imamlar ise surrenden dördüncü olarak en fazla pay alan gruptur. İmamlar toplamda 208,5 sikke ve 64 para almışlardır. Sayısı bir olan simgeri ise toplamda iki sikke alarak bu defterdeki meslek ve unvan grupları arasında surrenden en az pay alandır.

Çizelge 3.12. Defterde ismi geçen mezhepler⁷⁹²

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Para Miktarı		
		Sikke	Para	Guruş-ı Kâmil
Maliki	15	85	35	20
Hanbeli	11	123	63	
Şafi	6	23		
Hanefi	3	6		15
Toplam	35 kişi	237 sikke	98 para	35 guruş-ı kâmil

Deftere göre en fazla kişiyi bünyesinde bulunduran Maliki mezhebidir. Bu mezhebe mensup 15 kişi vardır ve onlara dağıtılan toplam miktar 85 sikke, 35 para ve 20 guruş-ı kâmildir. Hanbeli mezhebine mensup insan sayısı Maliki mezhebine göre az olmasına rağmen en fazla miktarda yardım Hanbeli mezhebine bağlı insanlara dağıtılmıştır. Hanbeli mezhebine bağlı insan sayısı 11 kişidir ve aldıkları toplam yardım 123 sikke ve 63 paradır. Şafi mezhebine bağlı insan sayısı 6 ve aldıkları toplam nakdi yardım 23 sikkedir. Deftere göre en az mensubu olan mezhep üç kişi ile Hanefi mezhebidir. Aldıkları toplam yardım ise 6 sikke ve 15 guruş-ı kâmildir.

⁷⁹² EV.HMK.SR00437.

Çizelge 3.13. Defter ismi geçen tarikatlar⁷⁹³

Tarikat İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Para Miktarı		
		Sikke	Para	
Kadiri	5	27	31	
Semerkandi	3	26		
Toplam	8 kişi	53 sikke	31 para	

Defterde kayıtlı toplam iki tarikat grubu olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan Kadiri tarikatına mensup 5 kişi bulunmakta ve bunlara toplamda 27 sikke ve 31 para nakdi yardım yapılmıştır. Semerkandi tarikatına ise mensup 3 kişi bulunmakta ve bunlara toplamda 26 sikke nakdi yardım yapıldığı not edilmiştir.

44. sayfada bu defter ile beraber gönderilmiş olan toplam surre miktarı belirtilmiştir. Bu miktarın usulüne göre dağıtıldığına şahit olan Darüssade Ağası Ahmed Ağa'nın, Mekke Kadısı Abdullah bin Mustafa, görevli memur Abdulhalim ve Şeyhü'l-haremin imamının mühürleri yer almaktadır. Bu çerçevede gönderilen toplam surre miktarı, 14.245, Be-cihet-i muayyene hasene: 4.481 ve Be-cihet-i gayr-ı muayyene hasene: 9.764 sikkedir.⁷⁹⁴ Bu durumda belirli bir görev karşılığında şahıslara verilen parayı belirtmek maksadıyla muayyen, herhangi bir görevi olmayıp yoksul olduğu için surrenden pay alanları da belirtmek maksadıyla gayr-ı muayyen olarak dağıtılan surre miktarı ikiye ayrılmıştır.

Defter tarih olarak da; Tahriren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102'dir.

3.1.3. 438 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 438 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 82 varak olan defterin 1a, 1b, 81a ve 82 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 71a nolu varaktadır. Çalışma konusu yaptığımız 10 tane defter arasında sayfa sayısı olarak en fazla olan defter 438 nolu defterdir.

⁷⁹³ EV.HMK.SR00437.

⁷⁹⁴ EV.HMK.SR00437/44a.

438 numaralı defter Hâkâniye-i Rûmiye-i Cedîde, İstanbul Ermeni cizyesi, defterde isimleri yazılı vakıflardan ve padişah sadakatından paralar toplanarak Medine'ye gönderilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. 71. varakda Darü's-sade Ağası Ahmed Ağa, Medine Kadısı, görevli memur ve Şeyhü'l-Harem'in mühürleri yer almaktadır.

Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır; *Defter-i Taksimat-ı Surre-i Şerife-i Hakaniye-i Rumiyye-i Cedide ki berây-ı Ahali-i Medine-i Münevvere...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surreyi alan kişinin ne miktarda aldığı isminin altına yazı ile not düşülmüştür. Bunun yanında bu şahısların aldığı miktarlar topluca olarak da belirtilmiştir. Her vakfın göndermiş olduğu miktar, o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmektedir.

Defter incelenirken surreten pay alanların meslekleri de not edilmesinden dolayı, Medine ahalisinin mesleki açıdan dağılımı, surreten pay alanlara göre gözlemlemek mümkündür.

Çizelge 3.14. Defterde ismi geçen vakıflar⁷⁹⁵

Vakıf İsmi	Gönderilen Para Miktarı	
	Sikke	Guruş-ı Kâmil
Vakf-ı Merhum ve Mağfurun Leh Sultan Bayezid Han	300	
Vakf-ı Merhum ve Mağfurun Leh Sultan Selim Han-ı Sani	400	
Vakf-ı Merhume Sofu Fatma Sultan	6	
Vakf-ı Merhum Mahmut Paşa	1.001	
Vakf-ı Merhum Cafer Paşa Mîr-i Mirân-ı Sabık-ı Cezire-i Kıbrıs ki Beray-ı Hüddâm-ı Ravza-i Mutahhara	401	
Vakf-ı Merhum Cebecibaşı Mustafa Ağa	110	
Vakf-ı Merhume ve Mağfurun Lehâ Valide Sultan Tâbet Serahâ der Üsküdar	400	
Vakf-ı Merhum Muhammed Ağa, Ağa-yı Sabık-ı Darüssaade	330	
Vakf-ı Merhum Ali Paşa	140	
Vakf-ı Merhum Mahmut Çelebi ibn-i İbrahim Paşa	38	
Vakf-ı Merhum Kilarî Mehmet Ağa an Gilmân-ı Darüssaade	12	
Vakf-ı Merhum Vezir Nişancı Mehmet Paşa	114	
Vakf-ı Merhum Kalender Paşa	200	
Vakf-ı Merhum Musa Efendi	305	
Vakf-ı Merhum Behram Ağa	62	
Vakf-ı Merhum İskender Bey	42	
Vakf-ı Merhum Reyhan Ağa	123	
Vakf-ı Merhume Âmine Hatun	189	
Vakf-ı Merhum Habîbü's-Sabâh Mustafa Ağa	90	
Vakf-ı Merhume Şems-i Ruhsâr Hatun	74	
Vakf-ı Merhume Hânî Hatun	17	
Vakf-ı Merhume Daye Hatun	85	
Vakf-ı Merhume Hümâyûn Hatun	30	
Vakf-ı Merhum Vezir Hasan Paşa	121	
Vakf-ı Merhume Servazâd Hatun	234	
Vakf-ı Merhum İbrahim bin Muhammed Hoca Sivasî	42	
Vakf-ı Merhum Küçük Sinan	100	
Vakf-ı Merhum Sefer Ağa	83	
Vakf-ı Merhum Küçük Ömer Ağa	60	
Vakf-ı Merhum Ali Paşa	120	
Vakf-ı Merhum Mahmut	20	
Vakf-ı Merhum Hüseyin Efendi	124	
Vakf-ı Merhum Ahmet Ağa	43	
Vakf-ı Merhume Mâh-i Çehre Hatun	54	
Vakf-ı Merhum Abbas Ağa	135	
Vakf-ı Merhum Serrâc Ahmet Çelebi	81	
Vakf-ı Merhum Zülfikâr Efendi Kâtib-i Sabık-ı Tersâne-i Âmire	7	
Vakf-ı Merhum Etmekçi Hüseyin	16	
Vakf-ı Merhum Serrâc Mustafa	5	
Vakf-ı Merhume ve Mağfurûn-Lehâ Hazret-i Valide Sultan Tabet Serahâ		360
Vakf-ı Mevlana Merhum Ahmet Efendi		50
Vakf-ı Merhum Hoca Resul		100
Vakf-ı Merhume Sanavber Hatun		45
Vakf-ı Merhume Feriştan Hatun		18
Vakf-ı Merhume ve Mağfurun-Leha el-Hace Gevher Han Sultan Tabet Serahâ	217	325,5
Vakf-ı Merhum Mehmet Çelebi	9	

⁷⁹⁵ EV.HMK.SR00438.

Vakf-ı Merhume Hatice Sultan	25	37,5
Vakf-ı Merhum Celalî Mustafa Ağa		25
Vakf-ı Merhum Gazi Yahya Paşa	200	180
Vakf-ı el-Hace Hazinedâr Rahime Usta	58,5	108
Vakf-ı Merhum Cafer Efendi		10
Vakf-ı Merhum Muhammed		105
Evkâf-ı Cami-i Şerif-i Ayasofya-i Kebîr der Mahmiye-i İstanbul Beray-ı Ruh-ı Şerif-i Merhum ve Mağfurun Leh Ebu'l-Feth Sultan Mehmet Han Gazi	400	
Evkâf-ı Merhum Sağır Ali Ağa		22,5
Evkâf-ı Merhume ve Mağfurûn-lehâ Handân Sultan	315	
Evkâf-ı Merhum Dalgıç Ahmet Paşa	275	
Evkâf-ı Merhume ve Mağfurûn-lehâ Valide-i Sultan	1.454	
Evkâf-ı Merhum el-Hâc Mustafa Ağa	900	
Tevzi'ât-ı Mezkûrîn an Evkâf-ı Merhume ve Mağfurûn-lehâ Safiye Sultan	485	
Evkâf-ı Merhume Ayşe Sultan	88	
Evkâf-ı Merhum ve Mağfurun-leh Sultan Ahmet Han	1.658	
Evkâf-ı Mehmet Çelebi	102	
Evkâf-ı Cami-i Şerif-i Ayasofya		371
Zevaid-i Evkâf-ı Merhum el-Hâc Osman		25
Evkâf-ı Hazret-i Abbas Ağa		120
Evkâf-ı Merhum Cevkânî Halil Ağa		11
Evkâf-ı Merhum Müteferrika Yusuf Ağa		22,5
Evkâf-ı Merhume ve Mağfurun-Lehâ Fatma Sultan	397	
Toplam	12.297,5 sikke-i hasene	1.936 guruş-ı kâmil

438 nolu defter ile birlikte toplamda yardım yapan vakıf sayısı 68'dir. Bu vakıfların yapmış oldukları toplam yardım miktarları ise 12.297,5 sikke-i hasene ile 1.936 guruş-ı kâmdir. Bu vakıflar arasında en fazla yardımda bulunan 1.658 sikke-i hasene ile Sultan Ahmet Han Vakfı'dır. İkinci en çok yardımı yapan 1.454 sikke-i hasene ile Valide Sultan Vakfı'dır. 1.001 sikke-i hasene ile Merhum Mahmut Paşa Vakfı en çok yardım yapan üçüncü vakıf konumundadır. Gönderilen miktar açısından en az yardımı yapan ise Merhum Serrâc Mustafa Vakfı'dır. Tabiki bu vakıfların göndermiş oldukları yardımlar, o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmektedir. Bazı vakıflar yaptıkları nakdi yardımları sikke olarak yaparken bazı vakıflar ise guruş olarak yapmışlardır.

Çizelge 3.15. Defterde ismi geçen cemaatler⁷⁹⁶

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar	
	Sikke	Guruş-ı Kâmil
Cemaat-i Hüddâm-ı Mescid-i Hazret-i Ebu Bekir-ı Siddik Radiyallahu Anh	54	
Cemaat-i Hüddâm-ı Mescid-i Hazret-i Ali	39	
Cemaat-i Hüddâm-ı Anbar-ı Medine-i Münevvere	582	
Cemaat-i Hüddâm-ı Ribât-ı Kethûda Kadın	67	
Cemaat-i Mevacib-Horân ez Nöbetçiyân-ı Kadîm ve Cedîd ve Mustahfızân-ı Kal'a ve Abîdü'l-Aynü'z-Zerkâ	1.690	
Be-Cihet-i Cemaat-i Eşrâf-ı Benî Hüseyin	1.500	
Cemaat-i Muallakât-ı Şerif Hasan	555	
Cemaat-i Fukahâ-i Ehl-i Medine-i Münevvere ve Sair Evlâd-ı Medine	2.809	
Cemaat-i Ağavât-ı Hüddâm-ı Harem-i Muhterem	150	
Cemaat-i Müstedîn bi'l-Haremü'n-Nebevî	717	
Cemaat-i Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere mine ehl-i Rum	1.576	
Cemaat-i Mücâvirîn min Ehl-i Kudüs ve Şam ve Halep ve Bağdat	162	
Cemaat-i Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere anü'l-A'câm	726	
Cemaat-i El-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere mine'l-Ekrâd	32	
Cemaat-i el-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere min Ehli'l-Arab	243	
Cemaat-i Ehli'l-Beyroz/Beyzor mine'l-Mücâvirîn	24	
Cemaat-i Ehl-i Mısır mine'l-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere	243	
Cemaat-i Yemânî mine'l-Mücâvirîn bi'l-Medinetü'l-Münevvere	521	
Cemaat-i (...) mine'l-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere	40	
Cemaat-i Hünûd el-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere	164	
Cemaat-i Utekâ	250	
Cemaat-i Sinâ-i Ehlü'l-Medinetü'l-Münevvere	611	
Cemaat-i Sinâ-i el-Ervâm mine'l-Mücâvirîn bi'l-Medinetü'l-Münevvere	1.239	
Cemaat-i Sinâ-i el-Hindî mine'l-Mücâvirîn bi'l-Medinetü'l-Münevvere	104	
Cemaat-i Sina-i el-Utekâ	156	
Cemaat-i cüzhanan-ı	335	
Cemaat-i Mezkûrîn an Mahsul-i Ziyade Evkâf-ı berây-ı Surre Tayin-Şode		150
Cemaat-i Mezkûrîn berây-ı Surre Tayin-Şode		337
Cemaat-i Mezkûrîn berây-ı Surre Tayin-Şode		667
Cemaat-i Mezkûrîn berây-ı Surre Tayin-Şode		760
Toplam	14.589 sikke	1.914 guruş-ı kâmil

438 nolu defterde surrenden pay alan toplamda 27 cemaat ismi not edilmiştir. Bunlar arasında 2.809 sikke ile Fukahâ-i Ehl-i Medine-i Münevvere ve Sair Evlâd-ı Medine cemaati en fazla pay almıştır. 1.690 sikke ile en fazla ikinci payı alan Mevacib-Horân ez Nöbetçiyân-ı Kadîm ve Cedîd ve Mustahfızân-ı Kal'a ve Abîdü'l-Aynü'z-Zerkâ cemaatidir. Üçüncü en fazla payı alan 1.576 sikke ile Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere mine ehl-i Rum cemaatidir. Sürreden en az payı alan cemaat ise 24 sikke ile Ehli'l-Beyroz/Beyzor mine'l-Mücâvirîn ve 32 sikke ile El-Mücâvirîn-i bi'l-Medinetü'l-Münevvere mine'l-Ekrâd

⁷⁹⁶ EV.HMK.SR00438.

cemaatidir. Tüm cemaatlere dağıtılan toplam para miktarına bakılacak olursa 14.589 sikk ve 1.914 guruş-ı kâmilidir. Bazı cemaatler paylarını sikke, bazı cemaatler ise guruş olarak almışlardır.

Çizelge 3.16. Defterde geçen meslek grupları ve unvanlar⁷⁹⁷

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Alınan Miktar	
		Sikke	Guruş-ı Kâmil
Molla	89	702,5	
Mücvir	61	365	288
İmam	40	342	72
Hatib	34	289	44
Müezzin	30	161	24
Kadı	27	354	
Hafız	25	155,5	4
Çavuş	24	309,5	45
Bevab	19	266	
Naibü'l-Harem	18	214	54
Dellal	16	108	
Kethüda	15	147	105
Müderriş	12	297	
Kâtib	11	202	15
Muallim	8	125	
Şeyhü'l-Harem	4	267,5	15
Hazinedar	3	45	
Hattât	3	91	
Kennas	3	17	
Sebilci+Saka	3	17	
Ferraş	1	20	18
Hamal	1	30	
Etibba ⁷⁹⁸	1	15	
Toplam	448 kişi	4.540 sikke	684 guruş-ı kâmil

Defterde toplamda 23 unvan ve meslek grubu not edilmiştir. Bunlar arasında sürreden en fazla pay alanlar toplamda 702,5 sikke ile mollalar olmuştur. Onları takiben 365 sikke ve 288 guruş-ı kâmil ile mücvirler ve 354 sikke ile kadılar takip etmektedir. Sürreden en az pay alanlar ise 15 sikke ile etibbalar yani tabibler olmuştur. Tüm görevli ve meslek sahiplerinin toplam sayısı 448 kişi, aldıkları toplam nakdi para 4.450 sikke ve 684 guruş-ı kâmilidir.

⁷⁹⁷ EV.HMK.SR00438.

⁷⁹⁸ Tabib.

Defterin farklı yerinde birden fazla kadının ve naibü'l-harem'in ismi ve unvanları geçmektedir. Tabloda belirtildiği gibi sayıları o kadar olmayabilir. Çünkü aynı kişiler birden fazla vakıftan pay almış olabilirler. Bu yüzden birden fazla yerde bu unvanlar geçmektedir. Bu bakımdan ismi geçen kişiler aynı şahıslar olabilir. Fakat isim olarak bu görevliler belirtilmediği için bu konuda kesin bir şey söylenememektedir.

Çizelge 3.17. Defterde ismi geçen mektebler⁷⁹⁹

Mekteb İsmi	Alınan Miktar
	Sikke
Mekteb-i Hümayûn-ı Sultanî der Nezd-i İmaret-i Hakanî	...
Mekteb-i Muallim, evlâd-ı Sinan Halife	15
Mekteb-i Etfal	12
Mekteb-i Hanefî Burciyye-i Sandal Tahtü'l-Minaretü's-Süleymaniye	...
Muallim-i Mekteb	12
Mekteb-i Malikî eş-Şehriye Mekteb-i Muhammed el-Ensârî	10
Mekteb-i Muallim	12
Mekteb-i Aherü'l-Haram	35
Mekteb-i İbrahim Efendi Defterdâr fi Hoş Hamzavî	10
Mekteb-i (...)	10
Mekteb-i İlyas bin Muhittin Abdülhammâm	10
Mekteb-i Molla Alaattin el-Larî	10
Mekteb-i Valide Sultan (...) Tezahürü'l-Medine	10
Mekteb-i Sıbyân-ı Seyyid Halid-i Velîd Radyallahû Anh	2
Toplam	148 sikke

Defterde sürreden pay aldığı anlaşılan toplam 14 mekteb bulunmaktadır. Mekteblerin hepsine toplamda 148 sikke dağıtılmıştır. En fazla payı alan Mekteb-i Aherü'l-Haram olmuştur. Bunlar arasında 2 tane mektebe ne kadar miktarda sikke verildiği belirtilmemiştir. Bu mektebler bünyesinde çalışan muallimlerin sayısı ve aldıkları miktarlar ise ayrıca belirtilmiştir. Muallimler ile ilgili detaylı bilgi 24 nolu tabloda mevcuttur.

⁷⁹⁹ EV.HMK.SR00438.

Çizelge 3.18. Defterde ismi geçen ribatlar-zaviyeler⁸⁰⁰

Ribat-Zaviye İsmi	Alınan Miktar	
	Neferan	Sikke
Ribât-ı Hazret-i Ebu Bekir-i Sıddık		8
Ribât-ı Hazret-i Ali		7
Ribat-ı Ceyyâd/Hayyad		12
Ribât-ı Karabaş		20
Medine-i Münevvere'deki Diğer Ribatlar	1.315	1.588
Zaviye-i Hümayûn-ı Sultaniye	10	100
Zaviye-i eş-Şeyh Abdülkadir el-Ceylanî		8
Zaviye-i (...)		5
Zaviye Şeyhe Zahide		4
Zaviyetü'ş-Şeyhe Şabaniye		31
Zaviye Şeyh Muhammed		6
Toplam	1.325 neferan	1.789 sikke

Defterde geçen ribat ve zaviyelerin hepsinde ne kadar insanın kaldığı belirtilmemiştir. Elde edilen bilgiler sonucunda dört adet ribat ve altı adet zaviye ismi not edilmiştir. Sadece altı zaviye ismi olması burada sadece altı tan zaviyenin varlığına delalat etmez. Çünkü ismi geçen zaviyeler sadece surrenden pay alanlardır. Bundan ötürü Medine başka zaviye ve ribatlar o dönemde olabilir. Bu mekânlara dağıtılan toplam miktar 1.789 sikke, buralarda kalan kişi sayısı ise 1.325 kişiden meydana geldiği not edilmiştir.

Çizelge 3.19. Defterde ismi geçen mezhepler⁸⁰¹

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar	
		Sikke	Guruş
Hanefi	13	151	9
Maliki	5	67	
Hanbeli	2	21	
Şâfi	1	15	
Toplam	21 kişi	254 sikke	9 guruş

⁸⁰⁰ EV.HMK.SR00438.

⁸⁰¹ EV.HMK.SR00438.

Bu defterde dört mezhebe de mensup olan insanlar mevcuttur. Bunların arasında en çok mezhebi ile birlikte not edilen toplam 13 kişi ile Hanefiler olmuştur. Kendilerine toplamda 151 sikke ve 9 guruş dağıtılmıştır. Hanefi mezhebini takiben beş kişi olan Maliki mezhebine 67, iki kişi olan Hanbeli mezhebine 21 ve bir kişi olan Şâfi mezhebine 15 sikke dağıtılmıştır. Dört mezhep mensubu kişilere yekûn olarak da 254 sikke ve 9 guruş sürreden pay ayrıldığı belirtilmiştir.

Çizelge 3.20. Defterde ismi geçen tarikatlar⁸⁰²

Tarikat İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar
		Sikke
Nakşibendi	1	30
Semerkandi	1	8
Kadirî	1	1
Toplam	3 kişi	39 sikke

Defterde 3 farklı tarikatın ismi geçmektedir. Bunlardan Nakşibendi tarikatına mensup bir kişi bulunmakta ve aldığı miktar 30 sikkedir. Semerkandi tarikatına mensup olan bir kişiye 8 sikke ve Kadirî tarikatına mensup olan diğer bir kişiye de 1 sikke verilmiştir. Bu üç kişiye surrenden toplamda ise 39 sikke ayrılmıştır.

438 nolu defter ile birlikte Medine halkına ve buradaki kutsal mekânların bazı görevlilerine surre alayı ile birlikte gönderilmiş olan surre miktarı 71'inci varakta belirtilmiştir. Bu bağlamda Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde toplamda 42.706 sikke hak sahiplerine dağıtılmıştır. Gayr-i muayyene 29.625 ve muayyene 13.081 sikkedir. Defter Tahiren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸⁰³

3.1.4. 439 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 439 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II.

⁸⁰² EV.HMK.SR00438.

⁸⁰³ EV.HMK.SR00438/71a.

Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 12 varak olan defterin 1a, 1b, 11b ve 12 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 11b nolu varaktadır.

439 numaralı defter Girid Serdarı Vezir Hüseyin Paşa Vakfı'ndan gönderilen yardım ile hazırlanıp Medine'ye gönderilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i taksimat-ı surre-i cedide an evkaf-ı merhum Hüseyin Paşa el-veziri serdar-ı cezire Girit der sabık beray-ı ahali-i Medine-i Münevvere...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surreden pay alan kişinin ne miktarda aldığı isminin altına yazı ile not düşülmüştür. Bunun yanında bu şahısların aldığı miktarlar topluca olarak da belirtilmiştir. Her vakfın göndermiş olduğu miktar, o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmektedir.

Defterin bazı bölümlerinde çeşitli derkenarlar bulunmaktadır. Bu durum, surreyi hak etmemelerine rağmen bazı kişilere yanlışlıkla dağıtılmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu durumu düzeltmek maksadıyla surenin asıl hak sahibine tekrardan verildiğini belirtmek maksadıyla bu derkenarlar düşülmüştür.⁸⁰⁴ Bu haksız kazancı elde etmeye çalışanlar daha sonra çeşitli şekilde cezalandırılmışlardır.

Bir şahıs için İstanbul'dan surre alayı ile birlikte pay gönderilmesine rağmen, surre dağıtımına kadar bu kişi hayatını kaybederse, bu para İstanbul'a geri gönderiliyordu. Bazı şahıslar ise kendi rızaları ile bu surre payından feragat edebiliyorlardı. Aynı şekilde bu şahısların da payları surre alayı ile birlikte İstanbul'a geri gönderiliyordu.⁸⁰⁵ Bu durumun örnekleri diğer defterlerde de mevcuttur.

439 nolu defterin surre geliri sadece Girid Serdarı Vezir Hüseyin Paşa Vakfı'ndan karşılandığından dolayı, defterin içinde başka vakıf isimleri yer almamaktadır. Surrenden

⁸⁰⁴ EV.HMK.SR00439/3a, 4b.

⁸⁰⁵ EV.HMK.SR00439/11a.

pay alan şahıs isimleri, çeşitli meslek ve unvan grupları, mezhep isimleri ile bazı tarikat isimleri yer almaktadır.

Çizelge 3.21. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸⁰⁶

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar-Sikke
Molla	22	69
Nazır	18	Alınan miktar belirtilmemiştir.
Mücvir	11	84
İmam	10	52
Fakih	7	31
Çavuş	7	47
Hattab	6	24
Kadı	4	23
Şeyhü'l-harem	3	60
Naib	3	17
Hatib	2	14
Vaiz	1	4
Müderriş	1	4
Berber	1	4
Nevvab	1	4
Babü'l Kale	1	4
Teberdar	1	4
Kavvas	1	4
Çorbacı	1	8
Bostancı	1	4
Müezzin	1	4
Ferraş	1	4
Toplam	104 kişi	469 sikke

Bu defterden en çok pay alanlar 11 kişi ve toplamda 84 sikke ile mücvirler olmuştur. İkinci en çok surrenden pay alanlar 22 kişi ile mollalar olmuştur. Üçüncü en çok pay alanlar Şeyhü'l-haremler üç kişi ile toplamda aldıkları 60 sikke ile miktar olarak mollaları takip etmemektedirler. Sayıları 18 olan nazırların aldıkları surre miktarı belirtilmemiştir. Aldıkları miktarla dikkat çeken diğer bir grup 10 kişi ve 52 sikke ile imamlar olmuştur. Çeşitli unvan ve meslek gruplarına mensup olan 104 kişiye toplamda 469 sikke pay edilmiştir.

Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdülhalim ve Medine Kadısı Ahmed'in gözetiminde Medine halkına Girid Serdarı Vezir Hüseyin Paşa

⁸⁰⁶ EV.HMK.SR00439.

Vakfı'ndan gönderilen toplam 2.000 sikke-i hasene hak sahiplerine dağıtılmıştır. Defter Tahiren fi 12 Recebü'l-Ferd sene 1102 tarihlidir.⁸⁰⁷

3.1.5. 440 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 440 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 20 varak olan defterin 1a, 1b, 19b ve 20 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 19b nolu varaktadır.

440 numaralı defterin gelirleri Halebiye, Hoca Ömer Efendi (Sabun Han icaresi) ve defterde ismi geçen çeşitli vakıflarından gönderilen yardım ile hazırlanıp Medine'ye gönderilmiştir. En son sayfada iki vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım toplam olarak da verilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i taksimat-ı surre-i şerife an evkafu'l-Halebiye ve evkaf-ı icare-i Han-ı Sabun merhum Hoca Ömer Efendi der mahmiye-i Haleb ki/kiye bera/yı ahali Medine-i münevvere...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surreden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadarda miktarda pay aldıkları rakamlar ile belirtilmiştir. Şahıs isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. Yer yer bazı cemaat ve vakıf isimleri de yer almaktadır. Medine'deki halka pay ayıran bu iki vakıf ekonomik durumlarına göre yardım miktarını belirlemişlerdir.

⁸⁰⁷ EV.HMK.SR00439/11b.

Çizelge 3.22. Defterde ismi geçen vakıflar⁸⁰⁸

Vakıf İsmi	Gönderilen Para Miktarı
Vakf-ı Merhum Fethullah el-Kâtip	310 para
Vakf-ı Merhum İbni Hatib	248 para
Vakf-ı Merhum Rehbanü'l-alimü'l-feran	228 para
Vakf-ı Merhum Mesdam	1.310 para
Evkaf-ı İcare Han Sabun Merhum Hoca Ömer Efendi	600 guruş-ı esedi aded
Evkaf-ı Halebiye	97.200 para
Toplam	99.296 para 600 guruş-ı esedi aded

Defterde toplamda altı tane vakıf ismi not edilmiştir. Bunlar arasında sürreye en fazla pay ayıran 97.200 para ile Halebiye vakfı olmuştur. 1.310 para ile Merhum Mesdam vakfı en çok pay ayıran ikinci vakıf olmuştur. Bu altı vakfın toplamda ayırdıkları miktar 99.296 para ve 600 guruşu esedi'dir.

Çizelge 3.23. Defterde geçen cemâat isimleri⁸⁰⁹

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar
Cemâat-i es-Sadeti'l-fukaha el-Mücvirin bi Beldet-i Seyide'l-Mürselin	33.226
Cemâat-i Sâdetü'l-Ağavât Hüddâm-ı Seyyid'ü-Sâdât	2.987
Cemâatü'l-Ervâmü'l-Mücvirîn be-Medie-i Hayrü'l-Enâm	13.076
Cemâat-i Nisâ'il-Fukahâi'l-Mücvirin bi-Medine Seyyidi'l-Mürselîn	18.470
Cemâati'l-Müstehakkin bi-Mucibi'l-Kaimeti'l-Varide min Diyaril-Halebil-Mahmiye	9.529
Cemâati'l-Müstehakkin bi-Mucibi't-Tevzi'i Mürteza Paşa	10.094
Toplam	87.382 para

Defterde kayıtlı olan cemaat sayısı altı tanedir. Bunlar arasında en fazla pay ayrılan 33.226 para ile Cemâat-i es-Sadeti'l-fukaha el-Mücvirin bi Beldet-i Seyide'l-Mürselin olmuştur. İkinci en çok pay alan 18.470 para ile Cemâat-i Nisâ'il-Fukahâi'l-Mücvirin bi-Medine Seyyidi'l-Mürselîn olmuştur. Daha sonra sırasıyla, Cemâatü'l-Ervâmü'l-Mücvirîn be-Medie-i Hayrü'l-Enâm 13.076 para, Cemâati'l-Müstehakkin bi-Mucibi't-Tevzi'i Mürteza

⁸⁰⁸ EV.HMK.SR00440.

⁸⁰⁹ EV.HMK.SR00440.

Paşa 10.094 para, Cemâati'l-Müstehakkin bi-Mucibi'l-Kaimeti'l-Varide min Diyarî'l-Halebi'l-Mahmiye 9.529 para ve Cemâat-i Sâdetü'l-Ağavât Hüddâm-ı Seyyid'ü-Sâdât 2.987 para almıştır. Bu cemaatlerin hepsine ise toplamda 87.382 para surrenden pay ayrılmıştır.

Çizelge 3.24. Defterde geçen ribat isimleri⁸¹⁰

Ribat İsmi	Alınan Miktar Para
Ribat-ı Abdulvehab Efendi	310
Ribat-ı Aişe	50
Ribat-ı Hocki zade	214
Evlad-ı Abdulkadir Mehmed el-ribat	25
Ahve Saade bint Fadre el-ribat	51
Ribat Abdülvahib Efendi	495
Ribat Abdülvehab Efendi	495
Ribat-ı Karabaş	15 esedi
Toplam	1.640 para 15 esedi

440 numaralı defter sekiz farklı ribat ismi ve buralara aktarılmış olan paralar not edilmiştir. Bunlardan sırasıyla en çok pay alanlara göre Ribat Abdülvehab Efendi'ye 495, Ribat Abdülvehab Efendi'ye 495, Ribat Abdülvehab Efendi'ye 310, Ribat-ı Hocki zadeye 214, Ahve Saade bint Fadre el-ribata 51, Ribat-ı Aişe ye 50, Evlad-ı Abdulkadir Mehmed el-ribatına 25 para ve en son olarak da Ribat-ı Karabaş'a 15 esedi surrenden pay ayrılmıştır. Defterde üç tane Ribat Abdülvehab Efendi geçmemektedir. Bunların aynı ribatlar olup olmadığı ile ilgili kesin bir bilgi defterlerde yer almamaktadır. İsim benzerliğinden kaynaklanan bir durum olma ihtimali olmasının yanında bunların aynı ribatlar olma ihtimalleri de vardır. Fakat burada asıl önemli olan bu ribatlara dağıtılmış olan surre miktarıdır. Bu bakımdan tüm bu ribatlara 1.640 para ve 15 esedi surrenden pay ayrıldığı not edilmiştir. Defterde bir de Şeyh Bilal zaviyesi ismi geçmektedir. Fakat surrenden bu zaviye için herhangi bir miktar pay ayrılıp ayrılmadığı ile ilgili bilgi yer almamaktadır.

⁸¹⁰ EV.HMK.SR00440.

Çizelge 3.25. Defterde geçen medrese isimleri⁸¹¹

Medrese İsmi	Ayrılan Miktar Esedî
Medresü'l-Behari	73
Şemail Medresesi	71
Toplam	144 esedî

Defterde sadece iki tane medrese ismi geçmektedir. Medresetü'l-Behari ve talebeleri için 733 esedî surrenden pay ayrıldığı belirtilmiştir. Şemail medresesi ve talebeleri için ise 71 esedî pay ayrıldığı belirtilmiştir. İki medrese için ise yekûn 144 esedî pay ayrılmıştır.

Çizelge 3.26. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸¹²

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar	
		Para	Esedî
Seyyid	80	14.248	8
Hattab	42	6.057	38
Şerif	21	3.273	6,5
Kâtip	15 ⁸¹³	5.064	20
Kavvas	4	899	
Şeyhü'l-harem	2	580	
Sarrafa	2	374	
Hazinedar	2	199	
Müderris	2	24	3
Sakka	2		5
İmam	2	50	2,5
Nazır	2		16
Çavuş	2	10	3,5
Fakih	1	303	
Attar	1	253	
Müezzin	1		3,5
Nevvab	1		3
Dellal	1	123	
Ferraş	1	74	
Attar	1	253	
Toplam	185 kişi	31.784 para	101 esedî

⁸¹¹ EV.HMK.SR00440.

⁸¹² EV.HMK.SR00440.

⁸¹³ Bu kâtip sayısı, bazen aynı kişileri tekrar ettiği tahmin edildiğinden dolayı 15 olarak çıkmıştır. Çünkü normal şartlarda kâtip sayısının bu bölgedeki mekân ve vakıf sayıları göz önüne alındığından daha az olmasının gerektiği düşünülmektedir. Bu kâtiplerin arasında Şeyhü'l-harem ve bu defterin (440) kâtibi de yer almaktadır.

Defterde geçen unvan ve meslek grupları arasında surreden en fazla pay alan 80 kişi ve 14.248 para ve 8 esedi ile Seyyid'ler olmuştur. Onları 42 kişi ve 6.057 ve 38 para ile hattablar olmuştur. Üçüncü en çok pay alanlar 15 kişi, 5.064 para ve 20 esedi ile Kâtip'ler olmuştur. Şerif'ler ise toplamda 21 kişi ve 3.273 para, 6,5 esedi ile dördüncü en çok pay alanlar olmuşlardır. Seyyid'ler ve Şerif'ler arasında kişi sayısı ve surreden alınan pay açısından ciddi bir fark vardır. Bu durum bu defterden Seyyid olanlara ağırlıkta pay ayrılmış veya bu bölgede Seyyid sayısının daha fazla olmuş olmasından kaynaklanmış olabilir. İsmi geçen tüm meslek ve unvan gruplarının sayısı toplamda 185 kişi ve 31.784 para ile 101 esedi olduğu deftere not edilmiştir.

Çizelge 3.27. Defterde geçen mezhep isimleri⁸¹⁴

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Para
Hanbeli	10	972
Maliki	7	1.116
Şafi	3	594
Toplam	20 kişi	2.682

Defterde ismi geçen toplamda üç farklı mezhep ismi yer almaktadır. Bunlardan Hanbeli mezhebine mensup olan 10 kişi ve aldıkları miktar toplamda 972 para olarak kaydedilmiştir. Maliki mezhebine mensup olan 7 kişiye 1.116 ve Şafi mezhebine mensup olan üç kişiye ise 594 para verildiği belirtilmiştir. Toplamda üç mezhep mensubu insanlara 2.682 para pay edildiği not edilmiştir.

440 nolu defter ile beraber Medine halkına ve bu bölgede ikamet edip kutsal mekânlarda çeşitli vazifeleri olan bazı görevlilere Hoca Ömer Efendi (Sabun Han) Vakfı'ndan cem'an 600 guruş-ı esedi aded ve Halebiye Vakfı'ndan 97.200 para gönderilmiştir. Bu paralar hak sahiplerine Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde dağıtılmıştır. Defter Tahriren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸¹⁵

⁸¹⁴ EV.HMK.SR00440.

⁸¹⁵ EV.HMK.SR00440/19b.

3.1.6. 441 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 441 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 12 varak olan defterin 1a, 1b, 8b ve 12 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 8b nolu varaktadır.

441 numaralı defterin gelirleri Valide Sultan (Sultan Mehmed Han validesi) vakfından gönderilen yardım ile hazırlanıp Mekke'ye gönderilmiştir. En son sayfada vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım toplam olarak da verilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i Vazife-Horân an Evkâf-ı merhume ve mağfurun-lehâ Hazret-i Valide Sultan tabet-seraha Valide-i Gazi Sultan Mehmet Han der Mekke-i Mükerrreme...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surreden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadarda miktarda pay aldıkları yazı ile belirtilmiştir. Şahıs isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. Yer yer bazı cemaat isimleri de yer almaktadır.

Çizelge 3.28. Defterde geçen cemaat isimleri⁸¹⁶

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar-Hasene	Kişi Sayısı
Cemaat-i cüzhanan-ı fi vaktü's-subh	154	31
Cema'at-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Zuhr	154	30
Cema'at-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr	154	30
Cema'at-i Enâm beray-ı devam-ı devlet-i hazreti padişah Âlem-penah der vakt-ı el-sabah-ı der makam-ı Hanefi	204	40
Toplam	666 hasene	131 kişi

⁸¹⁶ EV.HMK.SR00441.

441 nolu defterde dört farklı cemaatin ismi not edilmiştir. Bu cemaatler arasında surrenden en fazla pay alan 40 kişi ve 204 hasene ile An cema'at-i Enâm beray-ı devam-ı devlet-i hazreti padişah Âlem-penah der vakt-ı el-sabah-ı der makam-ı Hanefi olmuştur. An Cemaat-i cüzhanan-ı fi vaktü's-subh 31, An Cema'at-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Zuhr ve An cema'at-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr 30'ar kişi ile 154'er hasene surrenden kendilerine pay ayrılmış olduğu belirtilmiştir. Bu dört cemaate mensup toplam 131 kişiye 666 hasene pay ayrıldığı not edilmiştir.

Çizelge 3.29. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸¹⁷

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar Hasene
İmam	14	72
Molla	13	64
Kadı	8	40
Seyyid	7	35
Kâtip	6	30
Dellal	5	25
Nazır	3	24
Hafız	3	15
Vaiz	2	12
Bostan	2	10
Türbedar	2	10
Evliya	1	5
Hattab	1	5
Bevvab	1	5
Attar	1	5
Çavuş	1	5
Mücvir	1	5
Naib	1	5
Nakkaş	1	5
Toplam	73 kişi	377 hasene

441 nolu defter verilerine göre meslek ve unvan grupları arasında sayıca en çok olup (14), en fazla payı 72 hasene ile alanlar imamlar olmuştur. Toplam 13 kişi ve 64 hasene ile

⁸¹⁷ EV.HMK.SR00441.

mollar ikinci en çok pay alanlar arasındadır. Üçüncü en fazla pay alanlar ise 8 kişi ve 40 hasene ile kadılar olmuştur. Sadece meslek ve unvan gruplarının toplam sayıları göz önüne alındığında, defterden pay alan 73 kişi olduğu ortaya çıkmakta ve bu kişilere dağıtılan toplam miktar ise 377 hasene olduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 3.30. Defterde geçen mezhep isimleri⁸¹⁸

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Hasene
Hanefi	10	50
Hanbeli	3	15
Maliki	2	10
Şafi	1	5
Toplam	16 kişi	80 hasene

Defterde dört farklı mezhepten de insanlar bulunduğu gözlemlenmiştir. Bunlar arasında sayıca en çok olup surrenden en fazla payı almış olan Hanefi mezhebi olmuştur. Hanefi mezhebine mensup on kişi olup, aldıkları toplam miktar 50 hasenedir. Hanbeli mezhebine mensup üç kişi olup aldıkları miktar 15, Maliki mezhebine mensup iki kişi olup aldıkları miktar on hasene ve sonra olarak Şafi mezhebine mensup bir kişi olup aldığı toplam miktar beş hasenedir. Tabi ki defterde ismi geçen şahıslar göz önüne alındığından bu mezheplere mensup insan sayısının daha fazla olması gerekmektedir. Fakat mezhebi belirtilen şahıs sayısı bu kadar ile sınırlı olduğundan böyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Surrenden pay alıp mezhebi belirtilen toplam kişi sayısı 16 olup yekûn olarak kendilerine 80 hasene dağıtıldığı defterde belirtilmiştir.

Çizelge 3.31. Defterde ismi geçen tarikatlar⁸¹⁹

Tarikat İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar
Nakşibendi	1	5

Bu defterde sadece Nakşibendi tarikatı ismi geçmekte olup, bu tarikata mensup sadece bir kişi olduğu belirtilmiştir. Bu şahsa da surrenden düşen pay beş hasenedir.

⁸¹⁸ EV.HMK.SR00441.

⁸¹⁹ EV.HMK.SR00441.

441 numaralı defter ile beraber Mekke halkına ve bu bölgede ikamet edip kutsal mekânlarda çeşitli vazifeleri olan bazı görevlilere Hazreti Valide Sultan Vakfı'ndan, toplamda 132 kişiye, 680 hasene gönderilmiştir. Bu miktarlar hak sahiplerine Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde dağıtılmıştır. Defter Tahriren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸²⁰

3.1.7. 442 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 442 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×41 cm'dir. Toplamda 12 varak olan defterin 1a, 1b, 9b ve 12 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 9b nolu varakta yer almaktadır.

442 numaralı defterin gelirleri Sultan Murad Han Türbesi Vakfı'ndan gönderilen yardım ile hazırlanıp Mekke'ye gönderilmiştir. En son sayfada vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım ve bu surrenden pay alan kişi sayısı toplam olarak da verilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i Vezâif-i Cemaat-i Mezkûrîn der Mekke-i Mükerrema an Evkâf-ı Türbe-i Şerîf-i merhum ve mağfurun-leh el-Gazi Sultan Murad Han aliyyetü'r-rahmet ve'l-gufrân der mahruse-i İstanbul...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surrenden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadarda miktarda pay aldıkları yazı ile belirtilmiştir. Şahıs isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. Yer yer bazı cemaat isimleri de yer almaktadır. Her cemaat isminin sonunda o cemaate mensup kişilerin aldıkları surre miktarları ve alan kişi sayısı yekûn olarak da not edilmiştir.

⁸²⁰ EV.HMK.SR00441/8b.

Çizelge 3.32. Defterde geçen cemaat isimleri⁸²¹

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar-Hasene	Kişi Sayısı
Cemaat-i Müteferrika-i Mezkûrîn	82	8
Cemaat-i En'âm-Hânân fi vaktü's-sabah berây-ı devam-ı devlet-i hazret-i padişâh-ı âlem-penâh	240	40
Cema'at-i Müsebbihan fi vakti's-subh	120	20
Cema'at-i Müsebbihin fi vaktü'z-zuhr	120	20
Cemaat-i Müstecabîn fi vaktü'l-asr	121	20
Toplam	683 hasene	108 kişi

442 numaralı defterde beş farklı cemaat ismi not edilmiştir. Bunlar arasında surrenden en fazla pay alan Cemaat-i En'âm-Hânân olmuştur. Bu cemaate mensup 40 kişi olup, kendilerine toplamda 240 hasene dağıtıldığı belirtilmiştir. Daha sonra sırasıyla Cemaat-i Müstecabîn fi vaktü'l-asr mensubu 20 kişi olup 121 hasene, Cema'at-i Müsebbihin fi vaktü'z-zuhr mensubu 20 kişi olup 120, Cema'at-i Müsebbihan fi vakti's-subh mensubu 20 kişi olup 120 hasene ve Cemaat-i Müteferrika-i Mezkûrîn mensubu 8 kişi olup 82 hasene surrenden pay ayrıldığı defterde belirtilmiştir. Bu beş cemaate mensup 108 kişi olup kendilerine yekûn olarak 683 hasene dağıtılmıştır.

Çizelge 3.33. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸²²

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar Hasene
Agavatü'l-harem	10	61
Müezzin	8	49
Kadı	6	37
Duakü (dua eden)	5	35
Kâtip	5	30
Fakih	3	19
Ferraş	2	12
Bevvab	2	12
Sakka	2	12
İmam	2	12
Hafız	2	12
Şeyhü'l-harem	1	30
Nazır	1	30
Hattab	1	6
Sufi	1	6
Müderris	1	6
Toplam	52 kişi	369 hasene

⁸²¹ EV.HMK.SR00442.

⁸²² EV.HMK.SR00442.

442 numaralı defterde çeşitli meslek gruplarına mensup ve unvanlara sahip 52 kişi bulunmaktadır. Bu şahısların hepsine toplamda 369 hasene surrenden pay dağıtıldığı belirtilmiştir. Bunlar arasında sayıca en fazla olup en fazla pay alanlar Agavatü'l-harem'ler olmuştur. Sayıları 10 olan Agavatü'l-harem'lere toplamda 61 hasene surrenden pay ayrılmıştır. Sayıları 8 olan müezzinler toplamda aldıkları 49 hasene ile ikinci en çok pay alanlar olmuştur. Üçüncü en çok pay alan, Kadı'lar olmuştur. Sayıları 6 olan Kadı'lara toplamda 37 hasene dağıtıldığı belirtilmiştir. Surrenden en az pay alanlar ise sayı olarak birer kişiden oluşan hattab, sufi ve müderrisler olmuştur. Kendilerine surrenden 6'şar hasene düşmüştür.

Çizelge 3.34. Defterde ismi geçen mezhepler⁸²³

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Hasene
Hanbeli	4	25
Hanefi	3	19
Maliki	2	12
Şafi	1	6
Toplam	10 kişi	62 hasene

Surrenden pay alanlar arasında mezhebi belirtilen belli sayıda insan not edilmiştir. Bunların sayısı toplamda 10 kişi olmakla beraber kendilerine surrenden toplamda 62 hasene pay verildiği belirtilmiştir. Dört mezhep arasında 442 numaralı deftere göre en çok mensubu olan Hanbeli mezhebi olmuştur. Dört mensubu olup kendilerine 25 hasene, Hanefi mezhebine mensup üç kişi olup kendilerine 19 hasene, Maliki mezhebine mensup iki kişi olup kendilerine 12 hasene ve son olarak da Şafi mezhebine mensup bir kişi olup kendisine de surrenden 6 hasene pay dağıtıldığı not edilmiştir.

Çizelge 3.35. Defterde ismi geçen tarikatlar⁸²⁴

Tarikat İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Hasene
Nakşibendi	2	12
Semerkandi	1	6
Toplam	3 kişi	18 hasene

⁸²³ EV.HMK.SR00442.

⁸²⁴ EV.HMK.SR00442.

Defterde sadece iki farklı tarikat ismi geçmekte olup, Nakşibendi tarikatına mensup olan iki kişiye 12 ve Semerkandi tarikatından mensup olan bir kişiye de 6 hasene surrenden pay ayrıldığı belirtilmiştir. İki tarikata mensup üç kişiye toplamda 18 hasene pay düşmüş olduğu gözlemlenmektedir.

442 numaralı defter ile beraber Mekke halkına ve bu bölgede ikamet edip kutsal mekânlarda çeşitli vazifeleri olan bazı görevlilere Sultan Murad Han Türbesi vakfından, toplamda 228 kişiye, 1410 hasene gönderilmiştir. Bu miktarlar hak sahiplerine Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde dağıtılmıştır. Defter Tahriren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸²⁵

3.1.8. 443 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 443 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 12 varak olan defterin 1a, 1b, 9b ve 12 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 9b nolu varakta yer almaktadır.

443 numaralı defterin gelirleri Sultan Murad Han Türbesi Vakfı'ndan gönderilen yardım ile hazırlanıp Medine'ye gönderilmiştir. En son sayfada vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım ve bu surrenden pay alan kişi sayısı toplam olarak da verilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i Vezaif-i Cemaat-i Mezkûrîn der Medine-i Münevvere an Evkâf-ı Türbe-i Şerîf-i Merhum ve Mağfurun-leh el-Gazi Sultan Murad Han aliyetü'r-rahmet ve'l-gufrân der Mahruse-i İstanbul...*

⁸²⁵ EV.HMK.SR00442/9b.

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surrenden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadarda miktarda pay aldıkları yazı ile belirtilmiştir. Şahıs isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. Yer yer bazı cemaat isimleri de yer almaktadır. Her cemaat isminin sonunda o cemaate mensup kişilerin aldıkları surre miktarları ve alan kişi sayısı yekûn olarak da not edilmiştir.

Çizelge 3.36. Defter geçen cemaat isimleri⁸²⁶

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar-Hasene	Kişi Sayısı
Cemaat-ı Müteferrika-i Mezkûrîn	82	8
Cemaat-ı Feth-Hanân fi vaktü's-sabah berây-ı devam-ı devlet-i hazret-i padişâh-ı âlem-penah	241	40
Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti's-subh	181	30
Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti's-subh	181	30
Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti'z-zuhr	181	30
Cemaat-ı cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr	181	30
Cemaat-ı Salavâthânân fi Vaktü's-Sabah	121	20
Cemaat-ı salavat hanan fi vaktü'z-zuhr	121	20
Cemaat-ı cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr	121	20
Toplam	1.410 hasene	228 kişi

443 numaralı defterin tamamında dokuz cemaat ismi geçmektedir. Bu cemaatlere mensup olan kişi sayıları ve kendilerine surrenden dağıtılan toplam miktarlar da belirtilmiştir. Her ismin altında kişinin almış olduğu miktar yazı ile yazılmıştır. Bu cemaatler arasında kişi sayısı 40 ile en fazla olup, 240 hasene ile en fazla payı da almış olan Cemaat-ı Feth-Hanân fi vaktü's-sabah berây-ı devam-ı devlet-i hazret-i padişâh-ı âlem-penah'tır. Bazı cemaatlere mensup kişi sayısı ve aldıkları miktar eşit şekilde olduğu gözlemlenmiştir. Geriye kalan sıralama ise şu şekilde olmuştur. Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti's-subh kişi sayısı 30 ve alınan miktar 181 hasene, Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti's-subh kişi sayısı 30 ve alınan miktar 181 hasene, Cemaat-ı cüzhanan-ı fi vakti'z-zuhr kişi sayısı 30 ve alınan miktar 181 hasene, Cemaat-ı cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr kişi sayısı 30 ve alınan miktar 181 hasene, Cemaat-ı cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr kişi sayısı 30 ve alınan miktar 181 hasene, Cemaat-ı Salavâthânân fi Vaktü's-Sabah kişi sayısı 20 ve alınan miktar 121, Cemaat-ı salavat hanan fi

⁸²⁶ EV.HMK.SR00443.

vaktü'z-zuhr kişi sayısı 20 ve alınan miktar 121, Cemaat-ı cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr kişi sayısı 20 ve alınan miktar 121 hasene ve son olarak Cemaat-ı Müteferrika-i Mezkûrîn kişi sayısı 8, alınan miktar 82 hasenedir. Tüm cemaatlere mensup kişi sayısı 288 ve surrenden kendilerine ayrılmış olan miktar 1.410 hasene olduğu belirtilmiştir.

Çizelge 3.37. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸²⁷

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar Hasene
Molla	5	30
Hattab	5	30
Mücvir	4	24
Çavuş	3	18
Müderris	2	12
Kale Dizdar	2	12
Ağaban-ı harem	2	12
Şeyhü'l-harem	1	30
İmam	1	6
Nakkaş	1	6
Dellal	1	6
Çorbacı	1	6
Türbedar	1	6
Nevvab	1	6
Vaiz	1	6
Toplam	31 kişi	210 hasene

443 numaralı defterde çeşitli meslek ve unvan gruplarına ait olan kişi sayısı 31 ve almış oldukları toplam miktar ise 210 hasenedir. Bunlar arasında sayısı en çok olan 5'er kişi ile molla ve hattab'lar olmuştur. Kendilerine 6'şardan toplamda 30'ar hasene surrenden pay verildiği belirtilmiştir. Şeyhü'l-harem surrenden en fazla pay alan diğer bir kişidir. Kendisine 30 hasene surrenden pay ayrıldığı gözlemlenmektedir. Mücvir'lerin sayısı dört ve aldıkları miktar 24 hasene, Çavuş'ların sayısı üç ve aldıkları miktar 18, Müderris'lerin, Kale Dizdar'larının ve Ağaban-ı harem'lerin sayısı iki ve aldıkları miktar 12'şer haseneden meydana gelmektedir. Geriye kalanların sayısı bir ve aldıkları miktar kişi başı 6'şar haseneden oluşmaktadır.

⁸²⁷ EV.HMK.SR00443.

Çizelge 3.38. Defterde ismi geçen tarikatlar⁸²⁸

Tarikat İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Hasene
Nakşibendi	4	24

Defterde sadece bir tarikatın ismi zikredilmiş ve bu tarikata mensup dört kişi olduğu belirtilmiştir. Bu dört kişiye surrenden toplamda 24 hasene ayrıldığı not edilmiştir.

Çizelge 3.39. Defterde ismi geçen mezhepler⁸²⁹

Mezhep İsmi	Kişi Sayısı	Alınan Miktar-Hasene
Hanefi	2	12

Surrenden pay alacak kişilerin ismi deftere not edilirken sadece iki kişinin mezhebi belirtilmiş olup bu da Hanefi mezhebidir. Hanefi mezhebine mensup olup deftere not edilen iki kişiye toplamda 12 hasene pay verildiği belirtilmiştir.

Defterin en sonunda sabah, öğlen ve ikindi vakitlerinde bu cemaatlara mensup kişilerin yani surrenden pay almış olan her bir kişinin 100 salavat-ı şerif, 3'er ihlas-ı şerif ve birer fatiha tilavet etmeleri şartı koşulmuştur.⁸³⁰ 443 numaralı defter ile beraber Medine halkına ve bu bölgede ikamet edip kutsal mekânlarda çeşitli vazifeleri olan bazı görevlilere Sultan Murad Han Türbesi Vakfı'ndan, toplamda 228 kişiye, 1403 hasene gönderilmiştir. Bu miktarlar hak sahiplerine Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde dağıtılmıştır. Defter Tahriren fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸³¹

3.1.9. 444 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 444 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II.

⁸²⁸ EV.HMK.SR00443.

⁸²⁹ EV.HMK.SR00443.

⁸³⁰ EV.HMK.SR00443/9b.

⁸³¹ EV.HMK.SR00443/9b.

Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 12 varak olan defterin 1a, 1b, 7b ve 12 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 7b nolu varakta yer almaktadır.

444 numaralı defterin gelirleri Valide Sultan (Sultan Mehmed Han validesi) Vakfı'ndan gönderilen yardım ile hazırlanıp Medine'ye gönderilmiştir. En son sayfada vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım toplam olarak verilmiş ve bazı şartlar da dile getirilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i Vazife-Horan an Evkaf-ı Merhume ve Mağfurun-Leha Hazret-i Valide Sultan Tabet Serahâ Valide-i Gazi Sultan Mehmet Han der Medine-i Münevvere...*

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surrenden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadarda miktarda pay aldıkları yazı ile belirtilmiştir. Şahis isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. Yer yer bazı cemaat isimleri de yer almaktadır. Her cemaat isminin sonunda o cemaate mensup kişilerin aldıkları surre miktarları ve alan kişi sayısı yekûn olarak da not edilmiştir.

Çizelge 3.40. Defter geçen cemaat isimleri⁸³²

Cemaat İsmi	Toplam Dağıtılan Miktar-Hasene	Kişi Sayısı
Cemaat-i cüzhanan-ı fi Vaktü's-Subh	154	31
Cema'at-i cüzhanan-ı fi vaktü'z-zuhr	154	30
Cemaat-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr	154	92
Cemaat-i En'âmhânân fi Vaktü's-Sabah	404	40
Toplam	866 hasene	193 kişi

444 numaralı defterde dört ayrı cemaatin ismi surrenden pay aldıkları üzere not edilmiştir. 40 mensubu bulunan An Cemaat-i En'âmhânân fi Vaktü's-Sabah'a 404, 92 mensubu bulunan An Cemaat-i cüzhanan-ı fi Vaktü'l-Asr'a 154, 31 mensubu bulunan An Cemaat-i cüzhanan-ı fi Vaktü's-Subh'a 154 ve son olarak da 154 mensuu bulunan Cema'at-i

⁸³² EV.HMK.SR00444.

cüzhanan-ı fi vaktu'z-zuhr'a surreden 154 hasene verildiği belirtilmiştir. Bu dört cemaatin toplamda bünyesinde bulunan kişi sayısı 193 ve kendilerine dağıtılan toplam miktar 866 hasenedir.

Çizelge 3.41. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸³³

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar Hasene
Seyyid	8	40
Dellal	5	25
Molla	4	20
Hafız	4	20
Mücvir	3	15
Hattab	2	10
Kâtip	2	10
Türbedar	2	10
Hattat	2	10
Şeyhü'l-harem	1	14
Ferraş	1	5
Müderriş	1	5
Hazinedar	1	5
Toplam	36 kişi	189 hasene

444 numaralı defterde çeşitli meslek ve unvan gruplarına mensup olan insan sayısı 36 kişi ve surreden almış oldukları toplam miktar 189 hasene olduğu belirtilmiştir. Bunların arasında Seyyid sayısı 8 ve aldıkları 40 hasene ile bu defterden en fazla pay alanlar olmuşlardır. Daha sonra sırasıyla Della'lar beş kişi ve 25 hasene, Molla'lar dört kişi ve 20 hasene, Hafız'lar dört kişi ve 20 hasene, Mücvir'ler üç kişi ve 15 hasene, Hattab, Kâtip, Teberdar ve Hattat'lar 2'şer kişiden 10'ar hasene, Şeyhü'l-harem, Ferraş, Müderriş ve Hazinedar da 1'er kişiden olmak üzere 5'er hasene almış oldukları deftere kaydedilmiştir.

Defterin son sayfasında belirtilen şart üzere Habibi Mükerrreme'de görevli olan ağalardan 40 kişi her gün En'am-ı şerif okuyacak ve her birine senede 10'ar altın verileceği

⁸³³ EV.HMK.SR00444.

belirtilmiştir. Bunlar arasında bir diğer görevi muarri⁸³⁴ ve sanduki olan bu kişilere 2'şer altın daha verilecektir. Bu 40 kişinin ismi önceden belirtilmemiş olup defterde yer almamaktadır. Bunlar bölgeden bulunan insanlar arasından ve Şeyhü'l-harem tarafından belirlenmiştir.⁸³⁵

Bu defterde surreden pay alanlar arasında herhangi birinin mensup olduğu mezhep, tarikat, mektep veya ribat-zaviye ismi belirtilmemiştir. Görüldüğü üzere Valide Sultan Vakfı'ndan gönderilen bu nakdi yardım Medine fakirleri ve çeşitli görevlerde bulunan kişiler arasında pay edilmiştir. Bu pay sonucu 193 kişiye toplamda 880 hasene Medine sakinlerine Darüssade Ağası Ahmed Ağa, Şeyhü'l-Harem Yusuf Ağa, vakıf memuru Abdulhalim ve Medine Kadısının gözetiminde dağıtıldığı defterde belirtilmiştir. Defter fi 12 recebü'l-ferd sene 1102 tarihlidir.⁸³⁶

3.1.10. 445 Numaralı Surre-i Hümayun Defteri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Surre Defterleri Kataloğunda 445 numaralı ve EV.HMK.SR.D. kodlu olan defter 29 Zilhicce 1102/ 23 Eylül 1691 tarihlidir. Defterin başında Padişah II. Ahmed'in mührü vardır. Ebat olarak dikdörtgen şeklinde olan defter 15×42 cm'dir. Toplamda 4 varak olan defterin 1a, 3a ve 4 numaralı varakları boştur. Toplamda gönderilen surre miktarının tamamı 3a nolu varakta yer almaktadır. 1102 tarihli diğer deftere kıyasla 445 numaralı defter en kısa defter konumundadır. Surre payının kimlere dağıtıldığı ile ilgili bilgiler toplam üç sayfada toplanmıştır.

445 numaralı defterin gelirleri Voynuk Ahmed Ağa ve Küçük Hüseyin Efendi vakıflarından gönderilen yardım ile hazırlanıp Medine halkına gönderilmiştir. En son sayfada vakfın göndermiş olduğu nakdi yardım toplam olarak verilmiştir. Defter Osmanlıca/Türkçe yazılmış olmakla beraber bazı yerlerde Arapça veya Farsça kelimeler de bulunmaktadır. Surre defterleri genelde diplomatik özellikleri bakımından bir giriş cümlesi ile başlamaktadır. Bu defter de giriş cümlesi olarak şöyle başlamaktadır: *Defter-i Surre-i Şerife*

⁸³⁴ Tercüman.

⁸³⁵ EV.HMK.SR00444/7a.

⁸³⁶ EV.HMK.SR00444/7b.

an Vakf-ı Merhum Voynuk Ahmet Ağa ve Vakf-ı Merhum Küçük Hüseyin Efendi Kâtib-i Sabık-ı Bevvabîn-i Dergâh-ı Âli berây-ı Fukara-i Medine-i Münevvere...

Defterin ilk sayfasından başlayarak son sayfasına kadar surrenden pay alan şahısların isimlerinin altına ne kadar miktarda pay aldıkları yazı ile belirtilmiştir. Dağıtılan miktar guruş cinsinden dağıtılmakla beraber, almış oldukları guruş adedi isimlerinin altında belirtilmiştir. Şahıs isimleri not edilirken, kişinin mesleği, unvanı, memleketi veya görevi de belirtilerek yazılmıştır. 445 numaralı defterin payı dağıtılırken Voynuk Ahmed Ağa ve Küçük Hüseyin Efendi vakıflarından gelen gelirlerin ne şekilde ve kimlere dağıtıldığı ayrı ayrı başlıklar altında not edilmiştir.

Çizelge 3.42. Defterde ismi geçen çeşitli meslek ve unvan grupları⁸³⁷

Meslek veya Unvan	Kişi Sayısı	Gönderilen Miktar Guruş Aded
Seyyid	12	39
Mücvir	11	59
Teberdar	6	28
Dellal	2	9
İmam	2	9
Sakkabaşı	1	90
Molla	1	4
Kethüda	1	4
Ferraş	1	4
Hafız	1	6
Kâtib	1	6
Toplam	39 kişi	258 guruş aded

445 numaralı defterde çeşitli meslek ve unvan gruplarına dâhil olan kişi sayısı 39 ve bu şahıslara dağıtılmış olan toplam miktar 258 guruş aded olduğu belirtilmiştir. Bunlar arasında en fazla payı alan 90 guruş ile Sakkabaşı olmuştur. Sayıları 12 olan Seyyid'lere 39, 11 olan Mücvir'lere 59, 6 olan Teberdar'lara 28, 2 olan Della'lara 9, 2 olan İmam'lara 9 ve sırasıyla sayılara 1'er olan Molla, Kethüda, Ferraş'lara 4'er ve sayıları 12'şer olan Hafız ve Kâtib'ler 6'şar guruş dağıtılmış olduğu belirtilmiştir. Bu defterde surrenden pay alanlar arasında herhangi birinin mensup olduğu mezhep, tarikat, mektep veya ribat-zaviye ismi belirtilmemiştir.

⁸³⁷ EV.HMK.SR00445.

İki vakıftan toplamda Medine halkına ve çeşitli vazifelerde bulunan kişilere 340 guruş-ı kâmil aded gönderildiği belirtilmiştir. Defter fî 12 Receb sene 1102 tarihlidir.⁸³⁸

3.2. 1691 Yılı Gönderilen Surre-i Hümayunun Genel Toplamı Üzerine Bir Değerlendirme

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse bu çalışmada ele alınan defterlerde Mekke ve Medineye gönderilen surre miktarları 10 farklı defterde toplanmıştır. Fî 12 Recep 1102/23 Eylül 1691 tarihli, toplamda incelenen 10 defterde hak sahiplerine dağıtılan miktarlar yekûn olarak hepsinde belirtilmiştir. Bazı defterlerde surrenden pay alan kişi sayıları da belirtilmiş, bazılarında ise belirtilmemiştir. 436 ve 440 numaralı defterlerde hak sahiplerine dağıtılan miktarın hangi para cinsi olarak verildiği hakkında bir bilgi yoktur. Sadece şahıslara verilen miktarlar isimlerin altına not edilmiştir.

1102/1691 tarihli surre alayı ile birlikte gönderilen paralar çeşitli vakıflardan gönderildiğinden dolayı farklı para cinsleri ortaya çıkmaktadır. Defterlerin hepsi göz önüne alındığı vakit sikke, sikke-i hasene, esedi, guruş-ı kâmil, hasene ve para gibi nakdi yardımların çeşitleri ortaya çıkmaktadır. Fakat en çok kullanılmış olan nakit cinsi sikke-i hasenedir. On defterden dokuzunun bütün gelirleri İstanbul merkezli olarak gönderilmiştir. Fakat 437 numaralı defterin geliri ise hem İstanbul hem de Halep'ten gönderilmiştir. Bu yardım tek bir defterde toplanarak Mekke'de ihtiyaç sahiplerine ve görevlilere dağıtılmıştır. Bu bakımdan 437 numaralı defter diğer 9 defterden ayrılmaktadır.

1102/1691 tarihli surre-i hümayun defterleri göz önüne alındığında, varak sayısı açısından bakıldığı zaman 82 varak ile en uzun 438 nolu defter ve 4 varak ile 445 numaralı defter en kısa defter olma özelliğine sahiptir. Defterlerde surreye yardımda bulunan çeşitli vakıf isimleri zikredilmiştir. Bunlar arasında her vakfın göndermiş olduğu miktar o vakfın ekonomik durumuna göre değişiklik arz edebilmektedir. En çok yardımda bulunanlar genellikle Sultan ve Valide Sultan vakıflarıdır. Farzı misal Sultan Ahmed Han Vakfı'ndan gönderilmiş olan miktar 2.182 sikke-i hasenedir. Bu miktar bazen bir defterde şahıslara

⁸³⁸ EV.HMK.SR00445/3a.

dağıtılmış olan tüm nakdi yardımı karşılayacak cinsten bir miktar olması açısından önemlidir.

1102/1691 tarihli surre defterleri ile kutsal mekânlara gönderilen miktarları gösteren defterlerden Medine'ye on adet, Mekke'ye ise üç adet defter gönderilmiştir. Araştırma konusu yapılan 10 farklı defterde toplam dağıtılan yardım miktarı aşağıdaki tabloda tek tek incelenecektir. Daha sonra tablo üzerinden gönderilen yardım miktarlarının akçe karşılığı hesaplanarak belirtilecektir.

Çizelge 3.43. Tüm defterlerde kayıtlı olan surre miktarları toplamı

Defter Numarası	Gönderilen Miktar ve Cinsi					
	Sikke-i Hasene (madeni para)	Para	Guruş-ı Esemi (madeni para) Aded	Hasene (altın para)	Guruş-ı Kâmil Aded	Cinsi belli olmayan yardım
436						853.917
437	15.824	13				
438	42.706					
439	2.000					
440			600			97.200
441				680		
442				1.410		
443				1.403		
444				880		
445					340	
Toplam	60.530	13	600	4.373	340	951.117

Tüm defterlerde yer alan toplam miktarlar yukarıda tabloda nakdi yardımın cinsine göre ayırt edilerek tabloya yerleştirilmiştir. Miktarlar göz önüne alındığında, 60.530 sikke-i hasene, 13 para, 600 adet guruş-ı esedi, 4.373 hasene, 340 adet guruş-ı kâmil ve 951.117 cinsi belli olmayan nakdi yardım H. 1102 (M. 1691) yılında surre alayı ile beraber İstanbul'dan hareket ederek Mekke ve Medine'deki görevli kişiler aracılığıyla hak sahiplerine dağıtılmıştır.

Kutsal mekânlara gönderilmiş olan yardımlar farklı para cinsleri belirtilerek not edilmiştir. Bu durum o dönemde tedavülde olan farklı para cinslerinin yer almış olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü yaşanan çağda Osmanlının kendi para birimlerinin yanında yabancı devletlerin para birimleri de ticaret ve vesayri gibi işlemlerde başvurulan seçenekler arasında yer almıştır.

Bu çalışmada ele alınan 1102/1691 tarihli surre defterleri ile gönderilen miktarın toplamda ne kadar olduğu ile ilgili bir fikir edinilmesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bakımdan ismi geçen para cinslerinin 1691 tarihinde akçeye karşılık gelen miktarları şu şekildedir: 1690 senesinde büyük boy sikkelerden oluşan ve guruş diye anılacak yeni para birime uygulaması başlamıştır.⁸³⁹ Bu guruşlar ilk defa II. Süleyman zamanında basılmıştır. 1691'de 1 kuruş= 4 para= 12 akçe, 1 para= 3 akçeye⁸⁴⁰ denk gelmekteydi.

Bazı defterlerde arslanlı guruş olarak geçen para cinsi aynı zamanda kâmil-i guruş anlamına da gelmekteydi. 17. asırda genel olarak 1 esedi 70 akçeye denk gelmekteydi.⁸⁴¹

Ağırlıklı olarak kullanılan sikke ibaresi de o dönemde geçerli olan para birimine denk gelmektedir. Sikke hesabı yapılırken 1 sikkenin 3 akçeye denk geldiği hesabı göz önünde bulundurulmuştur.

1102/1691 tarihli surre defterleri ile kutsal mekanlara gönderilen miktarları gösteren defterlerde belirtilen para cinsleri ile verilen bu bilgiler ışığında yapılan para hesabı şu şekildedir. Toplamda gönderilen miktarlar 60.530 sikke, 13 para, 600 guruş-u esedi, 4.373 hasene ve 340 guruş-u kâmildir. Bunların yanında cinsi belli olmayan 951.117 nakdi yardım Mekke ve Medine'ye ihtiyaç sahipleri ve görevlilere dağıtılmak maksadıyla gönderilmiştir. 1 para 3 akçeye denk geldiğinden $13 \times 3 = 39$ akçe, 1 esedi 70 akçe ettiğine göre $600 \times 70 = 42.000$ akçe, 1 hasene (nakid para) 3 akçeye denk geldiğinden $4.373 \times 3 = 13.119$ akçe ve 1 guruş-u kâmil 70 akçeye karşılık geldiğinden $340 \times 70 = 23.800$ akçe etmektedir. Tüm bu hesaplamalar göz önüne alındığında ve cinsi belli olmayan nakdi

⁸³⁹ Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Tarin Vakfı Yurt Yayınları, 173.

⁸⁴⁰ Öztürk, M. (2002). "Para ve Maliye Politikası". *Türkler*. (10. Cilt. S. 1485-1527). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

⁸⁴¹ Sahillioğlu, H. (1995). *Esemi*. (11. 368-369). İstanbul: DİA.

yardıma hesaba katılmadığı zaman 1691 yılında Mekke ve Medine'ye defterlerde belirtilen miktarlara göre 260.548 akçe gönderildiği hesabı ortaya çıkmaktadır.

1102/1691 tarihli surre alayına nakdi yardımda bulunmuş olan 172 vakıf ismi defterlerde mevcuttur. 441 ile 444 ve 442 ile 443 numaralı defterlerde yazılmış olan gelirler aynı vakıflardan karşılandığından dolayı tekrar sayılma gereği duyulmamış ve toplam vakıf sayısına ikinci defa ilave edilmemiştir. 441-444 numaralı defterlerin geliri Valide Sultan, 442-443 numaralı defterlerin geliri ise Sultan Murad vakıflarından karşılanmıştır.

SONUÇ

Mekke ve Medine Müslümanlar için İslamiyetin yayılışıyla beraber önemli bir mekân halini almış ve bu özelliğini günümüzde de devam ettirmiştir. İslamiyetin çıkış noktası ve Müslümanların kiblegahı olan Kâbe'nin Mekke'de bulunmasından ötürü burası Müslümanlar için önemli bir yer konumundadır. Medine ise peygamberin kabrinin bulunmasından ve İslamiyetin yayılmaya başladığı sırada Müslümanlara kucak açmasından ötürü önemli bir şehirdir. Osmanlılar için de Mekke ve Medine şehirlerine verilen önemin yanında bu beldelerden Osmanlı ülkesine gelen seyyid ve şeriflere karşı devlet erkânı ve halk son derece saygılı davranmıştır. Ayrıca bu şehirlerden Osmanlı ülkesine gelen seyyid ve şeriflerden vergi ve ikamet kirası tarzı şeyler talep edilmemiştir.

Osmanlı topraklarında seyyid ve şeriflere tanınan ayrıcalıkların yanında Osmanlıdan önceki Müslüman devletler ve Osmanlı, kutsal beldelere aynı ve nakdi yardımları yapmaktan geri durmamıştır. Yapılan yardımlar ilk olarak Abbasiler zamanında başlamış ve daha sonraki devletler de bunu devam ettirmiştir. Yardımları yapan yöneticilerin hutbede ismi okunuyor ve aynı zamanda İslam ülkeleri arasında itibar sahibi oluyordu. Osmanlı devletinde de ilk olarak Çelebi Mehmed zamanında başladığına inanılan surre yardımı Yavuz'un Mısır'ı almasından sonra daha düzenli bir halde gönderilmeye başlanmıştır.

Araştırma konusu yapılan 1102/1691 tarihli surre-i hümayun defterleri Osmanlı'nın Mekke ve Medine'ye yapmış oldukları yardımlar hakkında detaylı bilgiler vermektedir. 1691 yılı içerisinde gönderilen surre yardımları 10 farklı deftere kaydedilmiştir. Bu defterlerden yedi tanesi Medine'ye, üç tanesi de Mekke'ye gönderilen yardımları içermektedir. Bu defterlerde hangi vakıftan ne kadar miktarda yardım gönderildiği ve bu yardımın kimlere verileceği defterlerde belirtilmiştir. Surre yardımı hak sahiplerine dağıtılırken bu işlem surre emini, kadı ve vakıf memuru gözetiminde yapılmıştır. Defterler incelenirken haksız yere surreden pay almaya çalışan kişiler hakkında da bilgilere ulaşılmıştır. Bu haksız durumlar fark edildiği esnada yardımın hak sahibine teslim edildiği ile ilgili defterde ilgili bölüme derkanar yazılmıştır. Fakat defterdeki derkanarların tümü surreden haksız yere pay almaya çalışan kişiler ile alakalı değildir. Surreden pay almaya hakkı olan bazı kişilerin

vefat etmelerinden ötürü bu payın yeni bir hak sahibine verildiğine dair bilgilerin yer aldığı derkenarlar da bulunmaktadır.

İncelemeye alınan defterler Osmanlının sosyal tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan surre defterleri Mekke ve Medine'nin sosyo-ekonomik tarihi açısından araştırmacılara önemli bilgiler vermektedir. İncelenen surre defterleri Mekke ve Medine ahalisinin kimlerden oluştuğu hakkında bilgelere de yer vermektedir. Defterler ışığında Mekke şehri sadece yerlilerden meydana gelirken, Medine şehrinin ahalisinin yerli halkın yanında dışardan gelen mücavirlerden de meydana geldiği gözlemlenmiştir. Mücavirler ömürlerinden geri kalanını ibadetle geçirmek maksadıyla zaviyelere yerleşen insanlardır. Bahsi geçen zaviyelerin giderleri de surre yardımları ile karşılanmıştır. Bu zaviyelerde su dağıtmakla görevli olan sakkaların ve zaviyenin temizliğinden sorumlu olan ferraşın paraları surrenden karşılanmıştır. Fakat bu zaviyelerin Medine'nin hangi mahallelerinde buldukları ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Surre-i hümayun dağıtımı yapılmayıyla beraber bu yardımlar Mekke'de 2.011 Medine'de ise 5.256 kişiye ulaşmıştır. Toplamda ise 1691 senesinde gönderilen surre yardımı resmi olarak 7.267 kişiye dağıtıldığı ortaya çıkmaktadır. Her bir kişinin ortalama 5 kişilik bir ailede yaşadığı düşünülür ise $7.267 \times 5 = 36.355$ kişiye bu yardımların ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu durum 1691 senesinde iki şehrin yani Mekke ve Medine nüfusunun en az 36.355 kişiden oluştuğu hakkında bir çıkarım yapmakta yardımcı olabilir.

Ele alınan defterler bağlamında Mekke ve Medine'de dört sünni mezhebden insanların ve imamların da yaşadığı bilgisi mevcuttur. Bunların yanında çeşitli tarikatlara mensup insanların bilgisi de defterlerde not edilmiştir. Bu bakımdan surre-i hümayun defterleri Mekke ve Medine'nin dini ve sosyal kimliği hakkında bilgiler vermesi açısından da önemlidir.

Surre ile beraber yardımlar gönderilirken bu yardımlar halkın kurduğu çeşitli vakıfların yanında, padişah, valide sultan ve devlet erkânının kurmuş olduğu vakıflardan da karşılandığı defterlerde belirtilmiştir. Yapılan analizlerle de surreye en çok yardımda bulunan, padişahların kurmuş olduğu vakıflar olması göze çarpmaktadır.

İncelenen defterler ışığında gönderilen yardımların cinsi, nakdi olarak 1691 tarihinde piyasada olan para, hasene, guruş-ı kâmil, guruş-ı esedi ve sikkeldir. Gönderilen miktarlar bakımından ele alındığında 13 para, 340 guruş-ı kâmil, 600 guruş-ı esedi, 4.373 hasene ve 60.530 sikke gönderilmiştir. Bunların yanında cinsi belli olmayan 951.117 nakdi yardım yapılmıştır. Tüm defterler incelendikten sonra belirtilen para cinslerinin o günkü akçe karşısındaki değeri göz önünde tutularak toplam akçe miktarı olarak hesaplanmıştır. Bu miktar 260.548 akçedir.

KAYNAKLAR

OSMANLI ARŞİVİ

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TSMA., D. 01146.0001.00.	TSMA., D. 01211.0001.00.	TSMA., D. 03485.0001.00.
TSMA., D. 01150.0001.00.	TSMA., D. 01212.0001.00.	TSMA., D. 1143. TSMA., D. 1143.
TSMA., D. 01151.0001.00.	TSMA., D. 01213.0001.00.	TSMA., D. 1143.
TSMA., D. 01152.0001.00.	TSMA., D. 01215.0001.00.	TSMA., D. 1144. TSMA., D. 1145.
TSMA., D. 01153.0001.00.	TSMA., D. 01235.0001.00.	TSMA., D. 1147. TSMA., D. 1148.
TSMA., D. 01167.0001.00.	TSMA., D. 01236.0001.00.	TSMA., D. 1148.
TSMA., D. 01182.0001.00.	TSMA., D. 01291.0001.00.	TSMA., D. 1159. TSMA., D. 1170.
TSMA., D. 01183.0001.00.	TSMA., D. 01316.0001.00.	TSMA., D. 1174. TSMA., D. 1184.
TSMA., D. 01187.0001.00.	TSMA., D. 01605.0001.00.	TSMA., D. 1186.
TSMA., D. 01202.0001.00.	TSMA., D. 01621.0001.00.	TSMA., D. 1194. TSMA., D. 1204.
TSMA., D. 01203.0001.00.	TSMA., D. 01727.0001.00.	TSMA., D. 1204. TSMA., D. 1204.
TSMA., D. 01204.0001.00.	TSMA., D. 01738.0001.00.	TSMA., D. 1205.
TSMA., D. 01209.0001.00.	TSMA., D. 01809.0001.00.	TSMA., D. 1205. TSMA., D. 1206.
TSMA., D. 01209.0002.00.	TSMA., D. 0216.0001.03.	TSMA., D. 1207.
TSMA., D. 01209.0003.00.	TSMA., D. 03439.0001.00.	TSMA., D. 1208. TSMA., D. 1210.

TSMA., D. 1210.	EV.HMK.SR00021	EV.HMK.SR00050
	EV.HMK.SR00022	EV.HMK.SR00051
Evkaf-ı Harameyn	EV.HMK.SR00023	EV.HMK.SR00052
Mukataası Surre	EV.HMK.SR00024	EV.HMK.SR00053
Defterleri	EV.HMK.SR00025	EV.HMK.SR00054
EV.HMK.SR.00001	EV.HMK.SR00026	EV.HMK.SR00055
EV.HMK.SR.d	EV.HMK.SR00027	EV.HMK.SR00056
EV.HMK.SR.d	EV.HMK.SR00028	EV.HMK.SR00057
EV.HMK.SR.d	EV.HMK.SR00029	EV.HMK.SR00058
EV.HMK.SR.d.	EV.HMK.SR00030	EV.HMK.SR00059
EV.HMK.SR00002	EV.HMK.SR00031	EV.HMK.SR00060
EV.HMK.SR00003	EV.HMK.SR00032	EV.HMK.SR00061
EV.HMK.SR00004	EV.HMK.SR00033	EV.HMK.SR00062
EV.HMK.SR00005	EV.HMK.SR00034	EV.HMK.SR00063
EV.HMK.SR00006	EV.HMK.SR00035	EV.HMK.SR00064
EV.HMK.SR00007	EV.HMK.SR00036	EV.HMK.SR00065
EV.HMK.SR00008	EV.HMK.SR00037	EV.HMK.SR00066
EV.HMK.SR00009	EV.HMK.SR00038	EV.HMK.SR00067
EV.HMK.SR00010	EV.HMK.SR00039.	EV.HMK.SR00068
EV.HMK.SR00011	EV.HMK.SR00040	EV.HMK.SR00069
EV.HMK.SR00012	EV.HMK.SR00041.	EV.HMK.SR00070
EV.HMK.SR00013	EV.HMK.SR00042	EV.HMK.SR00071
EV.HMK.SR00014	EV.HMK.SR00043	EV.HMK.SR00072
EV.HMK.SR00015	EV.HMK.SR00044	EV.HMK.SR00073
EV.HMK.SR00016	EV.HMK.SR00045	EV.HMK.SR00074
EV.HMK.SR00017	EV.HMK.SR00046	EV.HMK.SR00075
EV.HMK.SR00018	EV.HMK.SR00047	EV.HMK.SR00076
EV.HMK.SR00019	EV.HMK.SR00048	EV.HMK.SR00077
EV.HMK.SR00020	EV.HMK.SR00049	EV.HMK.SR00078

EV.HMK.SR00079	EV.HMK.SR00108	EV.HMK.SR00130
EV.HMK.SR00080	EV.HMK.SR00109	EV.HMK.SR00131
EV.HMK.SR00081	EV.HMK.SR00110	EV.HMK.SR00132
EV.HMK.SR00082	EV.HMK.SR00111	EV.HMK.SR00133
EV.HMK.SR00083	EV.HMK.SR00112	EV.HMK.SR00134
EV.HMK.SR00084	EV.HMK.SR00113	EV.HMK.SR00135
EV.HMK.SR00085	EV.HMK.SR00114	EV.HMK.SR00136
EV.HMK.SR00086	EV.HMK.SR00115	EV.HMK.SR00137
EV.HMK.SR00087	EV.HMK.SR00116	EV.HMK.SR00138
EV.HMK.SR00088	EV.HMK.SR00117	EV.HMK.SR00139
EV.HMK.SR00089	EV.HMK.SR00118	EV.HMK.SR00140
EV.HMK.SR00090	EV.HMK.SR00119	EV.HMK.SR00141
EV.HMK.SR00091	EV.HMK.SR00120	EV.HMK.SR00142
EV.HMK.SR00092	EV.HMK.SR00121	EV.HMK.SR00143
EV.HMK.SR00093	EV.HMK.SR00122	EV.HMK.SR00144
EV.HMK.SR00094	EV.HMK.SR00123	EV.HMK.SR00145
EV.HMK.SR00095	EV.HMK.SR00123	EV.HMK.SR00146
EV.HMK.SR00096	EV.HMK.SR00124	EV.HMK.SR00147
EV.HMK.SR00097	EV.HMK.SR00124	EV.HMK.SR00148
EV.HMK.SR00098	EV.HMK.SR00125	EV.HMK.SR00149
EV.HMK.SR00099	EV.HMK.SR00125	EV.HMK.SR00150
EV.HMK.SR00100	EV.HMK.SR00126	EV.HMK.SR00151
EV.HMK.SR00101	EV.HMK.SR00126	EV.HMK.SR00152
EV.HMK.SR00102	EV.HMK.SR00127	EV.HMK.SR00153
EV.HMK.SR00103	EV.HMK.SR00127	EV.HMK.SR00154
EV.HMK.SR00104	EV.HMK.SR00128	EV.HMK.SR00155
EV.HMK.SR00105	EV.HMK.SR00128	EV.HMK.SR00156
EV.HMK.SR00106	EV.HMK.SR00129	EV.HMK.SR00157
EV.HMK.SR00107	EV.HMK.SR00129	EV.HMK.SR00158

EV.HMK.SR00159	EV.HMK.SR00188	EV.HMK.SR00217
EV.HMK.SR00160	EV.HMK.SR00189	EV.HMK.SR00218
EV.HMK.SR00161	EV.HMK.SR00190	EV.HMK.SR00219
EV.HMK.SR00162	EV.HMK.SR00191	EV.HMK.SR00220
EV.HMK.SR00163	EV.HMK.SR00192	EV.HMK.SR00221
EV.HMK.SR00164	EV.HMK.SR00193	EV.HMK.SR00222
EV.HMK.SR00165	EV.HMK.SR00194	EV.HMK.SR00223
EV.HMK.SR00166	EV.HMK.SR00195	EV.HMK.SR00224
EV.HMK.SR00167	EV.HMK.SR00196	EV.HMK.SR00225
EV.HMK.SR00168	EV.HMK.SR00197	EV.HMK.SR00226
EV.HMK.SR00169	EV.HMK.SR00198	EV.HMK.SR00227
EV.HMK.SR00170	EV.HMK.SR00199	EV.HMK.SR00228
EV.HMK.SR00171	EV.HMK.SR00200	EV.HMK.SR00229
EV.HMK.SR00172	EV.HMK.SR00201	EV.HMK.SR00230
EV.HMK.SR00173	EV.HMK.SR00202	EV.HMK.SR00231
EV.HMK.SR00174	EV.HMK.SR00203	EV.HMK.SR00232
EV.HMK.SR00175	EV.HMK.SR00204	EV.HMK.SR00233
EV.HMK.SR00176	EV.HMK.SR00205	EV.HMK.SR00234
EV.HMK.SR00177	EV.HMK.SR00206	EV.HMK.SR00235
EV.HMK.SR00178	EV.HMK.SR00207	EV.HMK.SR00236
EV.HMK.SR00179	EV.HMK.SR00208	EV.HMK.SR00237
EV.HMK.SR00180	EV.HMK.SR00209	EV.HMK.SR00238
EV.HMK.SR00181	EV.HMK.SR00210	EV.HMK.SR00239
EV.HMK.SR00182	EV.HMK.SR00211	EV.HMK.SR00240
EV.HMK.SR00183	EV.HMK.SR00212	EV.HMK.SR00241
EV.HMK.SR00184	EV.HMK.SR00213	EV.HMK.SR00242
EV.HMK.SR00185	EV.HMK.SR00214	EV.HMK.SR00243
EV.HMK.SR00186	EV.HMK.SR00215	EV.HMK.SR00244
EV.HMK.SR00187	EV.HMK.SR00216	EV.HMK.SR00245

EV.HMK.SR00246	EV.HMK.SR00274	EV.HMK.SR00303
EV.HMK.SR00247	EV.HMK.SR00275	EV.HMK.SR00304
EV.HMK.SR00248	EV.HMK.SR00276	EV.HMK.SR00305
EV.HMK.SR00249	EV.HMK.SR00277	EV.HMK.SR00306
EV.HMK.SR00250	EV.HMK.SR00278	EV.HMK.SR00307
EV.HMK.SR00251	EV.HMK.SR00279	EV.HMK.SR00308
EV.HMK.SR00252	EV.HMK.SR00280	EV.HMK.SR00309
EV.HMK.SR00253	EV.HMK.SR00281	EV.HMK.SR00310
EV.HMK.SR00254	EV.HMK.SR00282	EV.HMK.SR00311
EV.HMK.SR00255	EV.HMK.SR00283	EV.HMK.SR00312
EV.HMK.SR00256	EV.HMK.SR00284	EV.HMK.SR00313
EV.HMK.SR00257	EV.HMK.SR00285	EV.HMK.SR00314
EV.HMK.SR00258	EV.HMK.SR00286	EV.HMK.SR00315
EV.HMK.SR00259	EV.HMK.SR00287	EV.HMK.SR00316
EV.HMK.SR00260	EV.HMK.SR00288	EV.HMK.SR00317
EV.HMK.SR00261	EV.HMK.SR00289	EV.HMK.SR00318
EV.HMK.SR00262	EV.HMK.SR00290	EV.HMK.SR00319
EV.HMK.SR00263	EV.HMK.SR00291	EV.HMK.SR00320
EV.HMK.SR00264	EV.HMK.SR00292	EV.HMK.SR00321
EV.HMK.SR00265	EV.HMK.SR00293	EV.HMK.SR00322
EV.HMK.SR00266	EV.HMK.SR00294	EV.HMK.SR00323
EV.HMK.SR00267	EV.HMK.SR00295	EV.HMK.SR00324
EV.HMK.SR00268	EV.HMK.SR00296	EV.HMK.SR00325
EV.HMK.SR00268	EV.HMK.SR00297	EV.HMK.SR00326
EV.HMK.SR00269	EV.HMK.SR00298	EV.HMK.SR00327
EV.HMK.SR00270	EV.HMK.SR00299	EV.HMK.SR00328
EV.HMK.SR00271	EV.HMK.SR00300	EV.HMK.SR00329
EV.HMK.SR00272	EV.HMK.SR00301	EV.HMK.SR00330
EV.HMK.SR00273	EV.HMK.SR00302	EV.HMK.SR00331

EV.HMK.SR00332	EV.HMK.SR00361	EV.HMK.SR00390
EV.HMK.SR00333	EV.HMK.SR00362	EV.HMK.SR00391
EV.HMK.SR00334	EV.HMK.SR00363	EV.HMK.SR00392
EV.HMK.SR00335	EV.HMK.SR00364	EV.HMK.SR00393
EV.HMK.SR00336	EV.HMK.SR00365	EV.HMK.SR00394
EV.HMK.SR00337	EV.HMK.SR00366	EV.HMK.SR00395
EV.HMK.SR00338	EV.HMK.SR00367	EV.HMK.SR00396
EV.HMK.SR00339	EV.HMK.SR00368	EV.HMK.SR00397
EV.HMK.SR00340	EV.HMK.SR00369	EV.HMK.SR00398
EV.HMK.SR00341	EV.HMK.SR00370	EV.HMK.SR00399
EV.HMK.SR00342	EV.HMK.SR00371	EV.HMK.SR00400
EV.HMK.SR00343	EV.HMK.SR00372	EV.HMK.SR00401
EV.HMK.SR00344	EV.HMK.SR00373	EV.HMK.SR00402
EV.HMK.SR00345	EV.HMK.SR00374	EV.HMK.SR00403
EV.HMK.SR00346	EV.HMK.SR00375	EV.HMK.SR00404
EV.HMK.SR00347	EV.HMK.SR00376	EV.HMK.SR00405
EV.HMK.SR00348	EV.HMK.SR00377	EV.HMK.SR00406
EV.HMK.SR00349	EV.HMK.SR00378	EV.HMK.SR00407
EV.HMK.SR00350	EV.HMK.SR00379	EV.HMK.SR00408
EV.HMK.SR00351	EV.HMK.SR00380	EV.HMK.SR00409
EV.HMK.SR00352	EV.HMK.SR00381	EV.HMK.SR00410
EV.HMK.SR00353	EV.HMK.SR00382	EV.HMK.SR00411
EV.HMK.SR00354	EV.HMK.SR00383	EV.HMK.SR00412
EV.HMK.SR00355	EV.HMK.SR00384	EV.HMK.SR00413
EV.HMK.SR00356	EV.HMK.SR00385	EV.HMK.SR00414
EV.HMK.SR00357	EV.HMK.SR00386	EV.HMK.SR00415
EV.HMK.SR00358	EV.HMK.SR00387	EV.HMK.SR00416
EV.HMK.SR00359	EV.HMK.SR00388	EV.HMK.SR00417
EV.HMK.SR00360	EV.HMK.SR00389	EV.HMK.SR00418

EV.HMK.SR00419	EV.HMK.SR00428	EV.HMK.SR00437
EV.HMK.SR00420	EV.HMK.SR00429	EV.HMK.SR00438
EV.HMK.SR00421	EV.HMK.SR00430	EV.HMK.SR00439
EV.HMK.SR00422	EV.HMK.SR00431	EV.HMK.SR00440
EV.HMK.SR00423	EV.HMK.SR00432	EV.HMK.SR00441
EV.HMK.SR00424	EV.HMK.SR00433	EV.HMK.SR00442
EV.HMK.SR00425	EV.HMK.SR00434	EV.HMK.SR00443
EV.HMK.SR00426	EV.HMK.SR00435	EV.HMK.SR00444
EV.HMK.SR00427	EV.HMK.SR00436	EV.HMK.SR00445

Maleyiden Müdevver

BOA. MAD.d N. 00671.

BOA. MAD.d N. 05299.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Evkâfı

Gömlek No

14930.

10115.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümayun

Gömlek No

23038.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade-i Dâhiliye Meclis-i Vâlâ

Gömlek No

4018.

BİRİNCE EL KAYNAKLAR

Asım. (1153). *Asım Tarihi*. (Cilt 2). İstanbul: Müteferrika Matbaası.

Âşık Paşazade. (2003). *Osmanoğulları'nın Tarihi*. (Yayına Haz. K. Yavuz, M. A. Y. Saraç). İstanbul: K Kitaplığı.

- Aşıkpaşazade. (1970). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. (Yayına Haz. H. N. Atsız). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Çelebi Solakzade, M. H. (1989). *Solak-Zade Tarihi*. (Yayına Haz. V. Çabuk. Cilt 1). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. (1995). *Zübde-i Vekayiât*. (Haz. A. Özcan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hafız Aksarâyî, H. (1281). *Hadikatü'l-Cevâmi*. (Cilt 2). İstanbul: Matba-i Amire.
- Hazerfan, H. E. (1998). *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âli Osman*. (Yayına Haz. S. Ülgürel). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hoca Sadeddin Efendi. (1862). *Tâcü't-Tevârih*. İstanbul: Matba-i Amire.
- Neşri, M. (2014). *Kitâb-ı Cihan-nümâ*. (Yayına Haz. F. R. Unat, M. A. Köymen). Ankara: TTK Yayınları.
- Nuri Paşa, M. (1327). *Netâyicü'l-Vukû'ât*. İstanbul: Bab-ı Ali Cedidesi Matbaası.
- Nuri Paşa, M. (2014). *Netayicü'l-Vuku'at*. (Yayına Haz. Y. Kurt). (İkinci Baskı. Cilt I-IV). Ankara; Akçağ Yayınları.
- Peçevi, İ. (1283). *Peçevi Tarihi*. İstanbul.
- Râşid, M. (1865). *Tarih-i Râşid*. Cilt 2, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Sabri Paşa, E. (1301-1306). *Mir'atü'l-Haremeyn*. İstanbul: Bahriye Matbaası.
- Sabri Paşa, E. (1992). *Tarih-i Vehhâbiyan*. (Transkripsiyon S. Çelik). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Silahdar Fındıklı, M.A. (1966). *Nusretnâme*. (Cilt 2, Sadeleştiren İ. Parmaksızoğlu). İstanbul: MEB Yayınları.
- Silahdar, M.A. "*Silahdar Tarihi "XVII nci Asır Saray Hayatı"*". (Yayına Haz. M. N. Özön). Ankara: Akba Kitabevi.
- Solakzade, M.H.Ç. (1880). *Solakzade Tarihi*. İstanbul: Mahmut Bey Matbaası.
- Vafik, A. (1330). *Tarih-i Mâli*. İstanbul.
- Vefik Paşa, A. (1306). *Lehçe-i Osmâni*. İstanbul, 1236.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

- (1985). "Surre Alayı". *Tarih ve Toplum*, (18), 377-381.
- Ağca, S. (2008). "Tradition of Imperial Surre"., N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul, Korpus Publishing House, s. 29-39.
- Akçakoyun. H. (1995). *Surre Defteri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgündüz, M. (2005). "Surre-i Hûmayûn Geleneği ve İslâm Toplumunu Kaynaştırmadaki Rolü". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (22), 107-114.
- Alikılıç, D. (2002). "Osmanlı Saray Teşrifâtı ve Törenleri". *Türkler*. (9. Cilt. s. 875-886). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.
- Alkan, M. (2014). "Osmanlı Devletinde Merkez Teşkilatı". T. Gündüz. (Editör). *Osmanlı Teşkilat Tarihi*. Ankara. Grafiker Yayıncılık, s. 17-83.
- Altındağ, Ü. (1994). *Dârüssaâde*. (9. 2-3). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Altındağ, Ş. (1966). *I.Selim*. (Cilt 10. s. 423-434). İstanbul: İslam Ansiklopedisi.
- Atalar, M. (1988). "Türkler'in Kâbe'ye Yaptıkları Hizmetler". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 287-292.
- Atalar, M. (1989). *Akkam*. (2. 269). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Atalar, M. (1990). "Türklerin Kâbe'ye Yaptığı Ekonomik Yardımlar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1), 261-270.
- Atalar, M. (1992). "Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi". *Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1), 121-127.
- Atalar, M. (1995). *Emir-i Hac*. (11. 131-133). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Atalar, M. (2015). *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümâyûn ve Surre Alayları*. (Üçüncü Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Atalar, M.–Şahin, M. (2013, 1-4 Kasım). *Denizden Hacc Yolculuğu ve Surre*. 2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumunda Sunuldu, Bodrum.
- Ateş, İ. (1981). "Osmanlılar Zamanında Mekke ve Medine'ye Gönderilen Para ve Hediyeler". *Vakıflar Dergisi*, (13), 113-170.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul.
- Baykal. B. S. (2000). *Tarih Terimleri Sözlüğü*. (Üçüncü Baskı. 138). Ankara: İmge Kitabevi.

- Bayrak, M. O. (1999). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. (386). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Baysun, M.C. (1970). *Merc-i Dâbık*. (Cilt 7. s. 751-754). İstanbul: İslam Ansiklopedisi.
- Bertele, T. (2012). **Venedik ve Konstantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri**. (çev. M.H. Şakiroğlu). Kitap Yayınevi, (Eserin orijinali 2011'de yayınlandı).
- Bezer Öğün, G. (2002). *Kökböri*. (26. 234-235). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Buzpınar, Ş. T., Küçükaşçı, M. S. (1997. 153-157). *Haremeyn*. (16). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Buzpınar, Ş.T. (2009). *Surre*. (37. 567-569). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Çağlar, Y. (2008). "Dersaadet'ten Haremeyn'e Surre-i Hümayun", Y. Çağlar, S. Gülen. (Hazırlayan). **Mahmil-i Şerif'in Surre-i Hümayun'la İstanbul'dan Haremeyn'e Hac Yolculuğu**, İstanbul. Asta Katılım Bankası Kültür Yayınları.
- Çelebi, E. (2005). **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**. (Yayına Haz. Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, H. (2012). **Timur'un Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı**. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Danişmend, İ.H. (2011). **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**. (Cilt 2). İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Devellioğlu, F., (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Yirmi Birinci Baskı. 965). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ecer, A.V. (1976). *Osmanlı Tarihinde Vehhabi Hareketi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara.
- Elkabashi. A. M. O. (2001). *Surre Defterleri ve 1049/1639-1640 Tarihli Surre Defteri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emecen, F. (2009). *Selim I*. (Cilt 36. s. 407-414). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Emecen, F. (2009). *Selim II*. (36. 414-418). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Emecen, F. (2011). **Osmanlı Klasik Çağında Siyaset**. (İkinci baskı). Timaş Yayınları: İstanbul.
- Emecen, F. (2015). **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Eren, Ş. (2008). "The Travel Book of the Surre Procession Captain", N. Bayhan. (Editör). **Imperial Surre**. İstanbul. Korpus Publishing House. s. 89-96
- Es-Seyid S. M. (1994). *Deşişe*. (9. 214-215). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.

- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi.** (2008). (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı. Cilt 1, 1. Kitap. Beşinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Faroqhi, S. (1995). **Hacılar ve Sultanlar-Osmanlılar Döneminde Hac (1517-1638).** (Çev. G. Çağalı Güven) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Eserin orijinali 1994'de yayınladı).
- Faroqhi, S. (2013). **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.** (çev. E. Ertürk. İkinci Baskı. Eserin orijinali 2006'da yayımlandı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökbilgin, T. (1977). **Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyet Tarihine Genel Bakış.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gövsâ, İ. A. **Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi.** (5).
- Güler, M. (2011). **Osmanlı Devleti'nde Haremeyn Vakıfları-16. ve 17. Yüzyıllar.** (İkinci Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Gülsoy, U. (1993). **Hicaz Demiryolu.** İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Halaçoğlu, Y. (1981). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar". **Osmanlı Araştırmaları**, (2), 123-132.
- Halaçoğlu, Y. (2002). **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller).** Ankara: PTT Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2004). **Menzil.** (29. 159-161). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Hammer v. J. (1984). **Osmanlı Devleti Tarihi.** (Cilt 4). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hammer, J.V. (1991). **Osmanlı Tarihi.** (çev. M. Ata. Cilt 1). İstanbul: MEB Yayınları.
- Hammer, v. J. (2008). **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi.** (İkinci Baskı). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Haslip, J. (2009). **Bitmeyen Yönleriyle Abdülhamit.** İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Hitti, P.K. (2011). **Siyasal ve Kültürel İslam Tarihi.** (çev. S. Tuğ). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (2011). **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600).** (çev. R. Sezer). (Eserin orijinali 1973'de yayımlandı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İpek, S. (2006). "Ottoman Ravza-i Mutahhara Covers Sent From Istanbul To Medina With the Surre Processions". **Muqarnas**, 23, 289-316.
- Jomier, J. (1986). **Amir al-Hajdj.** (1. 443-444). The Encyclopaedia of Islam.
- K. Seyithanoğlu. (Editör). **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi.** İstanbul. Çağ Yayınları.

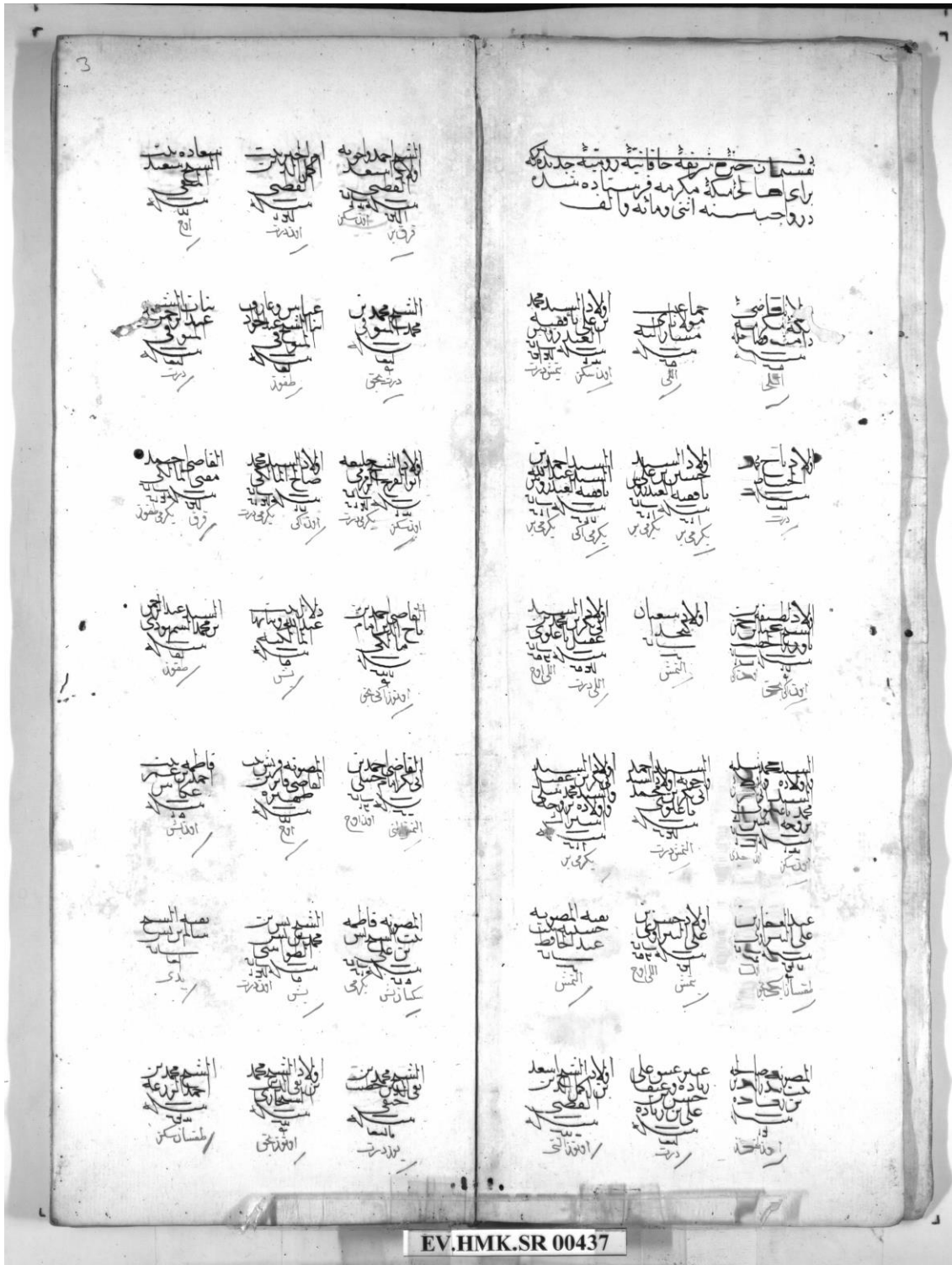
- Kahraman, S. A. (2008). "Imperial Surre"., N. Bayhan. (Editör). *Imperial Surre*. İstanbul. Korpus Publishing House, s. 15-28.
- Kinross, L. (2009). *Osmanlı İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü*. (çev. M. Gaspıralı. Üçüncü Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kolerkılıç, E. (1958). *Osmanlı İmparatorluğunda Para*. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası.
- Köprülü, M. F., (2005). *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Müessesesi*. (ikinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Küçükaşçı. M.S. (2007). *Abbasîlerden Osmanlılara Mekke-Medine Tarihi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Merçil. E., (1989). *Gazneliler Devleti Tarihi*. Ankara: TTK.
- Mutçalı, S. (2015). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Öz, M. (2006). Osmanlı Siyasi Tarihi., A.N. Turan. (Editör). *Tarih El Kitabı-Selçuklulardan Bugüne*, (ikinci Baskı). Ankara. Grafiker Yayınları.
- Özcan, A. (1996). *Hac*. (14. 400-408). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Öztuna. Y. (1979). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar- Büyük Türkiye Tarihi*. (Üçüncü Baskı, 14) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Öztürk, M. (2002). "Para ve Maliye Politikası". *Türkler*. (10. Cilt. S. 1485-1527). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.
- Öztürk, O. (1984). "Surre Alayları Üzerine". *İslam*. (13).
- Pakalın. M. Z. (1971). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. (ikinci Baskı. Cilt 3, , 280). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Tarin Vakfı Yurt Yayınları.
- Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Redhouse. J. W., (1996). *Turkish and English Lexicon*. Lebanon.
- Sahillioğlu, H. (1995). *Esedi*. (11. 368-369). İstanbul: DİA.
- Salahaddin Bey, A. (2015). *Kâbe Yollarında Surre Alayı Hatıraları*. (Yayına Haz. İ. Kara- Y. Çağlar). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*. (318). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Seyyid, M. (2002). "Osmanlı Askeriyesinde ve Askerî Tarihinde Mısır'ın Yeri". *Türkler*. (10. Cilt. s.159-171). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.

- Shaw, S.J. (1962). *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Shaw, S.J. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (çev. M. Harmancı). (Üçüncü Baskı). E Yayınları. (Eserin orijinali 1976'da yayınlandı).
- Stoianovich, T. (1999). "Osmanlı Hâkimiyetinde Via Egnatia", E. A. Zachariadou. (Editör). *Sol Kol-Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia*. Birinci Baskı. Ankara. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 225-240.
- Şemseddin, S. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü-Osmanlı Arşiv Daire Başkanlığı. (2010). *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Tekin, O. (2009). *Sikke*. (37. 179-184). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Tekin, Z. (2002). "Osmanlılarda Kürk Kullanımı". *Türkler*. (10. Cilt. s. 644-649). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.
- Tok, Ö. (2002). "XVII. Yüzyılda Haremeyn'in İdaresi ve İaşesinde Mısır Beylerbeyliği'nin Rolü". *Türkler*. (9. Cilt. s. 936-942). Ankara. Yeni Türkiye Yayınları.
- Turan, Ş. (1966). *Selim II*. (10. 434-441). İstanbul: İslam Ansiklopedisi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2013). *Mekke-i Mükerrerme Emirleri*. (İkinci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1984). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*. (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yediyıldız, B. (2012). *Vakıf*. (42. 479-486). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.

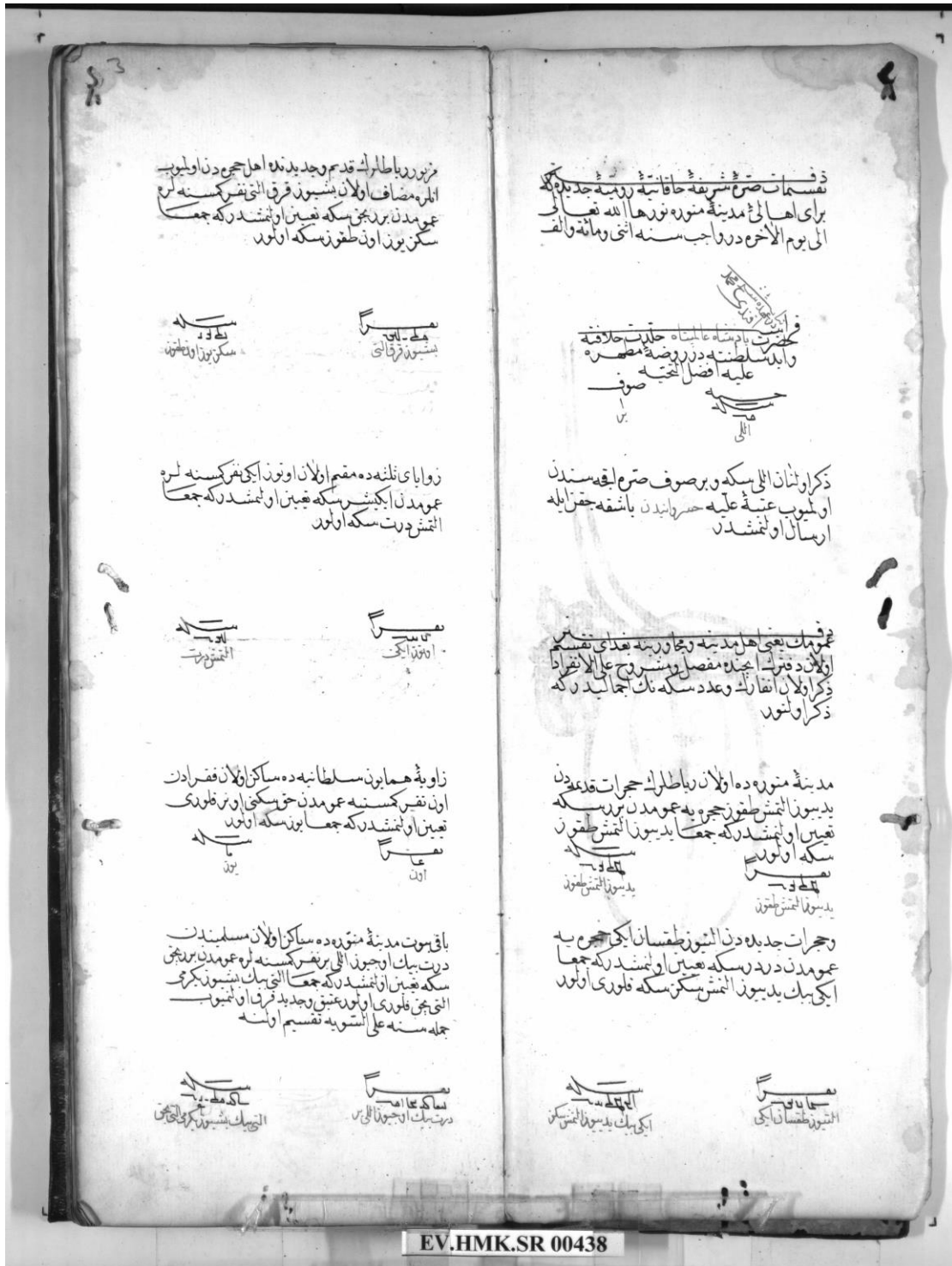

Ek-1. 1102 Tarihli Mekke'ye Gönderilen Surre Defteri İlk Sayfası

EV.HMK.SR 00437

Ek-2. 1102 Tarihli Medine'ye Göderilne Surre Defterinin İlk Sayfası

Ek-4. Surre Alayı Saray-I Hümayundan Çıkarken⁸⁴²

⁸⁴² *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2010, 420.

Ek-5. Surre Alayının Dua İle Yola Çıkması⁸⁴³

⁸⁴³ *Osmanlı Belgelerinde Surre Alayları*, 2010,

Ek-6. Sultan V. Mehmed'in Medine'ye Gönderdiği Surreye Ait Meşin Para Kesesi⁸⁴⁴

⁸⁴⁴ Atalar, a.g.e., 2015, 366.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : DURAK, Ahmet
Uyruđu : TC.
Dođum tarihi ve yeri : 12.02.1991
Medeni hali : Bekar
Telefon : +90545 695 56 19
e-mail : ahmettdurak16@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Devam ediyor
Lisans	Çankırı Karatekin Üniversitesi	2013
Lise	Bursa/Yenişehir Osmangazi Lisesi	2009

Yabancı Dil

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

